

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΙΟΥΛΙΟΥ, 1859.

ΤΟΜΟΣ Γ.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 223.

ΠΕΡΙ ΔΟΥΛΟΠΑΡΟΙΚΙΑΣ

παρὰ Ῥωμαίοις καὶ Βυζαντινοῖς

καὶ

ΠΕΡΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ.

ὑπὸ

Π. ΚΑΛΑΙΓΑ.

(Συνέχ. καὶ τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 220 221 καὶ 222.)

Z.

Ὁ Γίββων κατέγινεν ὡς ἐγγίστα νὰ ὑπολογίσῃ πόσοι ἦσαν οἱ ἐκ Γαλλίας λαμβανόμενοι φόροι κατὰ τοὺς χρόνους Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου (α).

Πρὸς τοῦτο ὠρμήθη ἐκ τῆς πληροφορίας τοῦ Εὐμενίου (β), ὅτι ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐκ τῶν 32 χιλ. τελεσμάτων (capitum) ἀφῆκεν εἰς τοὺς Ἐδούους ἐπτακισχίλια.

Ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἡ χώρα, ἣν κατεῖχον οἱ Ἐδούοι, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Γίββωνος εἶχε πληθυσμὸν 500,000, τοῦ τῆς ὅλης Γαλλίας ἀριθμου-

μένου τότε εἰς 24 ἑκατομμύρια, ἡ χώρα τῶν Ἐδούων ἦτο τὸ 1/48 τῆς σημερινῆς Γαλλίας.

Πολυπλασιάζοντες διὰ τοῦ 48 τὰς 32 χιλ. τελεσμάτων τῶν Ἐδούων εὐρίσκομεν τὴν Γαλλίαν ὅλην τότε ἀποπέρουσαν 4,536,000 τελεσμάτων (1).

Ἐκ τοῦ Ἀμμιανῦ (β) ὅμως γνωρίζομεν, ὅτι ἐπὶ Μ. Κωνσταντίνου τὸ ποσὸν ἐκάστου τελεσματος ἦτον 25 νομισμάτων, ἧτοι δρ. 425, ἐμετριάσθη δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ εἰς νομ. 7, ἧτοι εἰς δρ. 419. Ἰς συνέπειαν τούτων ἔχομεν ὅτι τῆς ὅλης Γαλλίας οἱ φόροι ἦσαν ἐπὶ Μ. Κωνσταντίνου 652,800,000 δραχμῶν, ἐπὶ δὲ Ἰουλιανοῦ 182,784,000.

Ἄν λάβωμεν τὸν σήμερον τελοῦμενον ἔγγειον φόρον ἐν Γαλλίᾳ (γ) ἐκ δρ. 480,768,000, εὐρίσκομεν αὐτὸν ὅπως ἐπὶ Ἰουλιανοῦ ἐμετριάσθη.

Ἡ πληροφορία τοῦ Ἀμμιανῦ, προσδιορίζοντος τὸ ποσὸν ἐκάστου τελεσματος (caput), γίνεται ἐπιπολυτιμωτέρα, ἂν ἦτο δυνατόν νὰ εὐρίσκαμεν ποῖα ἢ ἔκτασις τοῦ ἰούγου (jugum).

Πρὸς τοῦτο ἔχομεν πολλὰ διδόμενα νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἦτον αὐτὸ ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον σήμερον ἐν Τουρκίᾳ ὀνομάζεται ζευγάριον, καὶ ἐκ τῆς Τουρκοκρατίας σωζόμενον παρ' ἡμῖν, ἤδη κατέστη ἀχρηστον.

Ἐν τοῖς Βασιλικαῖς (10'. α. 42) εὐρίσκομεν τὴν

(α) History III ch. 17.

(β) Eumenii gratiar. actio C. 11.

(1) Savigny Zeitschr. f. g. RW. VI. σ. 390.

(β) Ammianus XVI c. 5.

(γ) Hock, Administr. financ. σ. 131.

λατινικήν λέξιν *jugum* μεθερμηνευομένην *ζευγος εργασίας* (α), ὃ δὲ Κωνστ. Πορφυρογέννητος μεταχειρίζεται αὐτὸ τὸ ὄνομα *ζευγάριον* (β), καὶ ἐπίσης ὁ Κοσμάς ὁ Μάγιστρος (γ) μᾶς διδάσκει, ὅτι ἡ γῆ τῶν ἀγρῶν δὲν ἐμερίζετο μόνον κατὰ ποσότητα, ἀλλὰ καὶ κατὰ σύγκρισιν ποιότητας.

Ταῦτα πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ συμπίπτουν ἀκριβέστατα πρὸς τὸ ἄλλοτε παρ' ἡμῶν, καὶ νῦν ἐν Τουρκίᾳ, ἐν χρήσει *ζευγάριον*, διότι τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ἔκτασιν τῆς ἀροσίμου γῆς, ὅσῃν *ζευγος βοῶν* δύναται ἐν τῷ ἔτει ν' ἀροτριώσῃ. Ἡ πρὸς τῇ ἀροσίμῳ γῇ περιλαμβανομένη μὴ ἀροσίμος, ὅσην δῆποτε καὶ ἂν ἦναι, πάντοτε συναπαρτίζει τὸ *ζευγάριον*, μὴ συνυπολογιζομένη. τὸ ὅποιον ἐπομένως, ὅταν ἡ μὴ ἀροσίμος εἶναι πολλή, τούτεστι δάσος, ὄρεινὴ ἐπιφάνεια καὶ γῆ τραχεῖα, δύναται νὰ περιλάβῃ μείστην ἔκτασιν. Ὅταν ὅμως ὅλη ἡ γῆ τοῦ *ζευγαρίου* εἶναι ἀροσίμος, ὡς ἐν πεδινῇ χώρᾳ, ἡ ἔκτασις αὐτοῦ εἶναι μεταξύ 100 καὶ 200 στρεμμάτων (*decares*), κατὰ τὴν ποιότητα τῆς γῆς.

Οὐδένα ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ παρὰ τῶν Βυζαντινῶν ἐδέχθησαν τὴν εἰς *ζευγάριον* καταμέτρησην τῶν κτημάτων καὶ ἐκ τοῦ περιεκτικοῦ τοῦ *ζευγαρίου* (αὐτῆ) ἐσχηματίσθη ἡ δηλοῦσα τὰ κτήματα λέξις *τζίφλικ*, ἢτοι ἀθροίσμα *ζευγαρίων*. Ὅτι λοιπὸν οἱ συγγραφεῖς ἀπεσιώπησαν, οὐδέποτε ἀκριβῶς ὄρισαντες ποῖα ἡ τοῦ *ζεύγου* (*jugum*) ἔκτασις, διετήρησαν ἔμπρακτον οἱ Ὀθωμανοί, καὶ δι' αὐτῶν ἐπὶ διαγίλια ἕτη περίπου ἐξακολουθεῖται ὁ τρόπος οὗτος τῆς καταμετρήσεως τῆς γῆς.

Μεταχειριζόμενοι ἤδη αὐτὸ τὸ διδόμενον, τὸ ὅποιον μεριτοῦδε ἠγνοεῖτο, δυνάμεθα δι' ἄλλης ὁδοῦ νὰ δοκιμάσωμεν τὸν ὑπολογισμὸν περὶ τοῦ πιθανοῦ ποσοῦ τῶν ἐγγείων φόρων, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν Γαλλίαν.

Ὡς εἶναι γνωστὸν ἡ ἐπιφάνεια τῆς Γαλλίας συμποσοῦται εἰς 53 ἑκατομμύρια *hectares*, δηλ. 530 ἑκατομμύρια στρεμμάτων, ἐξ αὐτῶν δὲ φορολογούνται ὡς παραγωγικὰ 504 ἑκατομμύρια στρεμμάτων (δ).

Ἄν λάβωμεν τὰ 150 στρέμματα ὡς μέσον ὄρον τοῦ *ζευγαρίου*, δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν φορολογουμένην γῆν ἐν Γαλλίᾳ, συγκριμένην περίπου ἐκ *ζευγαρίων* τριῶν ἑκατομμυρίων. Ἀλλ' ἐν Γαλλίᾳ σήμερον φορολογεῖται οὐ μόνον ἡ ἀροσίμος γῆ, ἀλλ' ἐν γένει πᾶσα γῆ ὅπως δῆποτε χρήσιμος, ὥστε πρέπει νὰ λάβωμεν ὡς ἕγγιστα τὸ ἡμισυ τοῦ ποσοῦ τούτου, διὰ νὰ τὸ ἀνάξωμεν εἰς *ζευγάρια*, καθ' ἃ μόνη ἡ ἔκτασις τῆς ἀροσίμου ὑπολογίζεται, καὶ τοιοῦτοτρόπως ὡς ἕγγιστα ἡ Γαλλία περιέχει *ζευγάρια* 1,500,000, δηλαδή αὐτὸ ἐκεῖνο σχεδὸν τὸ

ποσόν, τὸ ὅποιον κατ' ἄλλον ὑπολογισμὸν παρεδέχθημεν (α).

Οἱ τοιοῦτοι ὑπολογισμοί, καὶ τοὶ φαινόμενοι προσεγγίζοντες, πάντοτε εἶναι ἀβέβαιοι, διότι οὔτε τὸν πληθυσμὸν τῆς Γαλλίας ἐπὶ Ῥωμαίων γνωρίζομεν, οὔτε τὴν ἔκτασιν τῆς καλλιεργείας, οὔτε δυνάμεθα νὰ συγκρίνωμεν τὸν τότε ἐγγεῖον φόρον πρὸς τὸν σήμερον ὑπάρχοντα, ὅστις εἶναι τὸ ἐλάχιστον μέρος τῶν νῦν εἰσφερομένων.

Τὸ σπουδαῖον ζήτημα, οὗτινος μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ γνῶσις, διὰ νὰ ἐνοήσωμεν, πῶς διὰ τοῦ φορολογικοῦ συστήματος τῶν Ῥωμαίων ἐπῆλθεν ἡ ἐρήμωσις τῆς χώρας, δὲν λύεται διὰ τοῦ ὅλου ποσοῦ τῶν ἐτησίων φόρων. Ἐπὶ τῇ ὑποθέσει, ὅτι ὁ ἐγγεῖος φόρος ἐπὶ Ῥωμαίων κατὰ ποσὸν δὲν ὑπερέβαινε πολὺ τὸν σήμερον τελούμενον ἐν Γαλλίᾳ, ὡς αἱ μνησθεῖσαι εἰκασίαι μᾶς διδάσκουν, καὶ ὅτι αὐτὸ τὸ μέτρον ὡς ἕγγιστα ἐτηρήθη ἐπὶ Βυζαντινῶν, ἀνευ ἐπιστητῆς αὐξήσεως, διατὶ ἐπῆλθον τόσαι ἀνωμαλῖαι καὶ δυσχέρειαι ἐκ τοῦ φορολογικοῦ συστήματος, ἐνῶ σήμερον ἡ Γαλλία ὑπὸ τὸ ἐπικρατοῦν σύστημα ἀναπτύσσεται ἀμαρῶσα καὶ εἶναι μακρὰν τοῦ νὰ γογγύσῃ;

Τοῦτο δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν ἴσως παραβάλλοντες πρὸς ἄλληλα τὰ δύο συστήματα, καθ' ἃ ἔχομεν ἤδη διδόμενα.

Ἐν Γαλλίᾳ διὰ νόμου 17 Μαρτίου 1791 προσδιωρίσθη τὸ ὅλον ποσὸν τοῦ ἐγγεῖου φόρου εἰς 240 ἑκατομμύρια φράγκων, ἀλλὰ βαλμηδὸν ἐμετριάσθη μέχρι τοῦ ἔτους 1821 (νόμος 31 Ἰουλίου), ὅτε ἡλκτώθη εἰς φρ. 154,678,130, ἐκ δὲ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς καλλιεργείας, εἴτε δι' ἐκχερσώσεως, εἴτε δι' ἀποξήρανσεως ἐλῶν, ἠξήσε πάλιν τὸ ποσὸν τοῦ ἐγγεῖου φόρου, ἀνευ προσθήκης τινοῦ, μέχρι φρ. 161,400,000.

Τὸ ποσὸν τοῦτο, κατ' ἔτος ψφριζόμενον, διανέμεται συγχρόνως παρὰ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας κατ' ἀναλογίαν εἰς ὅλους τοὺς νομοῦς, ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν χορηγουμένων παρὰ τῆς κυβερνήσεως πληροφοριῶν. Πρὸς τοῦτο χρησιμεῖται τὸ κτηματολόγιον (*cadastre*) καὶ ὅτι ὑπάρχει γνωστὸν περὶ τῆς ἐκτάσεως ἐκάστου νομοῦ καὶ τῶν ἐπιδεκτικῶν φορολογίας γαιῶν.

Ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν αὐτῶν πληροφοριῶν κατ' ἔτος προσδιορίζουν πάλιν τὰ νομαρχιακὰ συμβούλια τὸ εἰς ἐκάστην ἐπαρχίαν τοῦ αὐτοῦ νομοῦ ἐπιβάλλον, ἀρὸν προηγουμένως τὰ ἐπαρχιακὰ συμβούλια γνωμοδοτήσουν (β).

Τὰ ἐπαρχιακὰ συμβούλια συνέρχονται καὶ πάλιν μετὰ τὰ νομαρχιακὰ διὰ νὰ προσδιορίσουν τὸ εἰς ἐκαστὸν δῆμον τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας ἐπιβάλλ-

(α) Κατὰ τὴν δημοσιευθεῖσαν ἐν ἔτει 1837 παρὰ τοῦ Ἰουρ-γίου τοῦ ἑμπορίου καὶ τῆς γεωργίας στατιστικῆς, ἡ Γαλλία εἶχε ἀροσίμον γῆν 25,559,151 *hectares*, δηλ. στρέμματα 255,591,510, καὶ πρὸς 150 τὸ *ζευγάριον*, *ζευγάρια* 1,703,944.
(β) Loi 28 plu. an 8. art. 6, 10. Loi 10 mai 1838 art. 1.

(α) L. 45 de evict. (21, 2) καὶ ἀλλαξοῦ.
(β) Έκθ. τῆς Βασιλ. τάξεως Β', 49.
(γ) Leuncl. II 166.
(δ) Hoeck, Admin. financ. c. 560.

λον (α). Μετὰ τὴν ἐπινέμησιν ταύτην γίνεται ἡ τελευταία πράξις, δι' ἧς προσδιορίζεται τὸ παρ' ἐκάστου ἀτομικῶς ὀφειλόμενον ἐκ τοῦ ἐγγεῖου φόρου ὑπὸ τοῦ συμβουλίου τῶν ἐπινεμητῶν (*répartiteurs*), συγκριμένου ἐξ ἑπτὰ μελῶν, ἢτοι τοῦ δημάρχου, τοῦ παρέδρου (ἡ δύο δημοτικῶν συμβούλων ἐν μικραῖς περιφερείαις,) καὶ πέντε πολιτῶν ἐκλεγομένων παρὰ τοῦ ἐπάρχου (β). Οἱ ἑπτὰ ἐπινεμηταί, ἀποφασίζοντες κατὰ πλειονοψηφίαν, κατανέμουν τὸν φόρον ἐπὶ ἐκάστου κτήματος ἀναλόγως τῆς γνωστῆς αὐτοῦ προσόδου, ὅπως σημειοῦται ἐν τῷ κτηματολογίῳ (*cadastre*), ὥστε περιορίζονται ἀπλῶς εἰς τὴν ἀριθμητικὴν πρᾶξιν ἀναλογισμοῦ τοῦ ὀλικῆς ἐγγεῖου φόρου τοῦ δήμου πρὸς τὴν βεβαιωθεῖσαν ἐκάστου πρόσδοτον. Πρὸς τοῦτο γίνεται διαίρεσις τοῦ ἐπιβάλλοντος εἰς τὸν δῆμον, ἅμα γαίην γνωστὸν, ἰπὸ τοῦ ἀθροίσματος τῆς ὅλης ἐν τῷ δήμῳ προσόδου καὶ τὸ πηλίκον (*le centime le franc*) τοῦτο χρεωστῆ ἐκαστος ἐπὶ τῆς ἰδίας προσόδου.

Τὸ κτηματολόγιον εἶναι τοιοῦτοτρόπως ὁ ἀξων, περὶ ὃν στρέφεται ὅλη ἡ ἐργασία τῆς ἰσομέτρου ἐπινεμήσεως τοῦ ἐγγεῖου φόρου.

Μόλις ἐν ἔτει 1807 (νόμος 15 Σεπτεμβρίου) ἐτέθησαν αἱ βᾶσεις τῆς συντάξεως κτηματολογίου, ἀπαιτούσης μεγίστης ἐργασίας καταμετρήσεως ὅλων τῶν κτημάτων, τούτεστιν ἐπέκεινα 100 ἑκατομμυρίων, καταστρώσεως πίνακος ἐκάστου δήμου διαλαμβάνοντος τὰ ἐν αὐτῷ ἰδιόκτητα κτήματα καὶ ὑπολογισμοῦ τῆς προσόδου αὐτῶν κατὰ δήμους καὶ καθ' ἕκαστον. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Ναπολέοντος ἐζητεῖτο τοιαῦτα ἐξίσωσις τοῦ καθ' ὅλην τὴν Γαλλίαν ἐγγεῖου φόρου, ὥστε νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἕνατον τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος. Ἀλλὰ καὶ ὁ σκοπὸς ἐτάραξε τοὺς ἰδιοκτῆμονας, ἀπειλούμενους νὰ ὑποχρεωθῶν εἰς ποσοστὸν τῆς ἀποφερομένης προσόδου κατὰ ὑποθετικὴν μᾶλλον ἐκτίμησιν, καὶ ἡ ἐκτέλεσις δὲν εὐδωθή.

Μετὰ διαφόρους τροποποιήσεις ἐν ἔτει 1821 (διὰ νόμου 31 Ἰουλίου) ἐκανονίσθη, ὅτι τὸ κτηματολόγιον ἀπλῶς χρησιμεῖται εἰς ἀνεύρεσιν τοῦ εἰς ἐκαστὸν ἀτομικῶς ἐπιβάλλοντος ἐν ἐκάστῳ νομῷ.

Μόλις ἐν ἔτει 1844 ἔσθασεν εἰς πέρας ἡ ἐργασία τοῦ κτηματολογίου καθ' ὅλην τὴν Γαλλίαν διὰ δαπάνης 150 ἑκατομμυρίων φράγκων, ἐξ ὧν τὰ μὲν 60 κατέβαλεν ἡ Ἐπικράτεια, τὰ δὲ 90 οἱ νομοί.

Ἡ ἐργασία ὑπῆρξε λίαν πολυσύνθετος καὶ μολαταῦτα μεγάλη ὁμολογεῖται ἀτέλεια.

Κατὰ πρῶτον διαγράφονται παρὰ γεωμέτρου τὰ ὄρια τῶν δήμων συμπράξει καὶ τῶν δημάρχων συνυπογράφοντων τὴν ἐπὶ τούτῳ ἔκθεσιν. Κατόπιν οἱ γεωμέτραι διαίρουσιν εἰς τρίγωνα, ἢ τμήματα, τὸν δῆμον (*triangulation*) καὶ ἐν ἐκάστῳ τριγῶνι καταμετροῦν τὴν ἔκτασιν ἐκάστου κτήματος (*parcelle*), ἀκουομένου καὶ παντὸς ἔχοντος συμμέρον.

(α) L. 10 mai, 1838. art. 45.
(β) L. 3 frim. an 7. art. 2.

Μετὰ τ' ἐν καταμέτρησην γίνεται ἡ ἐκτίμησις (*expertise*) διὰ πενταμελοῦς ἐπιτροπῆς ἐκλεγομένης ὑπὸ τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, εἰς ὃ προστίθεται ἴσος ἀριθμὸς τῶν μᾶλλον φορολογουμένων, ἡ δὲ ἐπιτροπὴ κατατάττει εἰς τάξεις, τὸ πολὺ πέντε, κατὰ ποιότητα καὶ χρησιμότητα τὰ κτήματα, καὶ οὕτω προσδιορίζει ἐπὶ τέλους τὴν πρόσδοτον, συντάσσεται δὲ ἐπιμελεῖα τοῦ ἐξισωτοῦ (*directeur des contributions*) ὀνομαστικῶς πίναξ κατ' ἀλφάβητον ὅλων τῶν κτηματιῶν. Ὅλα ταῦτα ὑποβάλλονται εἰς τὴν γνωμοδότησιν τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, συγκριμένου ὡς πρὸ ὀλίγου εἴρηται, καὶ ἐπικυροῦνται ὀριστικῶς ὑπὸ τοῦ νομάρχου ἐν συμβουλίῳ, μετὰ τὰς γενομένας ἀντιρρήσεις, ἀποφασίζοντος.

Καθόσον πάλιν τὰ κτήματα ὑπόκεινται εἰς παντοίας μεταβολάς, εἴτε ὡς πρὸς τὸν κύριον αὐτῶν, εἴτε ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν καὶ ἀξίαν, γίνεται περιοδικῶς ἀναθεώρησις, τῶν μὲν γαιῶν μετὰ εικοσαετηρίων τῶν δὲ οἰκοδομῶν μετὰ δεκαετίας. Ἐντούτοις ἐπιτρέπεται περὶ διορθώσεως αἰτησις ὅσῃς ἐκ μεταγενεστέρου συμβάντος οὐσιωδῶς μετεβλήθη ἡ ἀξία τοῦ κτήματος, καὶ ἐπὶ οἰκοδομῶν κατ' ἔτος.

Ὡς βλέπομεν ὁ φόρος παρακολουθεῖ τὴν πρόσδοτον, καὶ πρὸς βεβαιώσιν αὐτῆς γίνεται τὸ κτηματολόγιον. Ἀντὶ τοῦ ἀξιώματος τῶν Ῥωμαίων, ὅτι αὐτὰ δημόσια τέλη οὐκ εἰσὶ κατὰ προσώπων ἀλλὰ κατὰ πραγμάτων (*Bas. ΝΕΤ', ἡ, β*) ἐν Γαλλίᾳ ἐπικρατεῖ τὸ ἐναντίον, ὅτι ὁ καρπούμενος ὀφείλει τὸν ἐγγεῖον φόρον (α), καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐπικράτεια οὔτε νόμιμον ὑποθήκην ἔχει, οὔτε προνόμιον ἕνεκα καθυστερουμένων φόρων ἐπὶ τῶν ἀκινήτων, ἀλλ' ἐπὶ μόνων τῶν καρπῶν, τῆς συγκομιδῆς καὶ τῶν ἐνοικίων περιορίζεται τὸ προνόμιον (β). Ὡς εἶπον κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ περὶ φορολογίας νόμου. Ὅσα ἔχομεν κτήματα δὲν ἀνήκουν εἰς τὸ δημόσιον, ἀλλὰ μοῖραν τινα ἐκ τῆς προσόδου αὐτῶν χρεωστοῦμεν πρὸς ἀσφαλῆ ἀπόλαυσιν τῆς ἐπιλοῦπου (γ) π. Οἱ λόγοι οὗτοι εἶναι καθαυτὸ ἡ ἐκ διαμέτρου ἐναντία ἰδέα τοῦ Γαίου καὶ τοῦ Αὐτ. Λέοντος, ὅτι *Par ἀκίνητον ὑποδημόσιον*.

Κατὰ δεύτερον λόγον παρατηροῦμεν, ὅτι ἐν Γαλλίᾳ ὁ ἐγγεῖος φόρος λαμβάνεται ἐκ τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος τῆς γῆς. Ὅσῃν καὶ ἐν κατέβαλον ἐπιμελείαν, δὲν ἠδυνήθησαν βέβαια νὰ ἐφαρμόσουν καθ' ὅλην τὴν Γαλλίαν ἰσομέτρον ἀναλογίαν. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι ὁμολογούμενον ὅτι ἐν 33 νομοῖς ὁ ἐγγεῖος φόρος φθάνει τὸ 1/9 ἢ τὸ 1/10 τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος, ἐνῶ ἐν ἄλλοις 32 ἡ ἀναλογία παραλλάσσει μεταξύ 1/10 ἢ 1/41, καὶ ἐν 20 μάλιστα δὲν ὑπερβαίνει τὸ 1/41, τὸ 1/42, τὸ 1/13, τὸ 1/14, τὸ 1/15 ἢ καὶ αὐτὸ τὸ 1/16. Διὰ τῆς τελειοποιήσεως τοῦ κτηματολογίου ἐλπίζεται ἐντούτοις ἡ ἐξάλειψις αὐτῆς τῆς διαφορᾶς.

(α) Laferrière Dr. publ. et adm. c. 84. Gall. Κώδ. Ap. 608.
(β) L. 12. nov. 1808.
(γ) Merlin. Rép. v. Privil.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἠκολούθησαν ἄλλην ὁδόν. Ἀρχικῶς κατὰ τὴν ἰδίαν τοῦ Αὐγούστου ἀπέβλεπον εἰς τὰς διαφορὰς ἰδιότητος τῶν κτημάτων, καὶ πρὸ πάντων κατὰ τὰ τελευταῖα δέκα ἔτη πῶση ἑκτασις (ζευγαρίων) ἐσπεύρετο (quod in decem annos proximis satum erit, quot iugerum sit) (α) κτλ. Ἀλλ' ἐν τούτοις ὁ φόρος δὲν παρηκολούθει τὸ μέγεθος τῆς προσόδου. Ὡς εἶδομεν, ἐνόμισαν ἀπλούστερον νὰ λάβουν μέτρον ἐκτάσεως παραλλάσσον κατὰ τὴν ποιότητα τῆς γῆς, τὸ ζεύγος (jugum). Ἀμα ἐν τούτοις παρέλειψαν τὰς περιοδικὰς ἀναθεωρήσεις πρὸς βεβαίωσιν, ὅτι δὲν παρήλλαζεν ἡ μορφή καὶ ἡ ἑκτασις τοῦ κτήματος, καὶ κατὰ πόσον καλλιεργεῖται, τὰ κτηματολόγια ἀπεμακρύνθησαν τῆς πραγματικῆς καταστάσεως, καὶ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν δὲν εἶχε πλέον σχέσιν ὁ ἑγγεῖος φόρος πρὸς τὴν πρόσδοον, ὥστε οἱ πλείστοι τῶν ὀφειλετῶν τοῦ ἑγγεῖου φόρου κατὰ τὰς ἀρχαίας σημειώσεις εὐρήκαν συμφερωτέραν τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν ἰδίων κτημάτων, ὅπερ καθιερώθη διὰ τοῦ συστήματος τῆς ἐπιβολῆς. Διαρρήδην λέγει ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν Νεαρᾷ 168, « Προσ- » τὰ ττομεν κήσῃ, ἡγουν ἀπογραφῇ, χωρία (praedia) » φέρεσθαι μόνον, οὐ μὲν οἰκίας, ἢ ἄλλα πράγματα, »

Ἀντὶ νὰ ἐνεργήσῃ ὁ νομοθέτης νέας ἀπογραφὰς καὶ ἀναθεωρήσεις ἐξασφαλιζούσας τὴν ἐκ πραγματικῆς προσόδου εἰσπραξίν τοῦ ἑγγεῖου φόρου, προτιμᾷ νὰ διακωλύσῃ τὰς ἐν τοῖς ἀρχαίοις αὐτοῦ παλαιὰς ἀπογραφὰς, διὰ παντοίων τεχνικῶν μέσων καθιστῶν τὸν ἑγγεῖον φόρον πάγιον. Ὡς ἐκ τούτου εἰσάγει τὸ σύστημα τῶν μητροκομιῶν, ἀπονέμει προτίμησιν ἐπὶ κλασματικῶν γαιῶν, τῶν ἀποτιμωμένων δηλ. τμημάτων ἐκ κτήματος ἀναγεγραμμένου ὡς ὅλου, εἰς τοὺς κατόχους τῶν κλασμάτων τούτων, ὁμοκλήσους καὶ ὁμοδούλους. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως τοῦ σφαλereoῦ τούτου συστήματος εἶναι, ὅτι αἱ γαῖαι γίνονται ἐξαλειμματικαί, καὶ δὲν ἐκλείπουν μόνον οἱ ἰδιοκτῆται, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ κάτοικοι.

Ἡ ἰδιοκτησία τοιοιτοτρόπως γίνεται ὅπως ἐφήμερος καὶ τὸ δημόσιον ταμεῖον διαβέβη αὐτὴν κατὰ τὸ δοκοῦν πρὸς ὄφελος τῶν δυνατῶν καὶ πρὸς ἀρπαγὴν μεταχειριζομένων τὴν ἐξουσίαν. Σκώπτων ὁ Ἰουλιανὸς ὡς γνώρισμα ἀγαθοῦ Βασιλέως πλάττει λέγοντα τὸν Ἑρμῆ, ὅτι εἶναι πολλὰ κεκτῆσθαι καὶ ἀναλλοχεῖν πολλά. Ἐντεῦθεν ἐννοοῦμεν, ποῖα συμφύροντα ἐπάλειον καὶ συνωθοῦντο κατὰ τοὺς ἀλλεπαλλήλους ἐκθρονισμοὺς, καὶ διατί οἱ πλείστοι τῶν Αὐτοκρατόρων ἐτελεύτησαν διὰ βιαιούθνατου. Ὅλα ἦσαν ἀβέβαια καὶ αὐτὴ ἡ πατροπαράδοτος ἰδιοκτησία, λόγῳ καθυστερούντων δημευομένων, καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ, λόγῳ τῆς ὑπεροχῆς τῆς δεῖνος, ἢ τῆς δεῖνος φατρίας, κινδυνεύουσα ἐν ἀποτυχίᾳ, ὡς ἐπίφορος εἰς τὴν ὑπερσυχύασαν συμμορίαν. Τὸ μόνον βέβαιον καὶ ἀμετάτρεπτον, ὡς χάρις ἀπαράγραπτος καὶ ἀσφαλῶς τηρούμενος ἐν τοῖς γενικοῖς σεκρέτοις καὶ ἐν τῷ βολωτῷ ὠάτῳ τοῦ μεγάλου Παλατίου, ἦσαν αἱ ἀπαξ καὶ πρὸ αἰώνων γενόμεναι τῶν κτη-

μάτων ἀναγραφαί, μικρὸν τι ἐνίοτε καὶ κατ' εὐνοίαν ἐπιδιορθούμεναι, ἢ πρὸς εἰσπραξίν νέου τινος φόρου, τοῦ χαρτιατικοῦ, ἢ πρὸς αὐξήσιν τοῦ ἑγγεγραμμένου, διὰ τὰ ὑπέριμα καὶ ὑπέρπλεα.

Τόσον ἀπεῖχον τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τῶν πραγμάτων αὐταὶ αἱ ἀπογραφαί, ὥστε σπανίως εἰσέφερετο εἰς τὸ ταμεῖον τὸ ἐν αὐτῇ δηλούμενον ποσό. Ὄταν ὅμως ἤρχετο ἐπὶ τοῦ θρόνου Αὐτοκράτωρ ἢ τραχὺς, ἢ δακνυρὸς, ἢ φιλοχρήματος, ἢ εἰς πολλοὺς χρεωστῶν ἀμοιβῆν διὰ τὴν ἀνύψωσίν του, ἔθραυε τοὺς ὑπηκόους διὰ τῆς μέχρις ὀβολοῦ εἰσπράξεως (α), καὶ τοσοῦτον ἀπεθυσάζετο χρυσόν, ὥστε ἐν τοῖς ταμείοις δὲν ὑπῆρχε τόπος πρὸς φύλαξιν. Ἀλλ' ὁ διάδοχος αὐτοῦ, ἢ ἄλλος τοιμηρότερος ἀρπαξ τοῦ θρόνου καθίστατο τὴν περὶ τούτου μέριμναν περιττήν, καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν ἐξαντληθέντων φορολογουμένων ἐπηκολούθει κατὰ πόδας ἢ παντελῆς ἐξάντλησις τοῦ ταμείου, αὐτόχρημα πῖθου τῶν Δαναίδων.

Τοιοῦτον ἀνεπτύχθη τὸ ἀρπακτικὸν πνεῦμα, ὥστε ὁ Βασιλεὺς Μακεδῶν οὐδένα πλέον ἐκ τῶν Ἀρχόντων ἐμπιστεύεται πρὸς ἀναθεώρησιν τῶν κακῶς κειμένων ἀπογραφῶν καὶ ἐπειδὴ ὁ ἴδιος δὲν δύναται νὰ ἐξέλθῃ πρὸς τοιοῦτον ἔργον, προτιμᾷ νὰ ἐγκαταλείψῃ πᾶσαν ἀναθεώρησιν. Αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ βασιλεύσας μόνος μετὰ τὸν φόνον τοῦ Μιχαῆλ καὶ ἀναγκάσας εἰς ἀνάδοσιν τοῦ ἡμίσεως τοὺς ἀνευ αἰτίας λαβόντας ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου, ἀνέσωσε 300 κεντηνάρια χρυσοῦ (β), ἧτοι ὡς ἑγγιστα 38 ἑκατομμ. δραχμῶν.

Ὡς τρίτη καὶ σπουδαιότατη παρατήρησις δὲν δύναται νὰ μᾶς διαφύγῃ, ὅτι κατὰ Ῥωμαίους καὶ Βυζαντινοὺς ὅλοι οἱ φόροι ἐπεσπρωρέθησαν ἐπὶ τῆς γῆς. Ὑπῆρχε μὲν κατ' ἀρχὰς τὸ κεφαλικὸν τέλος τῶν ἀκτημόνων, ἀλλ' ὡς εἶδομεν, μετ' ὀλίγον ἔπαυσεν ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐν δὲ τοῖς ἀγροῖς ἐσημειώθη ἐπὶ τῆς μερίδος τῶν κτημάτων καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ γεωργοὶ ἔγιναν ἐναπόγραφοι καὶ δουλοπάροικοι. Ἐκτοτε καὶ οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ στρατιωτικοὶ φόροι ἐπεβάρυνον ὅλοι τὴν γῆν, οἱ δὲ ἑμμεσοὶ ἦσαν ἐλάχιστοι, μόλις μνημονευόμενοι. Μάλιστα οἱ Ἐνετοὶ καὶ Γενουήσιοι κατέλαβον ὅλον τὸ ἐμπόριον τῶν λιμένων, καὶ διὰ πολλῶν συνθηκῶν ἀπέκτησαν σχεδὸν ἀτέλειαν (γ), χάριν δὲ αὐτῆς συνέπραξαν μέχρι τέλους κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν προμαχόμενοι.

(α) Χρονιᾶ του χρον. σ. 422. Τὸ κέρμα ἐπιδηπλῶν καὶ τὸ τάλαντον πολυπλασιαζόν, ἔστι δὲ ὁ ἕκαστος τὸ χιλιόνηον προσοπαίων καὶ τὸ ψυχάριον αὐτὸ πολλάκις ἀναχρέμασθαι βιαιῶς ἐγκείμενος.

(β) Ζωναρᾶς Β' σ. 167.

(γ) Ὁρα Ζαχαρίου Νεαρῶν Συλλ. Γ. 27. Δ' 54, 72. Καὶ τοῖς Ἰουδαίοις λαλοῦν περὶ χρημάτων ὁ Βενιαμὴν ἐκ Γουδέλης, περιηγητῆς τοῦ 16' αἰῶνος, δὲν εἶναι ἀξιόπιστος, ὅτι ἡ καθ' ἡμέραν ἐν Βυζαντίῳ εἰσπραξὶς ἐκ τοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ λιμένος ἦτον 20 χιλ. νομισμάτων, ἧτοι περίπου 300 χ. δραχμῶν, καὶ ἂν ἀφαιρέσωμεν, ὡς λίγη ἀσπιζόμενος ὁ Γιββων, τὰς πολυπληθεῖς ἐσπράξεις τοῦ ἡμετέρου ἡμερολογίου. Ὁρα Tafel Testament. σ. 305.

Ἀπεναντίας ἐν Γαλλίᾳ τὸ ἐλάχιστον μέρος τοῦ εἰσπρερομένου εἶναι ὁ ἑγγεῖος φόρος. Εἶδομεν ὅτι ἤδη ὁ ἑγγεῖος φόρος συμποσοῦται εἰς 164 ἑκατομμ. φρ., διὰ δὲ τῶν προσθέτων ποσοστῶν (centimes additionnels), φθάσει εἰς 271' ἀλλὰ δὲν εἶναι ὁ μόνος καθ' ὅτι ὑπάρχει καὶ ὁ τῶν θυρῶν καὶ θυρίδων ἐκ φρ. 26 ἑκατομμ. καὶ σὺν τῷ προσθέτῳ ποσοστῷ ἐκ φρ. 40 ἑκατομμ. Ἄλλος ἄμεσος φόρος εἶναι ὁ προσωπικὸς ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος ἐκ φρ. 36 ἑκατομμ., καὶ σὺν τῷ προσθέτῳ ἐκ φρ. 66 καὶ ὁ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐκ φρ. 43 ἑκατομμ. ὡς ἑγγιστα ἢ 59 σὺν τῷ προσθέτῳ. Καὶ αὐτὸ τὸ τέλος ἐπὶ τῆς μεταβιβάσεως πάσης κυριότητος ἀκινήτου καὶ κινήτου (enregistrement) ἂν προσθέσωμεν ἐκ φρ. 240 ἑκατομμ. ὡς ἑγγιστα, πάλιν τὸ ὅλον ποσὸν τῶν ἀμέσων φόρων δὲν ὑπερβαίνει ἀνευ μὲν τοῦ προσθέτου ποσοστού τὰ 476 ἑκατομμ. σὺν αὐτῷ δὲ τὰ 646, ἐξ ὧν ἐπέκεινα τοῦ ἡμίσεως μόνον ἐπίκειται ἐπὶ τῶν ἀκινήτων, ὁμοῦ δὲ τὸ ὅλον ἀποτελεῖ ὡς ἑγγιστα τὸ 1/3 τῶν κατ' ἔτος εἰσπρερομένων, κατὰ πλείστον ἐξ ἐμμέσων φόρων (α).

Δὲν εἶναι μόνον ἀδικον, μόνη ἡ γεωργικὴ τάξις νὰ φέρῃ ὅλον τὸ βᾶρος τῆς δημοσίας δαπάνης, ἀλλ' εἶναι ὅπως ἀδύνατον νὰ πορισθῆ τις ἐκ τῆς γῆς τοσοῦτον χρῆμα. Ὁ φόρος μέλλει τότε νὰ ὑπερτεροῖσῃ τὴν ἀξίαν τοῦ κτήματος ἐπισωρευόμενος διὰ καθυστερήσεως, καὶ ὁ γεωργὸς ἐκπίπτει τῆς ἰδιοκτησίας ὑποδουλούμενος.

Ἡ ἰδιοκτησία τῆς γῆς εἰς οὐδενὸς χεῖρα ἐμπεδοῦται, ἀλλὰ γίνεται μεταβατικὴ διὰ τῆς ἐπιδηπώξεως τῶν καθυστερούντων, διδομένη εἰς τὸν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου τρεπόμενον καὶ ἀρπάζοντα τὰ μέσα πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῆς, μεχριστοῦ ἄλλος εὐτυχέστερος νὰ διαδεχθῆ τὸν ἀρπαγα. Αὐτοὺς τοὺς παρερχομένους κυρίους δουλεύει ὁ γεωργός, ἐν ἀκρᾷ ἐνδεῖα καὶ γυμνότητι, ἀνευ οἰασδῆποτε ἀπολαύσεως καὶ ἀνευ ἐλπίδος φαιδρύτερου μέλλοντος ἀκαταπαύστως ἐργαζόμενος. Ἀλλὰ τότε δὲν πρέπει ν' ἀπορῆ ὁ ἱστορικὸς, οὐδαμοῦ ἀπαντῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, μεταξὺ δουλεύοντων καὶ ἀρπαζόντων, γενναῖον αἰσθημα καὶ φρόνημα δυνάμενον ν' ἀποσεισῇ τὸν κοινὸν μαρμαρὸν πρὸς ἀποτροπὴν τῶν ἐπιεικείνων κινδύνων ἐκ τῆς πρὸς τὰ πρόσφα ὁρμῆς ἐπιχειρηματικώτερου γείτονος. Ἐν τῷ νοσοῦντι σώματι νοσεῖ καὶ ἡ ψυχὴ.

Γενικώτερον κρίνοντες δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ὅλα τὰ ἀσιατικὰ κράτη κατατρώχονται ὑπὸ τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ οὐδεμίαν ἄλλην ἔχουν ἀνάπτυξιν, πλὴν προσκαίρων κατακτήσεων κατὰ τὸ πολεμικώτερον πνεῦμα μεγαληποδόλου δυνάστου, Ναβουχοδονόσορος, Κύρου, Ἀτίλα, Γεγκισχάνου, ἢ Ταμερλάνου, διότι μόνους πολιτεύονται ἑγγεῖους φόρους, καὶ μόνον μέσον πλοῦτου γινώσκουν τὴν ἀρπαγὴν, ὥστε οὐδεμίαν ὑπάρχει τῆς ἰδιοκτησίας ἀσφάλεια, καὶ ὁ μυθώδεις ἀποκτῶν θησαυροὺς ἐν μιᾷ ῥοπῇ ἐπανέρ-

(α) Λαμβάνομεν τὰ ποσὰ ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ 1857, καθ' ὅν τὸ ὅλον τῶν ἐσθων συνίστατο ἐκ φρ. 1710 ἑκατομμ.

χεται εἰς τὴν βακτηρίαν τοῦ ἐπαίτου. Τὸ ἀποτέλεσμα τοιαύτης ματαιότητος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων εἶναι ἡ ἀποχάνωσις, τὴν ὅποιαν ἡ ποιητικὴ φαντασία παρηγορεῖ δι' ἀλληγορικῶν μυθῶν, ὑπὸ τὸ ποικίλον αὐτῶν νέφος καλύπτουσα τὸ ἀδύλον τοῦ πεπωμένου. Ὁ ἐν ἀκαρεῖ εἰς μὴδὲν μετατρεπόμενος ἀσιατικὸς ὄγκος παραλῦει ὅλην τὴν ἀνθρώπινον ἐνεργητικότητα, ἀναπτυσσομένην προσκαίρως μὲν, ὅπου διὰ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων καθίσταται βεβαιότερα ἡ κοινωνικὴ ὑπάρξις, μόνιμος δὲ, ὅπου διὰ τῆς θεσμοθεσίας παγιοῦται.

Οὐδεμίαν, νομίζω, ὑπάρχει ἀπαισιωτέρα εἰκὼν τοῦ παρὰ Βυζαντινοῦ ἀσυστόλου ἐπικρατήσαντος ἀρπακτικοῦ πνεύματος, ὅσον ἡ τῆς τελευταῖας τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ. Μετὰ 37 ἔτων μᾶλλον πρᾶον βασιλεῖαν, ἀφοῦ ἀμύζαις ὁλαῖς διένειμεν εἰς τοὺς συγγενεῖς καὶ θεράποντας τὰ δημόσια χρήματα, ὅσα διὰ πάσης ἐπινοίας ἀφῆρπασεν ἀπὸ τῶν ὑπηκόων, οὐδεὶς εὐρέθη ὁ θάψων αὐτὸν βασιλικῶς, οὐδὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ διάδοχος τῆς βασιλείας Ἰωάννης (α). Ἄμ' ἠλέηται καὶ τέθνηκεν ἡ χάρις. Τοιαύτη ἡ κοινωνία, ἐν ἣ πάν πνεῦμα δικαιοσύνης ἐξέλειπεν.

Ἴσως ἡ ἀτελής αὕτη μελέτη συμτελέσει πρὸς ἀπόδειξιν τῶν ὀλεθρίων ἀποτελεσμάτων τοῦ παρὰ Βυζαντινοῦ φορολογικοῦ συστήματος, καὶ ὅτε μάλιστα κατακρινόμεθα εἰς ἀναμόρφωσιν τοῦ κατ' ἄλλους λόγους ἐπιβλαβῶς διέποντος ἡμᾶς, πρέπον εἶναι νὰ γνωρίζωμεν, πόσον φθοροποιὰ καὶ λαοφθόρα εἶναι τὰ τρία ταῦτα ἀξιώματα, ὅτι τὰ δημόσια τέλη δὲν εἶναι κατὰ προσώπων ἀλλὰ κατὰ πραγμάτων, ὅτι ἀδιαφόρως ὡς πρὸς τὴν πρόσδοον ἐπίκειται πάγια, καὶ τέλος ὅτι τὸ πλείστον μέρος αὐτῶν ἐκ τῆς γῆς ληπτέον. Ὑπὸ τὴν παμβόρον ἀτμοσφαιραν τοιοῦτων ἀξιωμάτων εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ ἰδιοκτησία, ἀνευ αὐτῆς δὲ οὐδὲ ἡ ἐλευθερία ὑφίσταται.

Ὡς εἶπεν ὁ Μοντέσκιος, ἡ γῆ δὲν ἀποφέρει καρπὸν ἀναλόγως τῆς ἰδίας αὐτῆς γονιμότητος, ἀλλ' ἀναλόγως τῆς ἐλευθερίας τῶν κατόχων, καὶ ἐκ τούτου πειθόμεθα, ὅτι ἐκεῖ θάλλει ἡ γεωργία καὶ δι' αὐτῆς ἀκμάζει τὸ ἔθνος, ὅπου ἐμπράκτως βεβαιούται ὁ παρὰ τοῦ Φῶξ δοθεὶς ὁρισμὸς τῆς ἐλευθερίας συνισταμένης εἰς τὴν ἀσφαλῆ καὶ ἀπρόσβλητον ἰερότητα τῆς ἰδιοκτησίας. It consists in the safe and sacred possession of a man's property.

Ἀπεναντίας παρὰ Ῥωμαίους καὶ Βυζαντινοὺς εἶναι ὁμοῦν ἀλληλοδιαδόχως τὸν καταθλιπτικὸν τροχὸς τῶν ὑπερόγκων φόρων συντρίβοντα πρώτους τοὺς μικροὺς γεωπόνους, μεταβαλλομένους εἰς δούλους τῆς γῆς καὶ ἐναπογράφους τῶν μεγαλοκτημόνων, κατόπιν πάλιν τούτους ὑποχωροῦντας εἰς τὴν βαρεῖαν πίεσιν καὶ ἐγκαταλιμπάνοντας διὰ τῆς ἐπιβολῆς εἰς τοὺς ὁμοκλήσους καὶ τοὺς συνδημότας τὰ ὑπὲρ τὴν πρόσδοον αὐτῶν τελοῦντα κτήματα. Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀπανταχοῦ ἀναφαινομένης ἐργασίας μικρὸν τι συντελοῦν αἱ μητροκομίαι διὰ

(α) Ζωναρᾶς ἐν τίλει.

της απαγορεύσεως κτήσεως εν αυταις των δυνατων, και δια της προτιμήσεως, μη δυναμένης να θέλξη τους αναδεχομένους συνάμα και το υπέρμετρον άχθος των φρόων.

Αλλ' ή μη χρήσις της προτιμήσεως καθιστά τας πλείστας γαίας έλλειμματικές και αι διηνεκώς και άσφαλώς σωζόμεναι και τηρούμεναι άναγραφαί της γης, αυτό το καθ' ένασταν κολοθούμενον άκρόστιχον, προς ουδέν χρησιμεύουν δια την έλλειψιν άναθεωρήσεως, ώστε ελάχιστον μέρος των δηλουμένων ποσών εισέρχεται εις το ταμείον.

Προς άναπλήρωσιν του υπερβολικού έλλείμματος έφευρίσκειται τότε το αλληλέγγυον, συνάμα κατατρίβον πάντας τους υπολειπομένους γεωκτήμονας, και ως εκ τούτου μη δυνάμενον επί μακρόν να διατηρηθῃ.

Επί πάσι τούτοις και το νόμισμα παρασθέρεται και ή άρπαγή δεσπόζει, και ουδεις είναι βέβαιος περι των ιδίων, υπό των νόμων αυτών λαφυραγωγούμενος, και αυτήν την πατρικήν στέγην καταλιμπάνων, εις την όποιαν έζωθεν εισβάλλουν οι βάρβαροι.

Εις τον έκτιμώοντα τα όλεθρια άποτελέσματα τοιούτων διαλυτικών στοιχείων δεν είναι ανεξήγητος ή θλίβερά και πλήρης στεναγμών ιστορία άκρατήτως προδοσης παρακμής και πτώσεως, χρησιμεύουσα ως διδακτικόν μάθημα προς ένίσχυσιν άρχων ουδέποτε άτιμωρητί παραγνωριζομένων.

ΘΩΩΝΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ.

Την 20 Ματον 1859, ήμέραν επέτειον της εις τον θρόνον άναβάσεως του Μεγαλειότατου βασιλέως και της καθιδρύσεως του φερωνύμου αυτω Παρειαστημίου, ο τακτικός καθηγητής της Ιατροδικαστικής και τοξικολογίας Κ. Αλέξιος Πάλλης, λαβών εντολήν παρά της Ακαδημαϊκής Συγκλήτου απήγγειλε τον παρατιθέμενον λόγον, ον μετά προσοχής ήκουσε δια την σπουδαιότητα αυτου το εκ κληρικων, πολλων εκ των εν τέλει και άλλων ξένων και ήμεδαπών συγκείμενον άκροατήριον. Δημοσιεύομεν δε και ήμεις τουτο έχοντες την πεποιθήσιν ότι ματά της αυτης προθυμίας θέλουσιν επεξελλθει αυτορ και οι αναγνώσται της Πανδώρας.

Εικοστόν δεύτερον ήδη έτος της του Πανεπιστημίου ιδρύσεως έορτήν άγοντες, δι' επιστημονικού λόγου, ως εις ιερόν Μουσών άρμόζει, ιεροπρεπώς πανηγυρίζομεν. Αντήχησεν ή φωνή εκ των μεγάρων τούτων ευγλωττων καθηγητων, οτινες εκ των διαφόρων επιστημών την ύλην του λόγου άρούμενοι, περιφανώς την ήμέραν ταύτην έλάμπρυνον. Και οι μεν των λοιπων Σχολων καθηγηται ως εκ της φύ-

σεως των διδασκομένων επιστημών ύλην ευπρόσιτον και τοις άκροωμένοις εύάριστον επιτυγχάνουσιν· οι δε της Ιατρικής Σχολής εις νόσους και θεραπειάς εν γένει και παραπλησίας μελέτας άσχολούμενοι, ύλην στρυφνήν, άτερπή και τοις άκροωμένοις δυσέριστον ως επί το πολυ άνευρίσκουσιν. Αλλ' ή Ιατρική, λέγει ο Πλούταρχος, το γλαφυρόν και περιττόν και επιτερπές ουδεμιός ένδεέστερον έχει. Πάσαι τώντι αι περι συντηρήσεως της υγείας ήμών και ευεξίας πραγματεΐαι, και πάσαι αι περι των σωματικών, διανοητικών τε και ήθικων χαρακτήρων του ανθρώπου διδασκαλίαι επί των Ανατομών και της Φυσιολογίας κυρίως στηρίζόμεναι, εν τη Ιατρική περιλαμβάνονται. Αλλά και ή μελέτη των περικυκλούντων τον άνθρωπον στοιχείων, έχόντων μεγίστην επίρροήν, οό μόνον επί του βίου και της συντηρήσεως αυτου, αλλά και επί των χαρακτήρων αυτου σωματικών τε και ψυχικών, περισπούδαστος άσχολία των Ιατρων εκ των αρχαιοτάτων χρόνων έθεωρήθη. Οθεν περι του κλίματος της Ελλάδος, και των βιωτικών περιστάσεων του Έλληνικού έθνους, και εν γένει περι της Έλληνικής φυλής τον λόγον ποιούμενος, νομίζω, ότι ουδαμώς εξέρχουμαι άπο του κύκλου της Ιατρικής.

Θαυμάζουσιν οι δια της μιμήσεως του Έλληνικού πολιτισμού εις τον πολιτισμόν προαχθέντες λαοί της Ευρώπης την εύφειν των αρχαίων Έλλήνων· και αποδίδουσι την επί το τελειότερον άνάπτυξιν των φυσικών και ήθικων χαρακτήρων του Έλληνικού φύλου εις την επίρροήν κυρίως του κλίματος, και εν μέρει των βιωτικών περιστάσεων. Αλλ' ή υποδούλωσις του έθνους υπό βαρβάρους μάάλιστα λαούς, και ή εκ ταύτης επελθούσα άμάθεια εμπόδισεν ή μάλλον άνέστειλε την διαδήλωσιν των ήθικων προτερημάτων αυτου επί πολλούς αιώνας· εις ττρόπον ώστε τινες έφαντάσθησαν ότι ή Έλληνική φυλή όλως εξέλιπε και άπο προσώπου της γης ήφανίσθη. Άνερευνώντες δε ένόμισαν ότι εδρον εν τη ιστορία διδόμενα την ιδέαν των ταύτην υποστηρίζοντα. Αλλά προό λίγων έτων άπό του βήματος τούτου ο της Ιστορίας Καθηγητής του ήμετέρου Πανεπιστημίου τά επιχειρήματα αυτών άνεσκεύασε, και όλως άνυπόστατα και σαθρά απέδειξεν. Είσι δε τινες, οτινες και ται μη παραδεχόμενοι ότι ή φυλή όλως εξέλιπε, φαντάζονται, ότι έπαθεν αυτη ουσιώδεις μεταβολάς· οθεν εκφυλισθέντας υπολαμβάνουσι και αποκαλοϋσιν ήμās· αποδίδουσι δε την υποτειθειμένην ταύτην εκφυλισιν εις την μεταβολήν και αλλοίωσιν, εις ήν περιήλθον οό μόνον αι βιωτικαι περιστάσεις ήμών, αλλά και το κλίμα αυτό της Ελλάδος. Εκαλεχθείς κάγω υπό της συγκλήτου να λαλήσω κατά την ήμέραν ταύτην, ένόμισα άρμόζον ένάπιον της έντίμου ταύτης όμηγύρεως, και άπέναντι του έθνους ολοκληρου, τά επιχειρήματα των ουτω διασπρόντων το έθνος ήμών να άνασκευάσω, και την γνησιότητα του καθ' ήμās Έλληνισμού υποστηρίξω.

Εάν τις διελογίζετο όποια ή υγειινή κατάσταση

εις της Ελλάδος κατά τον άγώνα και τινα έτη μετά την έλευσιν του βασιλέως ήμών, ήθελε φαντασθῃ τώντι ότι το κλίμα της Ελλάδος όλως μετεβλήθη· οι δε κάτοιχοι αυτης ώχροι και υπερπαχές, οιοι οι υπό του Ιπποκράτους περιγραφόμενοι περι τά έτη, του Φάσιδος οικουντες, κατήνησαν ως εκείνοι· χαϊνοι τα σώμα και καθαροι τον νοϋν. Και μεγίστην αληθώς έντύπωσιν επεξένησεν εν Ευρώπη ή Ιατρική ιστορία του εν Πελοπόννησφ Γαλλικού στρατου υπό του αρχιματροϋ Roux συγγραφείσα. Αι δε εν αυτη περιγραφόμεναι επιδημιαί των συνεχων και διαλειπόντων πυρετων και άλλων τινων νοσημάτων εξηκολούθησαν ένσκήπτουσαι επίσης σφοδραί και τινα έτη μετά την άποκατάστασιν των πραγμάτων. Αλλ' ή κατά την εποχήν εκεινην νοσώδης κατάσταση της Ελλάδος ουδαμώς θέλει φανῃ παράδοξος, όταν ένθυμηθώμεν ότι οι γεωργοι άγωνιζόμενοι τον υπέρ άνεξαρτησίας ιερόν άγώνα, έγκατέλιπον άγεωργήτους τας γαίας αυτών αυται δε κατακλυσθείσαι εις έτη μετεβλήθησαν και έστίαι μiasμάτων κατέστησαν. Αλλά μετά την έλευσιν του Βασιλέως ήμών της γεωργίας προαχθείσης, και πολλων περι υγειάνσεως της χώρας προσπαθειων καταβληθεισων, ή υγειινή κατάσταση έβελτιώθη και όσημέραι βελτιούται. Και πέπεισμαι, ότι εκ των συναδέλφων οι προ πολλων έτων μετερχόμενοι εν Ελλάδι την τέχνην θαυμάζουσι μετ' έμου το εξαίρετον του κλίματος του Έλληνικού, άναλογιζόμενοι μάάλιστα, ότι νοσήματα τινα όλεθρον μέγαν προξενούντα εν τη λοιπή Ευρώπη, οια ή υμενογόνος κυνάγχη, ή διφθερίτις και τά παραπλησία, πολλά σπανίως παρ' ήμιν παρατηρούνται· οι δε εξανθηματικοι πυρετοί κινδυνώδεστατοι άλλαχου ένταυθα εισιν ήπιώτατοι. Και ως εκ της πείρας είκοσι επτά έτων ήδη δύναμαι να κρίνω, εύτατοι ώσαύτως εισι και οι τυφώδεις πυρετοι και εν γένει πάντα τά όξεία νοσήματα· αι δε καλούμεναι καχεξία εισιν άουγκρίτω τφ λόγω μετριώτεραι και σπανιώτεραι εν τη πατρίδι ήμών.

Ορίζουσιν οι Ιατροί, ότι το κλίμα έστι το σύνολον ιδιαιζουσων φυσικών και κοσμολογικών περιστάσεων εν τινι χώρα, αττινες επιδρῶσιν επί των όργανικων όντων. Αλλ' ή αποκατασταθείσα εύκρασία του αέρος, λέγουσιν οι μισούντες ήμās, και ή βελτιωθείσα υγειινή κατάσταση της Ελλάδος δεν συνεπάγουσι την ιδέαν, ότι επανέκυψαν άπασαι αι φυσικαι περιστάσεις αι αποτελούσαι το ιδιογενές του κλίματος ήμών. Οι δασεις και συνηρεφεις δρυμῶνος των όρέων, λέγουσιν, επενήργουν ουσιωδώς εις την θερμοκρασίαν και υγραμετρικήν κατάσταση της χώρας· αλλά των δασων καταστραφέντων, τά όρη εφραλακρόθησαν, και τα γεώδες αυτων δια της ενεργείας των υετων άπεσούρη· ισχυοι δε και κατασκλεκτότες αι σκελετοι αυτων κατήνησαν ανεπίδεκτοι φυτείας. Αλλά εις την Ελλάδα ή δεινδροφυτεία σημαντικώς προώδευσε, και χάριν των δασοφυλακτικων μέτρων τά δάση ήδη άναγεννώνται. Αφ' έτέρου δεν είναι γνωστόν κατά πόσον ύψουτο

ή φυτεία εις τά όρη της Ελλάδος επί των λαμπρων χρόνων του Έλληνισμού· και ουτε επιτρέπει ή γεωλογική σύστασις της πατρίδος ήμών να υποθέσωμεν, ότι το πάλαι δεν ήσαν επίσης φαλακροί αι άκρώρειαι αυτων. Η πολλαπλασιασις των δασων, και εν γένει ή δεινδροφυτεία αυξάνει την υγρασίαν και το ψυχος, αλλ' ένίοτε ή καταστροφή των δασων ταπεινοί την θερμοκρασίαν, ως τούτο συνέθη εν Ισλανδία. Οθεν ουδέν έχομεν διδόμενον να πιστεώσωμεν, ότι το πάλαι ο μέσος όρος της θερμοκρασίας εν Ελλάδι δεν υπήρξεν ο αυτός όστις και νυν. Όταν ο Θρασύβουλος έπολιορκείτο εν τη Φυλή επιπτε παμπληθής χιών, λέγει ο Εσνοφών, και νιρόμενοι οι πολιορκηται επέστρεφον εις Αθήνας· αλλά μήπως ανά παν έτος και την σήμεραν δεν καλύπτεται υπό πολλής χιόνος ή αυτη θεσις; Συνήθως όμως το πάλαι, ως και νυν, ο χειμών ήν πρώος, και όλίγον έβραχεν εν τη Αττικῃ, ως αναφέρει δίκων ο Χρυσόστομος εν τφ λόγω, α Διογένης ή περι Τυρραννίδος επιγραφομένη. Τα όρη της Ελλάδος αποτελοϋσι κυρίως τον ιδιαιζοντα χαρακτήρα του κλίματος, και ουτε δύναμεθα να υποθέσωμεν προς χάριν τινός, ότι Βριάρεω χείρες έξετόπισαν, ή όρεμπόται ποταμοι ήράμισαν τινά εξ αυτων· διατέμνουσι ταυτα και νυν ποικιλοτρόπως και κατά διαφόρους διευθύνσεις την Έλληνικήν χώραν, τερπνάς κοιλάδας αποτελοϋντα, τας Έλληνικας επαρχίας όρίζοντα και την θαυμασίαν ποικιλίαν της Ελλάδος άπάσης παράγοντα· αι δε χαρίεσσαι αυτων κορυφαί ευπρεπίζουσι και διακοσμοϋσι τον Έλληνικόν όρίζοντα.

Ένεκεν της όρεινης άμα δε χειρρονιζούσης και κολπώδους καταστάσεως της Ελλάδος προκαλοϋνται, φυσικῶ τφ λόγω, κατά τας θερινάς ώρας ρεύματα αέρος έναλλάξ κατερχόμενα εκ των όρέων και άνερχόμενα εκ των αιγιαλών· γεννώνται, δηλαδή οι άπόγειοι άνεμοι και αι τροπαϊκαι αύραι· και ούτως εξηγείται το εύμετάβλητον της θερμοκρασίας και το άνεμώδες της χώρας. Εν καιρῶ δε χειμῶνος το εύμετάβλητον τούτο της θερμοκρασίας και των καιρων έμφανέστερον έστιν. Ο νότος συνήθως φέρει ευδίαν και καιρόν γλυκύν, ακολουθῶς ο Καικίας, ήτοι ο Έλλησποντίας παρ' Αθηναίους, συσσωρεύει τά νέφη και φέρει τον υετόν· εάν δε πνεύση ο Βορέας πίπτει ή χιών και επέρχεται το ψυχος.

Ει δ' ο νότος βόρειαν προκαλείσεται αυτίκα χειμών.

Ελεγον οι αρχαιοι· και εκ της πνεύσεως αλληλοδιαδόχως των άνέμων τούτων ο χειμών της Ελλάδος αποτελείται. Δεσπόζουσι δε καθ' όλην την Ελλάδα οι βόρειοι άνεμοι περιοδικώς εγειρόμενοι, γνωστοί το πάλαι κατά μεν το έαρ υπό το όνομα όρηθιαί, κατά δε το θερος ετησιαί· περιστανται δε οι άνεμοι ουτοι προς δυσμάς, λέγει ο Αριστοτέλης, εις τον Αργέστιν και Θρασίαν, όστις πνέει κατά την Ηπειρον, Θρασίαν, και νυν υπό των έγχωριων καλούμενος. Οι ετησιαί μεγάλως ευεργετοϋσι την χώραν, τά μiasματα προς την θάλασσαν άπο-

διώκοντες· και τοιαύτην ιδεάν περί τῆς εὐεργετικῆς των ἐπιρροῆς εἶχον οἱ ἀρχαῖοι, λέγει Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, ὡστε τινὲς ἐνόμιζον ὅτι ἐνέσκηψεν ὁ λοιμὸς ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, διότι δὲν ἐπνευσαν κατὰ τὸ θέρος ἐκεῖνο οἱ ἔτησιαι.

Ἀλλὰ τὸ εὐμετάβλητον τῶν καιρῶν καὶ τῆς θερμοκρασίας τὸ εὐτύχημα τοῦ Ἑλληνικοῦ κλίματος ἐστίν. Ἐν ταῖς χώραις, ἐνθα ἡ θερμοκρασία ἐπὶ πολὺν χρόνον δὲν ὑφίσταται ἐπισιθητὰς μεταβολὰς καὶ τυρβασίας, οἱ δὲ ἀνεμοὶ πνέουσιν ἠπιῶς ἢ σπανίως, οἱ ἄνθρωποι εἰσὶ βράθυμοι, χαῖνοι, ἀνανδροὶ, ἀμβλύνοες· ἀπ' ἐναντίας εἰς τὰ εὐμετάβλητα κλίματα εἰσὶ ζωηροὶ, εὐψυχοὶ, ἀνδρείοι, ὀξύνοες. Ἐν μὲν γὰρ τῷ αἰεὶ παραπλησίῳ αἰ βραθυμία ἐνεῖσιν, λέγει ὁ Ἱπποκράτης, ἐν δὲ τῷ μεταβαλλομένῳ αἰ ταλαιπωρεῖται τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ. Τὴν δὲ παρατήρησιν ταύτην τοῦ πατρὸς τῆς Ἰατρικῆς ἐπεβεβαίωσαν οἱ νεώτεροι.

Οἱ ἀνεμοὶ συνεχῶς πνέοντες καθαρίζουσι τὴν ἀτμοσφαιραν καὶ τὰ ἐν τῷ ἀέρι ἑτερογενῆ σώματα διασκεδάζουσι, καὶ οὕτως αὐξάνουσι τὴν ἐλαστικότητα καὶ διαφάνειαν αὐτοῦ· πολλάκις τῶντι τοσαύτη εἶναι ἡ διαφάνεια τοῦ ἀέρος, ὡστε ὁ Ὑμητὸς ἀφ' ἐνός καὶ ὁ Κορυδαλὸς ἀφ' ἑτέρου φαίνονται πλησιέστεροι. Καὶ μὴ νομίσῃ ὁ κατὰ πρῶτον πατῶν τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος, ὅτι ἐβελτιώθησαν ἡ ὄρασις καὶ ἀκοή αὐτοῦ, ὅτι ἀπέκτησε τὴν ὀξυδερκειαν τοῦ Ἀυγχεῶς καὶ τὴν ὀξυκοίαν τοῦ Μελάμποδος· οὐδὲν τοιοῦτον συνέβη· ὁ ἀήρ μόνον διαφανέστερος καὶ ἐλαστικώτερος ἔγεινεν. Οἱ περὶ τὴν μετεωρολογίαν ἀσχολούμενοι ἐπαρατήρησαν, ὅτι ὅταν ἐπικηται ὑετός, διακρίνεται ἐκ μὲν τοῦ Μομφιέρου τὸ Ἄλβιον ὄρος τῶν Ἀλπεων, ἐκ δὲ τῆς Γενούης ἡ Κύρνος. Ἀποδίδει δὲ τὴν διαύγειαν ταύτην τῆς ἀτμοσφαιρας ὁ Delisle εἰς τὴν ἐνδόμωον διάλυσιν τῶν ὕδατων ἐν τῷ ἀέρι. μετὰ τῆς τελείας κορέσεως, ἀπαρραλλάντως ὡς διαλυομένων ἀλάτων τινῶν ἐν τῷ ὕδατι αὐξάνει ἡ διαύγεια αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ διαφάνεια τοῦ ἀέρος ἐν Ἑλλάδι παρατηρεῖται ἐπίσης καὶ μετὰ τὸν ὑετὸν καὶ ἀνεξαρτήτως αὐτοῦ. Ὄθεν ἡ διαύγεια τῆς ἀτμοσφαιρας ἡμῶν εἶναι εἰλικρινής, ἡ διαφάνεια τοῦ ἀέρος εἶναι γνησία. Ἐφαρον ὡς παράδειγμα τὸ ἐν τῇ Ἀττικῇ συμβαῖνον, ἂν καὶ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος τοῦτ' αὐτὸ παρατηρεῖται· ἀλλὰ τὸ κλίμα τῆς Ἀττικῆς, τὸ ἐκχύλισμα, ὡς εἶπεν, τοῦ Ἑλληνικοῦ κλίματος ἐστίν, ὡς οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ οἱ κορυφαῖοι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν εὐφυίαν ὑπῆρξαν.

Καταφανὴς δὲ ἐτι μᾶλλον γίνεται ἡ διαφάνεια τοῦ ἀέρος ἐν Ἑλλάδι καὶ μάλιστα ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐκ τοῦ ἀρθῶνως διαχυομένου φωτός. Ὁ Ampère ἐν ταῖς περὶ Αἰγύπτου ἐπιστολαῖς αὐτοῦ, ἀναφέρει, ὅτι μόνον εἰς τὰς Αἰγυπτίας Θήβας καὶ τὴν Σμύρνην τῆς Ἰωνίας ὁ ἥλιος ἐπιπέμπει τοσοῦτον φῶς ὅσον ἐνταῦθα. Οὐ μόνον δὲ τὸ φῶς ἀρθῶνως διαχέεται παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ὁ ηλεκτρισμὸς συνεχῶς διαθέει τὴν ἀτμοσφαιραν· βρονταὶ δὲ καὶ ἀστραπαὶ,

καὶ ἐν καιρῷ χειμῶνος ἀναγγέλλουσιν ὅτι πλουσίως ἐκτυλίσσεται οὗτος. Εἰς τρόπον ὡστε τὸ φῶς, τὸ θερμογόνον, ὁ ηλεκτρισμὸς, ὁ ἀήρ, πάντα, ὡς εἶπεν, τὰ στοιχεῖα τὰ συνεργήσαντα μεγάλως εἰς τὴν πλάσιν τῶν ὀργανικῶν ὄντων, εὐρίσκονται ἐνταῦθα εἰς μείζονα κίνησιν, ἔχουσι πλείονα ἔντασιν, καὶ ἀφθονωτέραν τὴν ζωτικὴν δύναμιν ἐν τῷ ὀργανισμῷ ἀναπτύσσουσιν.

Ἀλλ' ἐὰν τὰ στοιχεῖα ταῦτα ὑφίστανται συνεχεῖς τυρβασίας καὶ μεταβολὰς, τὸ εὐμετάβλητον τοῦ κλίματος ἡμῶν ἀποτελοῦντα, οὐδὲν ὅμως ἄλλο μέρος τῆς γῆς σχετικῶς πρὸς τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ, ἔχει ἴσως τοσαύτην παραλίαν ὅσην ἡ Ἑλλάς. Ὄθεν ὁ μέσος ὄρος τῆς θερμοκρασίας τοῦ τῆ χειμῶνος καὶ θεροῦς ὀλίγον διαφέρει· μικρὸν ἀπέχουσι ἀλλήλων ἡ ἰσοχειμῆριος καὶ ἰσοθερίας γραμμαί, αἱ ὑπὸ τοῦ ἐνδόξου Οὐμβόλδου ἐπινοηθεῖσαι. Ἐνίστε κατὰ τινὰς χειμῶνας βρέματα ψυχροῦ ἀέρος ἐκ τῶν βορείων μερῶν, ἅτινα ὁ Ἄϊμος δὲν δύναται νὰ ἀνταχαιτίσῃ, φέρουσι ψυχρὸς μὴ σὺνηθεῖς, ὡς συνέβη τοῦτο κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη· ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὁ χειμῶν παρ' ἡμῖν εἶναι ἠπιος, τὸ δὲ θέρος οὐχὶ πολὺ θερμὸν. Δυνάμεθα τῶντι νὰ ψάλλωμεν μετὰ τοῦ Εὐριπίδου·

Ὀρανὸν ὑπὲρ γῆς ἔχομεν εὖ συγκατακείμενον
"Ἴν' οὐδ' ἄγαν πύρ, οὔτε χεῖμα συμπιτνῆ.

Τὸ εὐμετάβλητον καὶ ἡ ποικιλία τῆς ἀτμοσφαιρας διεγείρουσι τὰς ψυχικὰς δυνάμεις, ὡς ἐβρέθη, καὶ ζωηρότερον τὸν ἄνθρωπον καθίστησιν. Ἀλλ' οὐχ ἦττον καὶ ἡ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔδαφος ποικιλία εἰς τοῦτο συνεργεῖ καὶ συμπράττει. Ἐν ἄλλαις χώραις ἐκ τῆς μονοτονίας ἐκτεταμένων πεδίων καὶ ἀπεράντων θινῶν ἡ ὄρασις ἀπαυδα· ἡ ἐπανάληψις τῶν αὐτῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν αὐτῶν ἐντυπώσεων τὸν ὕπνον προκαλεῖ, καὶ ἡ μονοτονία αὐτῆ ἀγύμνασται τὰ αἰσθητήρια καταλείπουσα, τὴν χαλάρωσιν τῶν νευρικῶν ἰνῶν προξενεῖ, καὶ τὰς ἀντιλήψεις βραδείας ἀπεργάζεται. Ἀλλὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος πανταχοῦ ποικιλίαν παριστᾷ· ὄρη, βουνά, λόφοι, κρημνοὶ, κοιλάδες, φάραγγες, χαράδραι, κόλποι, μυχοὶ, λιμένες, ἀκταί, τὰ πάντα ἀενάως νέας ἐντυπώσεις εἰς τὸ κοινὸν αἰσθητήριον διοχετεύουσι, τὰ αἰσθητήρια ἐγρηγορότα διατηροῦσι, καὶ τὸν νοῦν ὀξύνουσι.

Καὶ τοιοῦτον ἀνεκαθεν ὑπῆρξε καὶ τοιοῦτον ὑπάρχει τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος, ὅπερ ἐνήργησε καὶ ἐνεργεῖ ἐπὶ τῆς διαπλάσεως τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῆς μορφώσεως τῶν φυσικῶν καὶ ψυχικῶν χαρακτῆρων τῶν ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν αὐτοῦ διατελούντων.

Οἱ διασημότεροι τῶν φυσιολόγων παραδέχονται καὶ ὑποστηρίζουσι τὴν ἐνόητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· ἀποδίδουσι δὲ τὰς διαφορὰς τῶν χαρακτῆρων τῶν διαφόρων φυλῶν εἰς τὴν ἐπιρροὴν κυρίως τοῦ κλίματος. Καὶ τοιαύτην τῶντι ἐπιρροὴν ἔχει τὸ κλίμα, ὡστε οἱ ἐκ τῆς Παλαιστίνης Ἰουδαῖοι ἐν μὲν τῇ Γερμανίᾳ ἔγειναν λευκοὶ καὶ τοὺς λοιποὺς χαρακτῆρας τῶν Γερμανῶν κέκτηνται, ἐν δὲ τῇ Μαλαβάρῃ κατήντησαν σχεδὸν μέλανες, καὶ κατὰ τοὺς

χαρακτῆρας μετὰ τῶν Μαλακίων συγγέονται. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ κλίμα κανονίζει καὶ διατυποῖ τὴν μορφήν τοῦ σώματος, πρέπει ἀναγκαιῶς νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ρυθμίζει καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἔξιν· τὴν ἀλήθειαν ταύτην ὑπεστήριξεν ὁ Ἀριστοτέλης πρῶτος εἰπὼν, ὅτι « ἡ μορφή τοῦ σώματος ἀλλοουμένη συν- » ἄλλοιοι καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἔξιν. » Μετὰ δὲ τὸ κλασικὸν πόνημα τοῦ Cabanis περὶ τῆς σχέσεως τοῦ φυσικοῦ πρὸς τὸ ἠθικόν, καὶ μετὰ τὰς νεωτέρας πολλῶν φυσιολόγων παρατηρήσεις κατέστη τοῦτο ἀναμφισβήτητον. Ἀλλ' οἱ σοφώτεροι τῶν ἱατρῶν δοξάζουσι, ὅτι ἡ ἐπίδρασις τοῦ κλίματος ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ὅλος αὐτοτελής· ὅτι ὁ ἄνθρωπος δυνάμει τῆς διανοίας αὐτοῦ ἐν καταστάσει μάλιστα πολιτισμοῦ ἀντιδρᾷ ἐπὶ τῶν ἐπιρροῶν τῶν διαφόρων κλιμάτων, καὶ διὰ τῶν διαφόρων ἐμφυρέσεων καὶ ἐπινοῶν αὐτοῦ καθίστησιν ἐκτὸν ἀνεπίδραστον. Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἦ, ἡ διηκενὴς καὶ ἐνδελεχὴς ἐπίδρασις τοῦ κλίματος μετὰ τινὰ χρόνον θριαμβεῖ καὶ τῆς ἀντιδράσεως ταύτης· οὐχ ἦττον ὅτε μὲν αἰσῆαι βιωτικὴν περιστάσει μετριάζουσι τὴν τοῦ κλίματος κακὴν ἐπιρροήν, ὅτε δὲ ἄθλια τοῦ βίου περιπέται σμικρύνουσι τὴν εὐεργετικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν. Ἀλλ' ὅταν τὸ τε κλίμα καὶ αἱ βιωτικὴν περιστάσεις ὧσιν ἐπίσης εὐνοϊκαὶ ἀναντιλέκτως τὸ ἀποτέλεσμα θαυμάσιον ἔσεται.

Οἱ φανταζόμενοι τῶς κατ' ἡμᾶς Ἑλληνες ἐκφυλισθέντες, νομίζουσι ὅτι οἱ Ἕλληνας πρὸ τῆς ὑποδουλώσεως αὐτῶν, ζῶντες ὑπὸ τὴν εὐεργετικὴν ἐπιρροὴν τῶν περιστάσεων ἐκείνων, καὶ ἐντὸς τοῦ ἐξαιρετικοῦ κλίματος τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, ὑπέστησαν τροπολογίαις ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ αὐτῶν, ὡστε νὰ προκύψῃ τύπος φυλῆς ὅλος ἰδιογενῆς, κύριος χαρακτῆρ τῆς ὅποιος ὑπῆρξεν ἡ ἐξαισία διανοητικὴ ἀνάπτυξις καὶ εὐφυία. Ἀλλὰ τῶν βιωτικῶν περιστάσεων ὅλος μεταβληθεισῶν ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας, ἐξ ἀνάγκης ἐμελλον νὰ ἀλλοιωθῶσι καὶ οἱ χαρακτῆρες. Ἀλλ' ἦσαν, ἐρωτῶμεν, αἱ ἄθλια περιστάσεις αὐταὶ τοιαύτης φύσεως, ὡστε νὰ ἐπηρεάσωσι καὶ ἀλλοιώσωσι τοὺς χαρακτῆρας τῆς φυλῆς; πιστεύομεν ὅτι μεγάλως αὐταὶ συνήργησαν εἰς τὴν ὀλιγανθρωπίαν, τὴν ταπεινώσιν τοῦ φρονήματος τοῦ ἔθνους, καὶ τὴν ὀπισθοχώρησιν τῆς παιδείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ δὲν ἦσαν τοιαῦται, ὡστε νὰ μεταβάλλωσι καὶ τοὺς χαρακτῆρας. Ἰνα κρίνωμεν περὶ τῆς φύσεως τῶν βιωτικῶν περιστάσεων τῶν δυνάμεων νὰ παραξῶσι καχεξίας ἐν τῷ σώματι καὶ παρακρούσεις ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ νὰ βλάψωσι οὕτω τοὺς χαρακτῆρας φυλῆς τινός, δέον νὰ ἀναζητήσωμεν γεγονότα, δι' ὧν νὰ ἀναδράμωμεν εἰς τὰς αἰτίας αὐτῶν, καὶ οὕτως ὀρίσωμεν τὴν ἐπίδρασιν τῶν βιωτικῶν περιστάσεων ἐπὶ τῆς φυλῆς.

Παραλείποντες ὅσα ἐκ τῶν ἀρχαίων ἱστοροῦμένων δυνάμεθα νὰ προσάξωμεν, ἐρωτῶμεθα μόνον ἐκ τῆς ἠλικιωτίδος ἱστορίας, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ καταφαίνεται ἀριδίλως ἡ ἰσχὺς τῆς ἐπιστήμης καὶ ἡ δύνμησις τοῦ καθ' ἡμᾶς πολιτισμοῦ.

Ἐνθὲν πρὸ τίνος χρόνου οἱ ἐκ τῆς δυσναλογίης

τοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεως τὴν πενίαν ἐν Εὐρώπῃ φοβούμενοι ἐπεκρότου ἐἰς τὰς διδασκαλίας καὶ θεωρίας τοῦ διασημοῦ Οἰκονομολόγου Malthus, ἀφρῆς παρατηρήθη ἐν τινὶ χώρῳ, ἐνθα τὸ μεγαλεῖον τῆς ἐπιστήμης καὶ ἡ εὐφυία τῶν ἐξόχων ἐν αὐτῇ ἀνδρῶν ἀνακαλύπτει καὶ ἀναχαιτίζει ἐγκαίρως πᾶν τὸ ἐπὶ τῆς κοινωνίας ἐπικείμενον κακόν, παρατηρήθη, λέγω, ὅτι ὁ πληθυσμὸς ἐν τῇ χώρῳ ἐκείνῃ οὐ μόνον ἐμεινε στάσιμος, ἀλλὰ καὶ ἠλαττώθη· οἱ γάμοι ἐγένοντο τῶντι ἐλάττωτες· ἀπὸ ἑτοῦς εἰς ἑτοῦς· οὕτως, ἐπὶ παραδείγματι, οἱ γάμοι τοῦ ἔτους 1851 κατὰ ἐννέα χιλιάδας ἐκ τοῦ προηγουμένου ἠλαττώθησαν, κατὰ ἑπτὰ δὲ τὸ ἐπόμενον ἔτος, καὶ οὕτω καθέξῃς· ἡ δὲ ἐλάττωσις αὕτη εἶναι μεγίστη σχετικῶς πρὸς πληθυσμὸν τριακόντα πέντε ἑκατομμυρίων ψυχῶν. Τὸ δὲ θλιβερότερον ὑπῆρξεν, ὅτι ἐνθὲν εἰς διάστημα ἑπτὰ ἐτῶν, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1831 μέχρι τοῦ 1837 ἐξηρέθησαν ἐκ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας ὡς ἀνίκανοι, νᾶνοι, δηλαδὴ, κυφοὶ, χωλοὶ κτλ. 460,000, εἰς τὰ ἐπόμενα ἑπτὰ ἔτη ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἤξησησε κατὰ 31,000. Εἰς τοιαύτας λυπηρὰς ἀγγελίας ἐπὶ στατιστικῶν διδομένων στηρίχθησαν, εὐλόγως ἐθορυβήθησαν καὶ συνεταράχθησαν οἱ σεμνυόμενοι καὶ ἀγαλλόμενοι εἰς τὴν εὐανδρίαν τῆς πατρίδος αὐτῶν· οἱ δὲ ἱατροὶ ἐπεχείρησαν ἀμέσως τὴν ἐρευναν τῶν αἰτίων τοιοῦτου δυστυχήματος.

Τοιαύτη ἀτυχῆς ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ὡστε ἐνίστε αἱ λαμπρότεροι διανοητικῆς τῆς διανοίας, αἱ θαυμασιώτεροι ἐρευνηταὶ τοῦ λογισμοῦ ἀντὶ ὠφελείων, δεῖνὰ καὶ ὀλεθρὸν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἐπάγουσιν. Αἱ Πυρρῶνιοι διδασκαλῆαι ὑπὸ ἄλλοι μορφῆν, τὰ ἐπικούρια δόγματα ὑπὸ ἄλλοι τύπον παρασύρουσι τὸν ἄνθρωπον, ἐξ ὑψηλῶν καὶ ἱερῶν καθηκόντων ἐκκρούουσιν αὐτὸν, πᾶσαν μέρμηραν καὶ πᾶσαν σκέψιν εἰς τὸ ἄτομον αὐτοῦ συγκεντροῦσι, καὶ τὸν ἀκρατὸν ἐγῶντῶν ὑποθάλλουσιν. Ὁ ἄνθρωπος οὕτως ἐγκαταλείπεται εἰς τὴν γλυκειαν μὲν, ἀλλ' ὀλεθρίαν ἀπραγμοσύνην, ἡ παραδίδεται εἰς τὴν ἠδυπάθειαν, εἰς τὴν φιληδονίαν, εἰς τὴν τρυφήν. Ἡ πρὸς τοὺς ὁμοίους τοῦ ἀγάπῃ, ὁ πρὸς τοὺς προγόνους σεβασμὸς, τὸ φίλτρον πρὸς τοὺς ἀπογόνους, καὶ πᾶν ἄλλο εὐγενὲς αἰσθημα σβέννυται, καὶ ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοιοῦτων ἐσραλμένων ιδεῶν, τοιαύτης ἀπανθρώπου φιλοσοφίας ἠλιθίως ἀνακράζει· βίος βραχύς, ἀλλ' εὐφρόνους. Εἰς τοιαύτην ἀποτρόπαιον ῥῆσιν ἀνεγείρετο πρὸ τινῶν ἐτῶν ὁ Reveillé-Parise, εἰς τῶν εὐρυστέρων ἱατρῶν τῆς Εὐρώπης, ἐν τινὶ τῶν πολλῶν ἀλλὰ θαυμασιῶν ἀνεξαιρέτως αὐτοῦ συγγραμμάτων, ἀποδεικνύων, ὅτι ὁ ἀπληστος εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν σωματικῶν ἠδονῶν, ἐνθὲν διάγει βίον κτηνώδη, βίον ἀπράγμονα καὶ ἀμέλλητον, δὲν ἀποθνήσκει ταχέως, ἀλλὰ ὑπὸ τὸ κράτος χρόνιαις καὶ ἐπωδύνου νόσου, βραδέως τινόμενος, βραδίαν δίδει δίκην τῆς φιληδονίας αὐτοῦ. Εἰς δὲ τὴν καταδίκην ταύτην προστίθεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ἑτέρα σκληροτέρα ποινή· παρίστανται ἐνώπιον αὐτοῦ τέκνα κηκόχυμα, κακόσαρκα, ἄθλια,

τὴν πατρικὴν κληρονομίαν ἀναφανδὸν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς ἐκθέτοντα καὶ τὴν ἀναίσθησιν καὶ ἀβουλίαν αὐτοῦ ἐλέγχοντα.

Καὶ τοιαύτη ἐστὶν ἡ πρωτίστη αἰτία δι' ἧς τῶν ἐκ τοιούτων γονέων γενωμένων τέκνων αἱ σωματικαὶ καὶ ψυχικαὶ δυνάμεις ἐκλύονται καὶ ἡ φυλὴ ἐκφυλίζεται. Ἐν ταύτῃ δὲ περιλαμβάνεται καὶ θεωρεῖται ὡς μία ἐκ τῶν οὐσιωδέστερων αἰτιῶν τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐκφυλίσεως καὶ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ, ἡ μεγίστη γρῆσις τῶν οἰνοπνευμάτων. Ὡσαύτως προσθεύουσιν οἱ πλείστοι τῶν ἰατρῶν, ὅτι ἡ ἐπιπόλασις τῆς χοιραδικῆς καχεξίας τὸ προῖον ἐν γένει τῆς Σιφιλίδος ἐστίν.

Ἀλλὰ καὶ τὴν πολυτέλειαν αὐτὴν πρόξενον ἀπαιτίας καὶ κακοτεχνίας εὐλόγως θεωροῦσιν. Ἀναφέρουσι δὲ ὡς αἰτίαν τῆς ἐλαττώσεως τοῦ πληθυσμοῦ, καὶ τῆς ἐκφυλίσεως τὴν πληθὺν τῶν δημοσίων λειτουργῶν στρατιωτικῶν τε καὶ πολιτικῶν, συνήθως ἐνδεῶν καὶ ἀπόρων, καὶ δυσανάλογον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πρὸς τὸν πληθυσμὸν ἕνεκεν τῶν πολιτικῶν τυρβασιῶν. Εὐρισκόμενοι οὗτοι ἕνεκεν τῆς θέσεώς των εἰς συνάφειαν μετὰ τῶν πλουσιῶν κλάσεων, δὲν δύνανται νὰ ζήσωσιν ἀξιοπρεπῶς ἕνεκεν τῆς πολυτελείας· ὅθεν ἢ δὲν ἐργάζονται εἰς γάμον καὶ ἐκ τούτου ἢ μνησθεῖσα προφανῶς ἐλάττωσις τῶν γάμων, ἢ νυμφεύονται, ὅταν ἐπιτύχῃσι βαθμὸν ἢ προβάσιον τινα, ὑπερήλικες ἤδη καὶ ἀνίκανοι νὰ γίνωσι τέκνων γενναίων πατέρες. Ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων τῶντι χρόνων ἡ πείρα ἀπέδειξεν, ὅτι τὰ τέκνα τῶν προεβεβηκότων εἰσὶν ἀσθενῆ καὶ ἀτελῆ· « τὰ γὰρ τῶν προεβεβηκότων ἐκγονα, ἀτελῆ γίνονται καὶ τοῖς σώμασι καὶ ταῖς διανοίαις », λέγει ὁ Ἀριστοτέλης.

Μεταβῶμεν ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν ἐὰν ἦσαν τοιαῦται αἱ περιστάσεις τοῦ ἔθνους ἡμῶν, καὶ τοιαύτης φύσεως, ὥστε νὰ γεννήσωσι καχεξίας καὶ ἀλοιώσωσιν οὕτω τοὺς χαρακτῆρας αὐτοῦ.

Περιέπεσεν ἀληθῶς τὸ ἔθνος ἡμῶν εἰς πολλὰς περιπετείας, καὶ πολλῶν βαρβάρων ἐπιδρομῶν ἐξήμιωσαν αὐτό, ἀλλ' ἡ θεία πρόνοια τὸ ὠδήγησεν εἰς ἀσφαλῆ λιμένα. Συνεκέντρωσε τὸ ἔθνος πάσας τὰς δυνάμεις καὶ τὴν εὐφυίαν αὐτοῦ ἐν πρώτοις εἰς τὴν παγίωσιν καὶ διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ· ἡ δὲ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ ἔσωσε τὴν ἐθνότητα τῶν Ἑλλήνων, ζῶντων ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας ὑπὸ τὸν βάρβαρον ζυγόν. Ἐξῆ μὲν τὸ ἔθνος ὑπὸ τὸ βῆρος τῶν ἀλλοφύλων, ἀλλ' ὑπὸ τὸ κράτος τῆς θρησκείας αὐτοῦ ὅλως ἀρρωσιωμένον καὶ ὑποτασσόμενον αὐτῇ, διήγειν ὑπὸ τὰς Εὐαγγελικὰς διδασκαλίαις, τὴν ἠθικὴν αὐτῶν περὶ πολλοῦ ποιοῦμενον. Ἀλλ' ἡ λιτότης, ἡ σωφροσύνη, ἡ ἐγκράτεια καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἀρεταὶ αἱ ὑπὸ τῆς θρησκείας τοῖς πιστοῖς ἐπιβαλλόμεναι, οὐ μόνον τὰς ψυχικὰς δυνάμεις ἀνέπτυσσον, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ σώματος εὐεξίαν παρεσκεύαζον. Καὶ τίς τῶν ἰατρῶν ἀγνοεῖ, ὅτι ἡ μὲν λιτότης εὐχυμίας, εὐσαρκίας καὶ εὐεξίας παράγει, ἡ δὲ λαίμαργία καὶ λιχνεία εὐπαθῆ, εὐεππρέαστον καὶ τοῖς νόσοις εὐάλωτον τὸν ἀνθρώπον καθίστησιν; Ἡ δὲ

πείρα πολλῶν αἰώνων ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ ἀδύναμις καὶ φιλοφιλία ὑπουλον πάχος παράγει καὶ τὸν νοῦν ἀμβλύνει.

« Παχὴ γαστήρ λατὴν οὐ τίκει νόον »

ἔλεγον εὐφυῶς οἱ πρόγονοι ἡμῶν. Ἡ δὲ λιτότης τοῦ ἔθνους ἡμῶν κατήντησε σχεδὸν παροιμιώδης. Σπάνια τῶντι εἰσὶ παρ' ἡμῖν τὰ νοσήματα τὰ ἐκ τῆς πολυφαγίας προξενούμενα· ἡ ποδάγρα εἶναι νόσος σπανία, ἐνῶ ἀλλαγῶν ἐπασχολεῖ οὐσιωδῶς τοὺς ἰατρούς, διότι καὶ πολλοὶ εἰς ἄλλας χώρας οἱ ἡδῶς ζῶντες κατὰ Ἐπίκουρον.

Τούτ' αὐτὸ εἰρήσθω καὶ περὶ σωφροσύνης· καὶ ὅστις ἐσπούδασεν ἀμερολήπτως τὰ ἦθη τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνων θέλει συμφωνήσῃ πληρέστατα μετ' ἐμοῦ.

Δὲν πρέπει δὲ νὰ παραλείψωμεν καὶ ἄλλην θρησκευτικὴν διάταξιν οὐσιωδέστατην. Ἐπιστημονικῶς σήμερον κατέστη βέβαιον, ὅτι αἱ ἐξ ἀρχαιότητος συζεύξεις τὰς καχεξίας πολλαπλασιάζουσι καὶ τὰς γενεὰς ἐκφυλίζουσιν. Ἡ δὲ ἡμετέρα θρησκεία προνοοῦσα ἐμπόδιον ἐπὶ θρησκευτικῇ ποιῆσιν τὰ μεταξὺ συγγενῶν συνοικέσια μέχρις ἐβδόμου βαθμοῦ, ὅπερ τοῖς πᾶσι γνωστόν. Πέπεισμαι, ὅτι ἡ παραμέλησις συνθησιῶν τινῶν καὶ ἐθίμων, οἷα εἰσὶ τὰ γυμνάσια, αἱ ψυχολογίαι καὶ τὰ τοιαῦτα, δὲν παρήγαγον πλέον τὴν ἀθλητικὴν εὐρωστίαν, δὲν ἐθνωμάθησαν πλέον παρ' ἡμῖν Μίλωνες Κροτωνιάται, ἢ Γλαῦκοι Καρύστιοι, ἀλλ' ἡ ἀρχαιότης αὐτῶν δὲν ἐξημίωσε καὶ τὴν σωματικὴν εὐεξίαν.

Ἐκ τούτων ἀπάντων συνάγεται, ὅτι αἱ βιωτικαὶ περιστάσεις τοῦ ἔθνους δὲν ἦσαν τοιαύτης φύσεως ὥστε νὰ βλάψωσι τὴν ἔξιν τοῦ σώματος, ἀλλοιώσωσι τοὺς χαρακτῆρας καὶ ἐκφυλίσωσι τὴν ἡμετέραν φυλὴν. Τούναντίον ὁ Ἕλληνας ζῶν μάλλον βίαν θρησκευτικὴν καὶ ὅλως συνεσταλμένον, ἕνεκεν μάλιστα τῆς βαρβαρῶν δουλείας, καὶ διαφυλάξας ἀπερατάτως καὶ ἀπαρασαλεύτως τὰς θρησκευτικὰς ἐντολάς, τὴν εὐεξίαν καὶ τὸν τύπον τῆς φυλῆς γνήσιον καὶ ἀκραιφνῆ διατήρησεν.

Ἀλλὰ περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ τύπου τῶν Ἑλληνικῶν χαρακτῆρων εὐρέθησαν καὶ τινες ἀμφιβάλλοντες· στηρίζουσι δὲ τὴν ἀμφιβολίαν τῶν ταύτην εἰς τὰς εἰκόνας τῶν ἀρχαίων ἀγγείων καὶ τὸν τύπον τῶν ἀγαλμάτων καὶ ἀναγλύφων, μὴ θέλοντες νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι συνήθως αἱ εἰκόνας αὐταὶ τὸ ἰδανικὸν κάλλος παρίστανον, καὶ οὐχὶ ἀκριβῶς τὴν φυσικὴν μορφήν τῶν ἀντικειμένων. Ὁ κύριος Beulé, ἄλλοτε μέλος τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς Σχολῆς, ὅστις καὶ περὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων Ἀκροπόλεως συνέγραψε γράφων περὶ τῶν Σινικῶν καὶ Ἑλληνικῶν ἀγγείων, λέγει, ὅτι ἐὰν δὲν ἐγνωρίζομεν τοὺς Σίνας, μεγάλως ἠθέλομεν ἀπατηθῆναι κρίνοντες περὶ τῆς μορφῆς αὐτῶν ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν Σινικῶν ἀγγείων γελοιογραφημάτων· ὁμοίως θέλομεν περιπέσει εἰς τὴν αὐτὴν ἀπάτην ἐὰν κρίνωμεν περὶ τῆς μορφῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἀγγείων ὠραίων γραφῶν. Οἱ Σίνας ἐκ τοῦ ἠθικοῦ τῶν χαρακτῆρος εὐφραίνονται εἰς τὸ δύσμορφον καὶ δυσειδές, οἱ δὲ Ἕλληνες ἐτέρποντο εἰς τὸ εὐμορφον καὶ εὐειδές.

Μέχρι πρὸ ὀλίγου ἠδύνατο τινὲς νὰ ἀμφισβητήσωσι τὴν καταγωγὴν τῶν νῦν Ἑλλήνων· ἀλλ' ἤδη ἐξέρχονται ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων τάφων τὰ κρανία τῶν προγόνων ἡμῶν, ἵνα ἀγορεύσωσιν ὑπὲρ τῆς γνησιότητος τῶν ἀπογόνων αὐτῶν. Τὰ ἀρχαῖα τῶντι κρανία ἐκ τῶν τάφων τῆς Σικυωνίας, τῆς Κορίνθου καὶ Ἀθηνῶν, ἄπερ ἠδυνήθημεν ἐν ὀλίγοις μὲν κατὰ τὸ παρόν, ἀλλ' ἐξ ἐπιστάσεως νὰ ἐξετάσωμεν, ἔχουσι τὰς αὐτὰς διαμέτρους ὡς καὶ τὰ τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνων κρανία, ἐνῶ τὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς φυλῆς εἰσὶν ἐν γένει μάλλον ἐπιμήκη. Ἀλλὰ δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἐκθέσω ἐνταῦθα τὰ καθέκαστα τῆς Ἑλληνικῆς κρανιολογίας, καὶ ἐπισυναψῶ πρὸς πλείστην ἀξίαν αὐτῶν, ὅσα ἀναφέρουσι περὶ τῶν ἐν τῇ Μεγάλῃ Βρετανίᾳ ἀρχαίων κρανίων οἱ σοφοὶ ἰατροὶ Bernard Davis καὶ John Thurnam, καὶ τινεὶ τρόπον ἐκ τῶν κρανίων διακρίνονται αἱ φυλαὶ τῶν Κελτῶν, τῶν Ῥωμαίων, τῶν Σαξόνων, τῶν Δανῶν, τῶν Νορμανδῶν, οἵτινες ἀλληλοδιαδόχως τὴν Ἀγγλίαν κατέκτησαν καὶ ἐν αὐτῇ κατεστάθησαν.

Διαβυλλάζεται πρὸς τούτους, καὶ παρὰ πάντων θεωρεῖται ἡ εὐθύτης τῆς ρινός ὡς ὁ Ἑλληνικώτερος τῶν χαρακτῆρων τοῦ προσώπου· ἀλλὰ ὁ Ἀριστοτέλης λέγει ῥητῶς « πάντα τὰ παιδία σιμὰ εἰσιν » ἀπαραλλάκτως ὡς εἰσὶ καὶ τὴν σήμερον· καὶ δὲν εἶναι πιθανὸν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἀκολούθως προῖοσύνης τῆς ἡλικίας ἢ ῥίς εὐθεία εἰς πάντα ἐσχηματίζετο. Ἀλλὰ ἡ εὐθύτης καὶ συμμετρία αὐτῆς ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς τὸ κυριώτερον κάλλος τοῦ προσώπου, καὶ οὕτως εἰς πάντα τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν εὐθείαν τὴν ρίνα παρατηροῦμεν. Ἐξ δὲ τὸ πάλαι, καὶ σήμερον πανταχοῦ ἐνθα Ἕλληνες οἰκοῦσι, συνεχῶς ἀπαντᾶται ἡ συμμετρία Ἑλληνικῆ ρίνας, ἴση κατερχομένη ἐκ τοῦ μετώπου ἀνευ τῆς ἐλαχίστης ἐσοχῆς, λάμπουσι δὲ οἱ μέλανες καὶ ὑγροὶ ὀφθαλμοὶ ἐν εἰδεί ἀμυγδαλῶν ἐκατέρωθεν διασχιζόμενοι καὶ ὑπὸ πυκνῶν καὶ μακρῶν βλεφαριδῶν διακοσμούμενοι.

Ἐκ πολλῶν ἐξάγεται, ὅτι κατὰ τὴν λαμπρὰν ἐποχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ οἱ φυσικοὶ χαρακτῆρες τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ἐν γένει συμμετροὶ καὶ, ὡς εἶπεν, ἑναρμόνιοι. Ἀλλὰ γελοῖον, νομίζομεν, νὰ φαντασθῆ τις, ὅτι ἡ φύσις τότε ἠκολούθησε κατὰ γράμμα τὸν πολυβύλλητον ἐν τῇ ἀρχαιότητι κανόνα τοῦ Πολυκλείτου, τηροῦσα εἰς πάντας ἐν τῇ διαπλάσει τοῦ σώματος συμμετρίαν τε καὶ εὐρυθμίαν καὶ τὴν λοιπὴν εὐμέλειαν. Οὐδὲ ὑπάρχει βεβαίως ἀμφιβολία, ὅτι καὶ τότε μεταξὺ πολλῶν ὑπῆρχον φοβερὴ τὴν κεφαλὴν, σιμοὶ ἢ γρυποὶ τὴν ρίνα, καὶ δυσειδῆς, καὶ δύσμορφοι, καὶ θεοσίται.

Χωρὶς τὸ ἔμοσσι τὴν παραβολὴν τ' ὀφθαλμῶν,

ὡς ὁ Ὀμηρος ἔλεγεν.

Ἀλλὰ πρὸς βραχυλογίαν συμπληρῶν ὅσα ἤδη ἐξέθεσα, προσθέτω ἐνταῦθα τὰ ὑπὸ τοῦ Alfred Maury εἰρημένα ἐν τῷ πέρυσιν ἐκδοθέντι πονήματι « Η γῆ καὶ ὁ ἀνθρώπος » ἐπιγραφόμενῳ. Παρὰ τοῖς καθ' ἡμᾶς Ἕλλησι, λέγει ὁ σοφὸς οὗτος συγγραφεὺς, ἀπαντᾶ τις ἀπαραλλάκτως σχεδόν, τὸ κάλλος

καὶ τὴν εὐγένειαν τῆς μορφῆς, ἢ θαυμάζομεν εἰς τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα. Μετῶπον ὑψηλὸν μέγα τὸ μεσοβῆλαιον διάστημα, παρουσιάζον μόλις ἐλαφρὰν ἐσοχὴν εἰς τὴν ρίξαν τῆς ρινός, ἣτις εὐθεία ἐστὶν ἢ ἐλαφρῶς κυρτοῦται· βραχὺ τὸ ἀνώτερον χεῖλος· στόμα μικρὸν ἢ μέτριον, χριέντως περιγεγραμμένον· πάγωνα προεξεστηκότα καὶ περιφερῆ. Τοιαῦτη ἡ φυσιογνωμία τοῦ τε ἀρχαίου καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἕλληνοῦ. Διανοητικῶς δὲ καὶ ἠθικῶς ὁ Ἕλληνας ὀλίγον μετεβλήθη. Ὅθεν ἀνακαλύπτεται παρ' αὐτῷ ἡ αὐτὴ εὐστροφία τοῦ πνεύματος, ἡ αὐτὴ εὐκολία τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ μαθαίνειν, ἅμα δὲ τὸ πανοῦργον καὶ φιλοτάραχον.

Καὶ ταῦτα μὲν φιλοσοφῶν καὶ ἐπιστημονικῶς τοὺς χαρακτῆρας τῶν διαφόρων φυλῶν περιγράφων καὶ διελέγχων ὁ Alfred Maury περὶ ἡμῶν ἀπέφηνατο. Ἀλλὰ ποῦ, δύναται νὰ εἴπῃ τις, ἡ εὐφυία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐν τοῖς πονήμασι καὶ συγγραμμάσιν ἐμφανιζομένη, καὶ διὰ τῶν διασωθέντων κλλιτεχνημάτων λαλοῦσα; Ναί· ἡ εὐφυία διαδηλοῦται διὰ τῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης· ἀλλὰ στίγη βαρβάρων πανταχοῦθεν εἰσβαλόντων ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν κατέστρεψαν καὶ τέχνην καὶ ἐπιστήμην. Ἐν μόνον μέσον ὑπῆρχε πρὸς διαδήλωσιν τῆς εὐφυίας τοῦ Ἕλληνοῦ, τὸ ἐμπόριον, καὶ δι' αὐτοῦ διεδηλώθη. Ἀλλὰ καὶ τούτου διαστρεφόμενον ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ὑπὸ τῆς βαρβαρῶν καὶ βαρβάρως διεπούσης τὴν πολιτείαν ξένης φυλῆς, ἠναγκαζέτο νὰ ζητῇ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν στάδιον τῆς ἐμπορικῆς τοῦ εὐφυίας. Διὰ τῆς εὐφυίας τοῦ ταύτης εὐρυχώρως ὁ Ἕλληνας ἐξέτεινε τὸ ἐμπόριόν του μέχρι πέρατων τῆς οἰκουμένης. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου πολλὰ ἠδύναμην νὰ ἐξιστορήσω ἐνταῦθα, ἀλλὰ ἐνα μὴ ὑπερβῶ τὰ ὅρια τοῦ λόγου ἀρκουμῶν εἰς ἕν μόνον. Ἀκουσάτε καὶ θαυμάσατε. Κατὰ τὴν παρελθούσαν ἑκατονταετηρίδα Ἕλληνας νεανίας, ὁ Μωσπιινιώτης, ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ ὁποῦ ἀφῆρσαν οἱ βάρβαροι τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀσημάντου περιουσίας, ἐξ ἀνάγκης εἰς Ἰταλίαν ἐξ ἰωαννίνων ἀπεδημήσθη χάριν ἐμπορίας. Ἐν διαστήματι τριῶν ἐτῶν ἐννόησε τὸ πνεῦμα τῶν ἐπιχειρήσεων, καὶ μικρὰν τινα περιουσίαν κατάρθωσεν. Ἀλλὰ ἡ εὐφυία αὐτοῦ δὲν τῷ ἐπέτρπε νὰ μείνῃ ἐν τῷ στενῷ κύκλῳ τῶν ἐκεῖσε συναλλαγῶν, καὶ πρῶτος συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ εἰσάξῃ τὸ κοράλιον ἐν ταῖς ἀπωτάταις χώραις τῶν Σινῶν. Οὕτε δὲ διπλωματικά, οὔτε πυροβόλα συνέδραμον αὐτὸν εἰς τὴν ἐμπορικὴν του ταύτην ἐπιχείρησιν· μόνη ἡ εὐφυία αὐτοῦ ἠνέφεξ τὰς πύλας τοῦ οὐρανοῦ κράτους, καὶ οὕτως ἠδυνήθη καὶ πατρίδα καὶ συγγενεὶς καὶ φίλους νὰ εὐεργετήσῃ.

Ἐκ τῶν εἰρημένων κατάδηλον γίνεται, ὅτι ἡ μὲν θρησκεία ἔσωσε τὴν ἐθνότητα ἡμῶν, καὶ διὰ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῆς διετηρήθησαν οἱ τῆς φυλῆς χαρακτῆρες· διὰ δὲ τοῦ ἐμπορίου ἡ Ἑλληνικὴ εὐφυία διεδηλώθη, καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν ἐμπόρων, δυναμένων νὰ πλουτήσωσι μακρὰν τῶν ὀνύχων τῶν τυράννων, ἀνέκυψε τὸ ἔθνος ἐκ τῆς βαθείας ἀμαθίας, ἐν ἣ τὸ ἐβόησε πολυχρόνιος δουλεία.

« Κατὰ βραχὺ τῶν φυτῶν ἢ φύσις ἀποχωροῦσα, ἔλεγεν ὁ Ἀριστοτέλης, ἕτερον ἐτέρου ζῶον ἐργά-
 » ζεται τελειώτερον, ἕως πρὸς τὸ πάντων ἀρίστη
 » ται τελειώτατον, ὅπερ ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος ». Ἀλλὰ
 καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀφικομένη ἢ φύσις ἠκολούθησε
 τὴν ἐπὶ τὸ τελειώτερον πορείαν αὐτῆς ἀπὸ κτη-
 νωδῶν τινῶν φυλῶν τῆς Αὐστραλίας καὶ Ἀφρικῆς
 εἰς τὴν λευκὴν ἤτοι Κανακίαν καλουμένην φυλὴν
 κατήντησεν. Ἀλλὰ εἰς τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα τῆς
 κλίμακος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κατέστητε τοὺς
 Ἕλληνας, ἔλεγεν ὁ αἰδίδιμος Ἀθανάσιος Ψαλίδας,
 ἐμὸς καὶ πολλῶν διδασκάλων τοῦ ἔθνους διδάσκα-
 λος· μετὰ δὲ τοὺς Ἕλληνας, προσέθετε χαριεντιζό-
 μενος, ἤρχοντο οἱ Ἄγγελοι.

Ἀνακαλύπτει τις τῶν ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γέ-
 νους τὴν βαθμιαίαν πορείαν τῆς φύσεως οὐ μόνον
 εἰς τὸ κάλλος καὶ τὴν σωματικὴν διάπλασιν, ἀλλὰ
 καὶ εἰς τὴν τῶν ἐγκεφαλικῶν ἐνεργειῶν ἀνάπτυξιν.
 Ἐπὶ τῶν ἀγρίων φυλῶν δεσπόζουσι κυρίως αἱ ὀρ-
 μεμφοτικαὶ δυνάμεις αἱ εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ ἀ-
 τόμου καὶ διατήρησιν τοῦ εἶδους ἐφορεύουσαι· δυ-
 νάμεθα δὲ νὰ εἰπῶμεν, ὅτι καὶ αἱ εἰς τὸν αὐτὸν σκο-
 πὸν συμπράττουσαι πονηρὰ καὶ ὑποουλότης ἐκ τοῦ
 ὀρμεμφοῦ ἀπορρέουσι, διότι δυνάμεις ἐπίσης εἴ-
 σιν αὐταὶ καὶ τῶν κτηνῶν, καὶ διότι εἰς τοὺς βλά-
 κας ἐντονώτερον ἐκτυλίσσονται, ἐν οἷς αἱ διανοη-
 τικαὶ δυνάμεις ἔμειναν καταβεβλημέναι. Εἰς τὰς ὑ-
 περάνω τῶν ἀγρίων καὶ κτηνωδῶν βαρβάρους φυ-
 λὰς, ἐν αἷς καὶ ἀμυδρὸν φῶς πολιτισμοῦ διαφαίνε-
 ται, ἐκτυλίσσονται μᾶλλον αἱ παθητικαὶ δυνάμεις,
 αἵτινες ὀδηγοῦσι τυφλῶς τὸν ἄνθρωπον εἰς τὰς πρά-
 ζεις αὐτοῦ· εἰς δὲ τὴν ὑψίστην βαθμίδα τῆς κλίμα-
 κος κείνται οἱ ἐκπολιτισθέντες λαοί, ἐν οἷς ἀνεπτύ-
 χθησαν αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις τοσοῦτον, ὥστε αἱ
 λοιπαὶ νὰ ὑποτάσσωνται αὐταῖς. Τοιοῦτους θεωρεῖ
 τοὺς Ἕλληνας ὁ Γαλλὸς διακρίνων ἀπὸ τῶν βαρ-
 βάρων αὐτοῦς. Παρατηρεῖ δὲ ὁ δαιμόνιος οὗτος ἰα-
 τρὸς τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ὅτι καὶ ὁ Εὐριπί-
 δης τὴν αὐτὴν διάκρισιν ἐποιήσατο, ἀναφέρων
 τὴν μὲν Μήδειαν ὡς βάρβαρον ὑποτάσσουσαν τὸν
 λογισμὸν τῷ θυμῷ καὶ λέγουσαν:

Καὶ μανθάνω οἷα ὄρν' μέλλω κακὰ
 θυμὸς δὲ κρείττων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων.

Τὸν δὲ Ὀδυσσεὶ τὸν θυμὸν τῷ λογισμῷ ἐπισχόν-
 ται· « βαρβάρων μὲν γὰρ καὶ ἀπαιδευτῶν ἀνθρώ-
 » πων, λέγει, ἔθετο παράδειγμα τὴν Μήδειαν Εὐ-
 » ριπίδης, οἷς θυμὸς, ἰσχυρότερος τοῦ λογισμοῦ·
 » Ἑλλήνων δὲ καὶ παιδευμένων, οἷον περ' αὐ-
 » τὸν πάλιν ὁ ποιητὴς ὑπέθετο τὸν Ὀδυσσεὶ, κρείττων
 » ὁ λογισμὸς τοῦ θυμοῦ ». Ἀλλὰ τὸ πάλαι τὸ ἀν-
 θρώπινον γένος διγρημένον ἦν εἰς Ἕλληνας καὶ βαρ-
 βάρους· ἀκολούθως δὲ ποικίλαι, καὶ παντοδαπαὶ
 περιστάσεις συνήρτησαν εἰς τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω
 κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ἀνάπτυξιν τῶν ἐν Εὐ-
 ρώπῃ διαφόρων λαῶν· ἢ δὲ ἀνάπτυξις αὐτὴ κατα-
 δείκνυται καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ τὸ βέλτιον σχηματιζομέ-
 νων κρανίων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρις

σήμερον. Εἰς τρόπον ὥστε διὰ τῆς μελέτης καὶ ἀ-
 κριβοῦς ἐξετάσεως τῶν ἀνθρωπίνων κρανίων προσ-
 τίθεται νέα ὕλη εἰς τοὺς ἀρχαιολογούντας, καὶ περὶ
 τὴν ἱστορίαν τῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ ἀσχο-
 λουμένους. Τὰ κρανία, λέγει εὐφύως ὁ Ἑσκιρὸς, εἰσι
 τὰ μεταλλόσημα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἡ δὲ ὄθη-
 σις ἦν ἔδωκεν ὁ Prichard εἰς τὰς κρανιολογικὰς
 μελέτας παρήγαγεν εἰς τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη
 μέγιστον καρπὸν, μάλιστα ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἀλλὰ καὶ
 τοὶ μὴ προσθεῖον τὴν τοῦ Γωθινῶ θεωρίαν, ὅτι,
 δηλαδή, ἢ διασταύρωσις ἐκ τῆς ἐπιμιξίας τῶν φυ-
 λῶν ἐκφυλίζει τὸ ἀνθρώπινον γένος, δὲν μοι φαίνε-
 ται. ὅτι ἢ βελτιώσις τῆς ἀγγλικῆς φυλῆς κατὰ τοὺς
 φυσικοὺς καὶ ψυχικοὺς χαρακτήρας ὀφείλεται κυ-
 ρίως εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν διαφόρων φυλῶν,
 αἵτινες ἀλληλοδιαδόχως κατέκτησαν τὴν γῆν τῆς
 Ἀλθιωνος· τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον καὶ Κελτικὰ
 φύλα ἐν Σκωτίᾳ καὶ Ἰρλανδίᾳ μοναθέντα καὶ οὐ-
 δαμῶς ἀναμιχθέντα μετὰ ἄλλων ἐβελτιώθησαν, καὶ
 οἱ χαρακτήρες αὐτῶν διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ πο-
 λιτισμοῦ ἐπὶ τὰ κρείττω ἐμορφώθησαν. Ποικίλαι
 δὲ περιστάσεις, πολλαὶ ἐκ τῶν ὁποίων δυσκόλως
 ἴσως ἐξελέγχονται, καὶ οὐχὶ εὐκόλως ἀνάγονται
 εἰς ἱστοριονομικὴν τινὰ κατηγορίαν, ἐκ προσαγω-
 γῆς, ἀλλ' ἐνδελεχῶς ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐνεργούσαι,
 προήγαγον τὸν πολιτισμὸν, καὶ τὸ ἰδιογενὲς τοῦ
 ἀγγλικῆς χαρακτήρος διέπλασαν. Οὐδεὶς βεβαίως
 ἀμφισβᾶλλει, ὅτι τὸ ἐμπόριον καὶ ἰδίως ἡ θάλασσο-
 πλοία πολὺ εἰς τὴν ὄθησιν τοῦ πολιτισμοῦ συνετέ-
 λησαν· μὴ λησμονήσωμεν τῶν ἐπὶ, ὅτι ὁ Πλάτων
 τὴν θάλασσαν πονηροδιδασκαλίαν ὠνόμαζεν. Ἡ δὲ
 ἐφαρμοσθεῖσα θρησκεία εὐρυθμοῦσα καὶ ἐξομαλύ-
 νουσα τὰ ἦθη, καὶ τὴν εἰς τοὺς νόμους πειθαρχίαν
 παγιοῦσα, ἐπέτρεψε τὰς ἐλευθερίας, αἵτινες ἐπι-
 μᾶλλον τὸν πολιτισμὸν προήγαγον· οὗτος δὲ ἐπὶ τῆς
 διαμορφώσεως τῶν χαρακτήρων ἐκ περιωγῆς ἐ-
 πενήρησεν· οὐχ ἦττον δὲ καὶ ἡ αὐξήσις τοῦ πλη-
 θυσμοῦ τὰς δυνάμεις τοῦ εὐδαίμονος τούτου ἔθνους
 ἐπιτείνουσα, μεγάλως συνέπραξεν.

Ἡ πολυανθρωπία τῶν ἐπὶ μεγάλως συνεργεῖ εἰς
 τῶν δυνάμεων καὶ αὐτῶν ἐπίσης τῶν διανοητικῶν
 τὴν ἀνάπτυξιν. Φυσικῶς τῷ λόγῳ μετὰ τῶν πολ-
 λῶν εὐκολώτερον ἀναφύονται καὶ τινες δαιμόνιοι
 ἄνθρωποι, μετὰ τῶν ὀλίγων σπανιώτερον. Ἐ-
 νεκεν τῆς ὀλιγανθρωπίας πᾶσα πρόοδος ἀναχαιτί-
 ζεται, καὶ πᾶσα βιομηχανία μαραινέται· καὶ οἱ
 εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰ γράμματα ἀσχολούμε-
 νοι δυσκόλως τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν ἀναγνώ-
 στας εὐρίσκουσιν. Οὐδεὶς δύναται, νομίζω, νὰ δια-
 φωνήσῃ, ὅτι ἡ ὀλιγανθρωπία εἶναι κατὰ τὸ παρὸν,
 τὸ μέγιστον ἀτύχημα τοῦ ἔθνους ἡμῶν. Ἐάν δὲ τις
 θελήσῃ νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ἐνεκεν τῆς δουλείας, καὶ
 τῆς ἐπιβροχῆς τῶν ἀλλοφύλων παρετρέψαμεν κατὰ
 τι ἦθη τινὰ καὶ ἐκ τινῶν ἐξῆων παρεκλίναμεν, καὶ
 κατὰ τὸν ἀρχικὸν τύπον τῶν χαρακτήρων μικρὰν
 τινα μεταβολὴν ὑπέστημεν, οὐδαμῶς πτοούμεθα.
 Αἰσιωτέρον τῶν περιστάσεων ἐπανερχομένων, ὁ
 καθαρὸς τύπος οὐ μόνον τῶν σωματικῶν ἀλλὰ ἀναγ-

καίως καὶ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων ἐπανακάμπει.
 « Ὡς περ' ἐκ βυθοῦ, λέγει ὁ Πλούταρχος, ὁ τύπος
 » τῆς πρὸς τὸ γένος ὁμοιότητος μετὰ τινα χρόνον
 » ἀνακύπτει. Πολλάκις, λέγει, ἦθη καὶ πάθη φυ-
 » χῆς αἱ πρῶται κρύπτουσι γενέσεις καὶ καταδύου-
 » σιν, ὕστερον δὲ καὶ δι' ἐτέρων ἐξήνθησε καὶ ἀπέ-
 » δωκε τὸ οἰκεῖον εἰς κακίαν καὶ ἀρετὴν ἢ φύσις. »
 Ὁ δὲ Ἑσκιρὸς περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν χαρα-
 κτήρων τοῦ Ἀγγλικῆς ἔθνους πραγματευόμενος φη-
 σίν, ὅτι ὁ πολιτισμὸς ἀνέπτυξε μὲν τὸ Κελτικὸν
 κρανίον, ἀλλὰ δὲν μετέβαλε τὸν τύπον αὐτοῦ, ἢ
 δὲ ἐπιμονὴ αὐτῆ τοῦ ἀρχικοῦ σχήματος δὲν ἐκ-
 πλήττει, λέγει, τοὺς φυσιολόγους, οἵτινες γινώσκου-
 σιν ὅτι αἱ ἀνθρώπινα φυλαὶ, καὶ μάλιστα αἱ ἀρ-
 χαιότεραι, διατηροῦσι πολλὰ ἐπιμόνως τοὺς χαρα-
 κτήρας αὐτῶν, ἕως οὐ μεγάλη καὶ διηκεῖς ἐπιμι-
 ξία μετὰ ἄλλων φύλων τροπολογίῃ αὐτοῦς.

Ἀφοῦ διὰ τῶν ἐμπροσθεν εἰρημένων ἀρκούντως
 ἀπεδείξαμεν, ὅτι χάριν τοῦ κλίματος ἡμῶν καὶ
 τῶν μὴ ἐπιβλαβῶν περιστάσεων ὁ τύπος τῆς φυ-
 λῆς ἡμῶν οὐδεμίαν ὑπέστη ἐπαισθητὴν μεταβολὴν,
 προσθέτομεν θαρρᾶλως ὅτι ὅταν θελήσωμεν, τοὺς
 ἡμετέρους χαρακτήρας σωματικῶς τε καὶ ψυχικῶς
 δυνάμεθα νὰ βελτιώσωμεν. ἔχομεν πρὸς τοῦτο μέ-
 γιστα πλεονεκτήματα ἐπὶ τῶν προγόνων ἡμῶν, τὴν
 τε θρησκείαν, τὴν ἱστορίαν τῶν προγόνων αὐτῶν,
 πλοῦτον ἀκένωτον μεγάλῃς διδασκαλίαις, τὰς κατὰ
 τὴν ἐνεστῶσαν ἑκατονταετηρίδα μεγάλως ἀναπτυ-
 χθεῖσας ἱετρικὰς ἐπιστήμας, καὶ τοσαῦτα ἄλλα,
 ἅπερ ὁ χρόνος ἡμῶν ἀφθόνως ἐπεδαψίλευσε. Καὶ
 ποῖα σύγκρισις δύναται νὰ ὑπάρξῃ μετὰ τῆς θρη-
 σκείας ἡμῶν καὶ τῆς τῶν ἀρχαίων; Ἐκείνη μὴ δυ-
 ναμένη νὰ ἔχη ἠθικὴν τινα ἰσχύϊν ἐπὶ τῆς καρδίας
 τοῦ ἀνθρώπου, ἀφῆκε πολλάκις τὰ πάθη ἀχαλί-
 νωτα, ὥστε νὰ διαστρέψῃ καὶ σκοτίσῃ τὸν νοῦν,
 ἐνῶ ἡ θρησκεία ἡμῶν τὴν χριστιανικὴν ἀδελφότητα
 διδάσκουσα, τὴν ὁρμὴν τῶν παθῶν περιστέλλει, καὶ
 οὕτω τὸν νοῦν ἐκτυλίσσει. Ματαίως ὁ Πύθιος « προσ-
 » ἔτακτεν Ἑλλῆσι πᾶσι, πολέμου καὶ κακῶν μεθε-
 » μένους Μούσαις ὀμιλεῖν, καὶ διὰ λόγων καὶ μα-
 » θημάτων τὰ πάθη καταπραΰνοντες ἀβλαβῶς καὶ
 » ὠφελίμως συμπερῆσαι. » οἱ Ἕλληνες ἐσφάζοντο
 μετὰ τῶν. Ἐκήρυττεν ὁ Σωκράτης, λέγει ὁ Ξενο-
 φῶν, « ὅτι πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἔκειτο νόμος
 » τοῦς πολίτας ὁμῶναι ὁμονοεῖν », καὶ πανταχοῦ
 ὤμνηον· ἀλλὰ τοιοῦτος ὄρκος ἐπὶ θεῶν ἐν τῇ σκηνῇ
 τοῦ θεάτρου συρομένων εὐκόλως παρεβαίνετο. Ἐδί-
 δασκον μὲν οἱ φιλόσοφοι τὴν ἠθικὴν, ἀλλὰ τοῦ
 Σωκράτους ἢ ἠθικὴ ἦν ἀνθρωπίνη, ἢ δὲ τοῦ Εὐαγ-
 γελίου θεία ἐστίν. Ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων ἐδίδεν
 ἴσως πλείονα τροφὴν εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὰς ὠ-
 ραίας τέχνας, ἀλλ' ἢ ἡμετέρα ὀδηγεῖ τὸν νοῦν εἰς
 τὴν ἐρευναν τῶν ἔργων τοῦ Δημιουργοῦ. Ἐκείνη μὲν
 ὑπέξαιε τὴν αἰσθητικὴν, αὐτὴ δὲ τὴν λογικὴν
 δυνάμιν διεγείρει.

Ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν προγόνων ἡμῶν, καὶ τοι-
 μοναδικῆς καὶ λαμπροτέρας πάσης ἄλλης, δυνά-
 μεθα ὡσαύτως νὰ ἐννοήσωμεν τὴν ὑπεροχὴν τῶν

ἰδεῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐπὶ τῶν ἐπικρατουσῶν
 κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Τὸ ἐπικρατοῦν ἀστυκὸν
 πνεῦμα καὶ ἐν γένει ἢ διαίρεσις τῶν ἀρχαίων Ἑλλή-
 νων ἀντὶ νὰ διεγείρῃ τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἀμιλλαν,
 τὰ πάθη ὑπεκκαίονσα καὶ ἀνακυκῶσα, σπαργμούς
 καὶ ἀθλιότητας ἐπήνεγκεν, ἐνῶ ἡ ἐνότης ἡμῶν ὑπὸ
 τὴν αὐτὴν στερεὰν ἀρχὴν καὶ ὑπὸ τὸν αὐτὸν νόμον
 συνδιαπλέκουσα πάσας τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους φυ-
 σικὰς τε καὶ ψυχικὰς εὐφρόως καὶ ἐναρμονίως αὐ-
 τὰς ἀναπτύσσει. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτι καὶ κατὰ τὴν
 λαμπρὰν ἐποχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὑπῆρ-
 χον εἴλωτες, θῆτες, πενέσται, κλαρώται, ἦσαν δη-
 λαδὴ Ἕλληνες ἐλεύθεροι καὶ Ἕλληνες δούλοι· καὶ
 τοιαύτη ἦν ἡ ἐξὶς ἐν τῇ ιδέᾳ τῆς ὡς ὀμάλῃς ταύτης
 καταστάσεως, ὥστε οὔτε ὁ Ἀριστοτέλης αὐτὸς τὴν
 ἀνωμαλίαν ἐνόησεν· ἀλλὰ τὸ δούλιον τοῦτο ἡμᾶρ
 ἀφήρει μέγα μέρος ἀρετῆς ἐκ πολλῶν Ἑλλήνων.

Χωρὶς νὰ λαλήσω περὶ τῆς εὐκολίας καὶ ταχύ-
 τητος τῶν συγκοινωνιῶν καὶ τῆς διαδόσεως τῶν ἰ-
 δεῶν καὶ ἄλλων τοιούτων πλεονεκτημάτων τῆς ἐ-
 ποχῆς ἡμῶν, ὀφείλω νὰ κάμω μνησὶν καὶ ἄλλης
 ἐλλείψεως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Τὴν σήμερον βρα-
 βεύονται καὶ τιμῶνται οἱ εὐφροεῖς καὶ σοφοὶ ἄνδρες,
 οἱ λαμπρύνοντες τὰς κοινωνίας, καὶ ἀντιπροσω-
 πεύοντες αὐτὰς ἐν τῷ συνδρίῳ τῆς ἱστορίας τῶν
 ἔθνων· διὰ δὲ τοῦ ἐλατηρίου τούτου πολλαπλασιάζ-
 ζεται ἢ διανοητικὴ ἐνέργεια καὶ προάγονται αἱ ἐ-
 πιστήμαι, ἐνῶ τὸ πάλαι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παρημε-
 λούντο οὗτοι καὶ περιεφρονούντο. Περὶ πολλοῦ εἴ-
 χον καὶ ἐτίμων οἱ Ἀθηναῖοι διὰ μηδαμινὰς τινὰς
 ἀλφίτων χορηγήσεις τὸν ἀλφισποῖόν Ναυσικύδην,
 κοινὸν καὶ ἀποχρισθῆναι ἄνθρωπον, ὁ δὲ Εὐριπί-
 δης ἐν Μακεδονίᾳ παρ' Ἀρχελάῳ τῷ βασιλεῖ κατε-
 βίωσε, μακρὰν τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ἧς καὶ τὸ κλί-
 μα ἐγκωμιάσεν· ὁ Λισχύλος ἐν Ἐλλά τῆς Σικελίας
 ἐτάρη. Ὁ Θουκυδίδης περὶ τὴν Σαππῆτην ὕλην τῆς
 Θράκης τὴν ἱστορίαν συνέγραψε καὶ ἐκεῖ ἐτελεύτη-
 σεν· ὁ δὲ Ξενοφῶν ἐν Σαλλυῶντι τῆς Ἡλείας. Ὁ ἐξ
 Ἀλικαρνασσοῦ Ἡρόδοτος εἰς Θούρους μετέφησεν,
 ὥστε τινες, καὶ Ἡροδότου Θουρίου τὰς ἱστορίας
 ἐπέγραψαν. Δύω ἐν τῷ κόσμῳ μεγαλόνομοι ὑπῆρ-
 ζαν, λέγει ὁ Οἰφερὸς, ὁ μεταφράσας εἰς τὴν Γαλ-
 λικὴν τὸ σύγγραμμα τοῦ Οὐμβόλδου « Εἰκόνας τῆς
 φύσεως » ἐπικαλούμενον, οἵτινες εἰς τὰ μυστήρια
 πάσης ἐπιστήμης εἰσέδυσαν καὶ πᾶν τὸ ἀνθρώπινον
 ἐπιστητὸν ἐν τῷ νῶ αὐτῶν περιέλαβον, ὁ Ἀριστο-
 τέλης καὶ ὁ Οὐμβόλδος. Θαυμάζεται ἢ περὶ τοῦ
 Οὐμβόλδου, ἢ δὲ μνήμη αὐτοῦ ἢ κατέχουσα το-
 σοῦτον ὄγκον γνώσεων ἐκπλήττει. Ἀλλὰ τὸν Οὐμ-
 βόλδον ἐτίμα καὶ ἐγείρειν οὐ μόνον ἢ περὶ αὐ-
 τοῦ Πρωσσία, ἀλλὰ καὶ ἢ Ἑυρώπη ἅπασα· θανόντα
 δὲ πρὸ ἐνὸς περιόπου μηνὸς ἢ μὲν Πρωσσία βασιλικῶς
 ἐκήδευσεν, ἢ δὲ Γαλλία ἀμέσως ἀνδριάντα αὐτῷ
 ἐθέσπισεν. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἐπὶ ζωῆς του περι-
 φρονούμενος καὶ περιυβριζόμενος ἐν Χαλκιδί ἀπέθανε.
 Πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὸν φθόνον τῶν συμ-
 πολιτῶν τὴν ἐκ τῆς πατρίδος τῶν φυγῆν τοιούτων
 μεγάλων ἀνδρῶν; ἀπαγε· ὁ φθόνος ἴδιος βαρβάρων

ἐστίν, ὡς ἐρέθη, καὶ οὐχὶ Ἑλλήνων· ἀλλ' ἐνίοτε, λέγει ὁ κοσμολόγος Quatrefage περὶ τῶν ἀνθρωπίνων φυλῶν πραγματευόμενος, πρῶτα ἑτάρατα εἰς ὑπερβολὴν ὠθούμενα εἰς ἐλαττώματα περιέστανται καὶ εἰς κακίας ἐκτρέπονται. Οὕτω νομίζομεν, καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς ὁπωσοῦν δικαιολογουμένης ἐξοστρακίσεως τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, τὸ σφόδρα φιλελεύθερον τῶν Ἑλλήνων πᾶσαν ὑπεροχὴν ἀποστρεφόμενον, γελοίας καὶ ἀφυσίκου ἰσότητος ἰδέας ἐγέννησε, καὶ μετετρέπη εἰς ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης ἐν ταῖς « Ἐκκλησιαζούσαις » ἰδίως ἐκωμώδησεν.

Ἀλλ' αἱ κηλίδες αὐταὶ εἰς τὸν βίον τῶν προγόνων ἡμῶν εἰσὶν ὡς αἱ κηλίδες τοῦ ἡλίου αἱ ὑπὸ τοῦ ἀπειροῦ φωτὸς αὐτοῦ ἀφανεῖς γινόμεναι· εἰς τὸν ὅσον ὥστε ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας αὐτῶν θέλει μᾶς δίδει ἀείποτε ὕλην διδασκαλίας πρὸς βελτίωσιν ἡμῶν.

Αἱ δὲ φυσιολογικαὶ ἐπιστῆμαι ἕνεκα τῆς μεγάλης προόδου αὐτῶν δύνανται οὐσιωδῶς νὰ μᾶς συνδράμωσι πρὸς βελτίωσιν τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν χαρακτηρίων. Ὁ Καρτέσιος πρὸ πολλοῦ ἐνοήσας τοῦτο ἐκήρυττεν, ὅτι ἐκ τῆς ἱατρικῆς πρέπει νὰ προσδοκῶμεν τὴν βελτίωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἔργον μὲν θεῖον ἐστὶν ἡ τῶν ἀνατομικῶν ἀτελειῶν καὶ ἐλλείψεων τοῦ ὀργανισμοῦ ἡμῶν ἐπανόρθωσις, ἀνθρώπινον δὲ ἡ πρὸς εὐεξίαν, εὐρωστίαν καὶ εὐψυχίαν εὐδωμία. Διὰ καλῶς ἐννοουμένης καὶ δεξιῶς ἐφαρμοσμένης διαίτης, καὶ ἀγωγῆς οἱ ἄνθρωποι εὐμελέστεροι, εὐρωστώτεροι καὶ δυσπαθέστεροι γίνονται. Ὁ δὲ περιώνυμος Flourens ὑπεστήριξε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι δύνανται νὰ γίνωσιν οὐ μόνον μακροβίοι, ἀλλὰ καὶ μακράωνες. Διὰ ἀκρίσεως καὶ γυμνάσεως καὶ εὐστόχως διευθυνομένης ἐνεργείας οὐ μόνον αἱ σωματικαὶ, ἀλλὰ καὶ αἱ διανοητικαὶ καὶ ἠθικαὶ δυνάμεις ἀναπτύσσονται καὶ κρατύνονται, ὅταν μάλιστα ἡ ἀναγκαία ἰσοσθένεια καὶ ἰσορροπία φυλάττῃται. Τὸ δὲ οὐσιωδέστερον πάντων ἐστίν, ὅτι οἱ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἡ χεῖρον μεταγόμενοι χαρακτηρῶν διὰ οἷας δὴ ποτε τεχνητείας, μεταδίδονται ἐκ τῶν γονέων εἰς τὰ τέκνα. Ἡ φυσικὴ κληρονομία τῶντι δὲν διαφεύγει οὔτε τῶν ἀπλοστεύων ἀνθρώπων τὴν παρατήρησιν. Ὁ δὲ Ἱπποκράτης φυλῶν τινῶν μακροκεφάλων μνεῖαν ποιούμενος, φησὶ « τὴν μὲν γὰρ ἀρχὴν ὁ νόμος αἰτιώτατος τοῦ μήκος τῆς κεφαλῆς » νῦν δὲ καὶ ἡ φύσις ξυμβάλλεται τῷ γόμφῳ » καὶ « καθὼς γίνονται ἐν φαλακρῶν φαλακροί, καὶ ἐκ « γλαυκῶν γλαυκοί, τί κωλύει καὶ ἐκ μακροκεφάλου μακροκεφάλον γενέσθαι; » Ὁ δὲ Δόκτωρ Λουκᾶς, ἱατρός πολυτίμων καὶ πολυμνημῶν, ἐν ὀγκῶδι συγγράμματι τὰ περὶ φυσικῆς κληρονομίας θαυμασίως ἀπέπτυξεν. Ἀλλὰ βεβαίως θέλω ὑπερβῆ τὰ ὅρια τοῦ λόγου ἐάν διὰ μακρῶν ἐνταῦθα διακλῶ τὰς παρατηρήσεις καὶ τὰ πειράματα τοῦ Knigth τὰ ὑπὸ τοῦ Prichard μνημονευόμενα, δι' ὧν καταρτίζονται τίνι τρόπῳ εἰς τὰ ζῶα καὶ αἱ ἐπιτήρητοι ἔξεις καὶ διαθέσεις ἐκ τῶν γονέων εἰς τὰ τέκνα μεταχετεύονται· ὡσαύτως καὶ τὰ ἐπὶ τῶν κυνῶν πει-

ράματα τοῦ Shvam' περιβόητον ἐπίσης ἐστὶ τὸ πείραμα τοῦ Daubantaun, ὅστις διὰ τῆς ζωοτεχνικῆς καλουμένης μεθόδου ἐκ γενεᾶς εἰς γενεάν ἐνεργῶν μετὰ δέκα γενεᾶς τὰ πρόβατα εἰς μερινούς μετέβαλε. Καὶ ἐάν αἱ τῶν ζῶων μεταβολαὶ πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῶν κοπορθοῦνται, οὐδὲν κωλύει καὶ τὴν βελτίωσιν τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐπιτύχωμεν. Ὁ ἄνθρωπος κληρονομεῖ ἐν γένει ἐκ τῶν γονέων αὐτοῦ οὐ μόνον τοὺς φυσικούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἠθικούς χαρακτῆρας, οὐ μόνον τὴν τοῦ σώματος μορφήν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἔξιν. Κληρονομεῖ οὕτως ὁ ἄνθρωπος τὰς κλίσεις, τὰς ὁρέξεις, τὰς διαθέσεις, τὰς ἔξεις καὶ πάντα τὰ ἠθικὰ αἰσθητά, εἴτε διὰ τῆς κακῆς ἀνατροφῆς διαστρεφόμενα καὶ μαραινόμενα, εἴτε διὰ τῆς καλῆς ἀκμάζοντα καὶ γενναῖα. Τὸ εὐγενέστερον ἐπίσης τῶν ἠθικῶν αἰσθημάτων, ἡ δικαιοσύνη αὐτή, ὅτε μὲν διὰ τῆς ἀγωγῆς ἀμαυροῦται καὶ συναρπάζεται, ὅτε δὲ ἐπιτείνεται καὶ αὐξάνει· ἀμαυρούμενον δὲ ἡ κρατυνόμενον τὸ αἶσθημα τοῦτο μεταδίδεται καὶ μετοχετεύεται εἰς τὰ ἐκγόνα. Ἐάν δὲ κρατυνθῆν μεταδοθῆ, προκατάρχει τῶν ἄλλων αἰσθημάτων καὶ πάντων τῶν παθῶν, καὶ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὰς δικαιοπραγίας διατίθῃ· ὥστε ἐκ τῆς φύσεως νὰ ἀπορρέῃ τὸ δικαιοπραγεῖν κατορθοῦται. Ἡ ἱστορία τῶν Ἀριστείδων, τὸν δικαιοτέρων τῶν Ἑλλήνων, ὑπὸ τῆς φύσεως μᾶλλον εἰς τὴν δικαιοσύνην διαθεστέον παρίστησιν. Ὁ ποιητὴς Εὐπολις τῶντι εἰσάγει εἰς τὴν σκηνὴν τὸν Ἀριστείδην ἐρωτώμενον ὑπὸ τοῦ Νικίᾶ ὡς ἐγένου δίκαιος· « ἡ μὲν φύσις τὰ » μέγιστον, ἀπήντησεν ὁ Ἀριστείδης, ἔπειτα δὲ « καὶ τὴν φύσιν προθύμως συνελάμβανον. » Μακάριοι οἱ λαοὶ ἐν οἷς τὸ αἶσθημα τοῦτο διὰ καλῆς παιδαγωγίας ἐκτυλίσσεται, καὶ ἐντονώτερον εἰς τὰ ἐκγόνα μεταδίδεται! διότι

Ἐν δὲ δικαιοσύνην συλλέβην παρ' ἀρετῆς ἐστὶ

ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι.

Ἐν δὲ τῇ δικαιοσύνῃ καὶ ἄλλο μέγιστον ἀγαθὸν τοῦ βίου περιλαμβάνεται· ἐν τῇ δικαιοσύνῃ πᾶσα ἐλευθερία ἐστίν, ἔλεγεν ὁ περιώνυμος οικονομολόγος Michel Chevalier ἐν ταῖς περὶ ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου διατριβαῖς αὐτοῦ· ὅσοι δὲ λαοὶ δὲν ἔχουσι ζωρὸν καὶ ἀκμαῖον τὸ τῆς δικαιοσύνης αἶσθημα ὀνόματι εἰσὶν ἐλεύθεροι, ἀλλ' οὐ πράγματι.

Ἡ δὲ φυσικὴ κληρονομία περιέρχεται εἰς τὰ ἐκγόνα πατρῶθεν ἢ μητρῶθεν· ὁ Γαλλὸς ἐκληρονόμει τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὸ ἀόργητον καὶ πᾶρον, ἐνῶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ ὀργιλοτάτη ἦν, ὥστε καὶ τὰς θεραπαίνας δάκνειν, λέγει ὁ ἴδιος. Ὁ δὲ Γέτε, ὁ τῆς Γερμανίας σοφώτατος καὶ εὐφυέστατος ποιητὴς, ἐκληρονόμει τῆς μητρὸς αὐτοῦ τὴν μεγίστην ἀπάθειαν, ὡς ὁ βιογράφος αὐτοῦ Blaze δηλοῖται. Ὁ Κόμμωδος δὲν ἐκληρονόμησε τὴν ἀγαθότητα καὶ ἀρετὴν τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ἀλλὰ τὴν αἰσχρότητα τῆς Φαυστίνης· ἡ δὲ θηριωδία τῆς Ἀγριππίνης ἐνεσαρκώθη εἰς τὸν Νέρωνα, καὶ οὕτω καθέζη.

Ὅπως δὲ ἐπιτύχωμεν νὰ διατηρήσωμεν καὶ βελτιώσωμεν τοὺς χαρακτῆρας τῆς φυλῆς ἡμῶν, δεόν

ἵνα ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδῶν ἀρρένων τε καὶ θηλέων, παραδίδοντες αὐτοὺς εἰς ἀξιότους παιδαγωγούς καὶ παιδοτρίβας, καὶ φροντίσωμεν ἵνα δώσωμεν αὐτοῖς ἐγκαίρως εὐεξίαν τοῦ τε σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, καὶ ἐκκόψωμεν φυτόμενα ἤδη κληρονομικὰ ἐλαττώματα πρὶν αὐξηθέντα ἀνίατα γίνωσιν.

Ὁφελήθητ' οὖν ὁ πολιτικός ἐν Ἑλλάδι ἐκ τῶν ἱατρικῶν ἐπιστημῶν, ὅπως καταστήσῃ ἔθιμα παρ' ἡμῖν τὰ γυμνάσια καὶ λοιπὰ ἱατρικὰ παραγγέλματα, δι' ὧν ἐπιτυγχάνονται ἡ εὐτονία τῶν νεύρων, ἡ εὐθαρσία τῶν μυῶν, καὶ πᾶσα ἡ τοῦ σώματος εὐεξία· ὠφελήθητ' ἐκ τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ὅπως καταστήσῃ ἔξιν τὸ πειθαρχεῖν τοῖς νόμοις καὶ τὸ ὑπέκειναι τοῖς ἀρχουσιν, ἔξιν τὸν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐρωτα, τὴν τε φιλανθρωπίαν καὶ φιλοκαλίαν καὶ πάσας συλλήθδην τὰς κοινωνικὰς καὶ ἰδιωτικὰς ἀρετάς. Ἀλλὰ καὶ πολιτικοὶ καὶ διδάσκαλοι καὶ ἱατροὶ συνεργήτωμεν ἅπαντες, ἵνα ἀναβιβάσωμεν πάλιν τὸ ἔθνος ἡμῶν εἰς τὴν ὑψίστην βαθμίδα τῆς κλίμακος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ τέρψις ἡμῶν φανταζομένων, ὅτι αἱ ἐπερχόμενα γενεαὶ θέλουσι σεμνύνεσθαι εἰς τὴν εὐανδρίαν τῆς πατρίδος, ἔστω ἡμῖν μεγίστη χάρις, καὶ ὅτι θέλουσι μακαρίζειν ἡμᾶς συνεργήσαντας εἰς τοῦτο, ἔστω ἡ γλυκύτερα ἀμοιβή. Οἱ μεγαλόψυχοι ἄνδρες οὐ τὸ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ περιβλεπτοῦν, ἀλλὰ τὸ μετὰ θάνατον ἀοίδιμον ἐπιδιώκουσιν. Ἀναπέμφωμεν δὲ τὰς δεήσεις ἡμῶν εἰς τὸν ὕψιστον ὑπὲρ τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τούτου, τοῦ βασιλέως ἡμῶν, τοῦ τιμῶντος τὴν ἀρετὴν καὶ παιδείαν, καὶ περὶ πολλοῦ ποιουμένου τὴν ἐπιστήμην, ἐξ ἧς ῥέουσι ἀγλαὰ νάματα, ἀρδεύοντα τὴν Ἑλληνικὴν γῆν, ἧτις καὶ πάλιν βλαστήσει βλαστὸς εὐθαλεῖς ἀρχαίας εὐφυίας καὶ ἀρχαίας δόξης.

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΚΑΙ ΛΑΩΣΙΣ

ΤΗΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1453.

Κατὰ τὰς ἀρχαίας πηγὰς συγγραφείσα ὑπὸ

A. A. MOPAMANNΟΥ.

(Συνέχ. Ἰδε φυλλάδ. 219, 220, 221 καὶ 222.)

ἕνεκα τοῦ θανάτου τοσαύτων γενναίων ἀνδρῶν, 40 μὲν κατὰ τὰς ἑλληνικὰς μαρτυρίας, 90 δὲ, ὡς προείρηται, κατὰ Ν. Βάρβαρον, ἀνεφύθησαν σκάνδαλα καὶ ἔρις ἐγένετο μετὰ τῶν Ἑνετῶν καὶ Γενουητῶν ἀποδιδόντων τὴν ἀποτυχίαν εἰς τὴν ἀπειρίαν τοῦ Κόκου, ὅπερ πιστεύει καὶ ὁ Ν. Βάρβαρος. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ λυπούμενος διὰ τὰς διχονοίας ἐσπευ-

σε νὰ καταπαύσῃ ταύτας, λέγων αὐτοῖς φιλικῶ τῷ τρόπῳ « Παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, εἰρηνεύετε, καὶ ἀρκεῖ ὑμῖν ὁ ἔξωθεν πόλεμος, καὶ μὴ ἀναμεταξύ ὑμῶν μάχεσθε διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ θεοῦ » (α).

Τὴν 29 Ἀπριλίου ἐξελέχθη ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος Κόκου, πλοιαρχοῦ τῶν ἐκ Τραπεζοῦντος πλοίων, ὁ Δολφίν Δολφίν, ὃν φρουροῦντα τὴν παρὰ τῇ πύλῃ τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ ἀποσφραχθεῖσαν πύλην διεδέχθη ὁ Ἰωάννης Λορεδάν. Καὶ ὁ μὲν κανονοβολισμὸς ἐξηκολούθει πάντοτε ἐναντίον τῶν χερσαίων τειχῶν, οἱ πολιορκούμενοι ὁμῶς ἐπανώρθουν ταῦτα συνεχῶς, ὥστε οἱ ἐχθροὶ οὐδόλως κατώρθωσαν νὰ προδῶσιν ἐγγυτέρω (β).

Μέχρι τῆς 4 Μαΐου τὰ πράγματα εὐρίσκοντο εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν. Ἀλλ' ἐν τούτοις ἐπῆλθεν ἑλληψις τῶν ζωοτροφῶν καὶ πρὸ πάντων ἄρτου καὶ οἴνου· οἱ σιοποὶ ὠφελούμενοι ἀπὸ τῆς ἐκτερέωθεν γενομένης ἀνακωχῆς ἐγκατέλιπον κατ' ὀλίγον τὰς θέσεις αὐτῶν καὶ ἀπῆλθεν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια. Οἱ δὲ Τούρκοι ἄμα παρητηρήσαντες τοῦτο, ἐπλησίασαν πρὸς τὰς ἐρήμους φρουρῶν θέσεις, καὶ διὰ σιδηρῶν ἀγκίστρων ἐσυραν κάτω τὰς πλήρεις χώματος σπυρίδας καὶ τὰς κληματίδας, ὅπισθεν τῶν ὁποίων ἐμάχοντο οἱ ἐν τῇ πόλει. Ἀλλ' ἐτέθησαν ἀμέσως ἄλλαι, καὶ ἀπηγορεύθη αὐστηρῶς ἕκαστῳ ἢ ἐκ τῆς οικείας θέσεως ἀπομάκρυνσις. Οἱ στρατιῶται καταμνησθέντες παρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τῷ αὐτοκράτορι καὶ ἐπιπληττόμενοι παρ' αὐτοῦ, ἀπεκρίθησαν ὅτι αὐτοὶ τε καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς στερούμενοι τροφῆς ἠναγκάσθησαν ν' ἀπέλθωσι πρὸς ἀναζήτησιν. Ὅθεν ὁ αὐτοκράτωρ ἐκέλευσε πάντας τοὺς ἕνεκα γήρατος ἢ ἄλλων αἰτιῶν μὴ δυναμένους νὰ φέρωσιν ὄπλα, ὅπως κομίζωσιν εἰς τοὺς ἐπὶ τῶν τειχῶν φρουροὺς ἄρτον καὶ ἄλλας ζωοτροφίας· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ χρημάτων ἦν σπάνις προσέταξεν ἵνα λάβωσι τὰ χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ σκευὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ κατασκευάσωσιν ἐξ αὐτῶν νομίσματα, ὑποσχεθείς ὅτι μετὰ τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς πόλεως θέλει ἀποδώσει τετραπλάσια τούτων ταῖς ἐκκλησίαις (γ).

Οὐδόλως ἀπορίας ἀξίον εἶναι ἐάν τινες ἐν τῇ πόλει κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐπειρῶντο νὰ διασπείρωσιν ἔριδας μετὰ τῶν πολιτῶν, ὅπως τοῦτο ἀπανταχοῦ συμβαίνει ἐν τοιαύταις περιστάσεσι (δ).

Τὴν 3 Μαΐου ἐτέθησαν ἐπὶ τῶν πρὸς τὸν Κεράτιον κόλπον τειχῶν δύο τηλεβόλα ἐστραμμένα ἐναντίον τῶν τουρκικῶν πλοίων. Αἱ ἐκ τούτων προξενηθεῖσαι ζημίαι ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους, ἐν ἀεργίᾳ μέχρι τοῦδε διατελοῦντας, ν' ἀρχίσωσι καὶ

(α) Φραντζ. σελ. 258.

(β) Ν. Βάρβαρ. σελ. 33.

(γ) Ὁ Κωνσταντῖνος Δραγάτζης δὲν ἀνεκρύθη αὐτοκράτωρ οὐδ' ἐξήσκησε ποτὲ τὰ κυριαρχικὰ τοῦ αὐτοκράτορος δικαιώματα· δι' ὃ τὰ προστάγματα αὐτοῦ κατασκευασθέντα νομίσματα δὲν ἔφερον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀλλ' ἐχαράχθησαν κατὰ τοὺς ἀρχαιτέρους τύπους. Ἡ ἀνεύρεσις τῶν νομισμάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καίτοι τὰ μάλιστα λόγου ἀξία, εἶναι ὅμως ἀδύνατος, ἀγνώστου ὄντος τοῦ τύπου τοῦ πρὸς ἐκκοπήν αὐτῶν χρησιμοῦσαντος.

(δ) Φραντζ. σελ. 256, 260, 261. — Ν. Βάρβαρ. σελ. 33, 34.

αὐτοὶ τὸν κατὰ τῶν παραθαλασσιῶν τειχῶν καννοβολισμόν, ὅστις ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν διήρκεσε πολλὰς ἡμέρας, ἀνευ ὅμως οὐδενὸς ἀπεικταίου ἀποτελέσματος (α).

Περὶ δὲ τοῦ ἐξ Ἐνετίας ἐπικουρικοῦ στόλου τοῦ ὑπὸ τὸν Ἰάκωβον Λορεδάν οὐδεμίαν εἶχον εἶδησιν μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Δι' ὃ ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέστειλεν ἐν βρίκιον μετὰ 12 ἀνδρῶν πρὸς ἀναζήτησιν αὐτοῦ. Τὸ πλοῖον τοῦτο ἀπέπλευσε τὴν 3 Μαΐου ἀναπετάσαν τουρκικὴν σημαίαν, καὶ φέροντος τοῦ πληρώματος τουρκικὴν ἐνδυμασίαν (β).

Τὴν 4 Μαΐου ἐγένετο πιθανῶς ἡ ἐφοδος τοῦ Ἰουστινιανῶν ἐναντίον τῶν τουρκικῶν νηῶν περὶ ταύτης οὐδὲν ἀναφέρουσιν ὁ Φραντζῆς καὶ ὁ Βάρβαρος· μόνος ὁ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν Γενουνησίων εὐρισκόμενος Δούκας δίδει τινὰς εἰδήσεις. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐφόπλισεν ὁ Ἰουστινιανὸς εὐμέγεθες πλοῖον, παραλαβὼν τοὺς ἀνδριστερότερους τῶν Ἰταλῶν καὶ παντοῖα μηχανικὰ σκευῆ. Οἱ ἐν Γαλατᾷ συμπολιταὶ αὐτοῦ δὲν ἠμέλησαν νὰ ἀναγγείλωσι ταῦτα τῷ Σουλτάνῳ, καὶ οἱ Τούρκοι γρηγοροῦντες ἐποίησαν τὰς ἀναγκαίας προετοιμασίας ἵνα ἀποκρούσωσιν αὐτούς. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἡ ναὺς ἄρασα τὰς ἀγκύρας ἐπλησίασε πρὸς τὸν τουρκικὸν στόλον· ἀλλ' ἐν τῷ ἄμα βολῆ τηλεβόλου διαστύψαν αὐτὴν κατὰ τὰ πλάγια καὶ κατεπόντισε. Μόλις κατῴρθωσε νὰ διασωθῇ ὁ Ἰουστινιανός, ἐκ δὲ τοῦ πληρώματος ἐπνίγησαν ἄνδρες ὑπὲρ τοὺς 150 (γ).

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν (5 Μαΐου) ἐτέθησαν ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Περαιᾶς μεγάλα τηλεβόλα διευθυνόμενα κατὰ τῶν παρὰ τῇ ἀλύσει πλοίων. Αἱ ἐκσφενδονιζόμεναι σφαῖραι ἐξύγιζον 200 λίτρας. Ἡ τρίτη σφαιρὴ σφαῖρα κατέπεσεν ἐπὶ πλοίου 300 τόνων τῶν ἐν Γαλατᾷ Γενουνησίων, ἔχοντος φορτίον μετάξης, κηροῦ καὶ παντοίων ἄλλων εἰδῶν, ἀξίας 12,000 δουκάτων, καὶ διαφάνεσα τὸ σκάφος κατεπόντισεν ἀμέσως αὐτὴ μετὰ πλείστων ἐκ τοῦ πληρώματος.

Ὁ ἐν Γαλατᾷ Ποδέστας ἀπέστειλε παραχρῆμα πρέσβεις εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Τούρκων ἐπιτιμώμενος αὐτοῖς ἐπὶ τῷ πραχθέντι. Οἱ πρέσβεις οὗτοι ἐλεξαν τάδε· « Ἡμεῖς φίλοι ὄντες καὶ τὰ τῆς φιλίας πράττοντες, ἐσημάναμεν τὴν ἔλευσιν τῆς τριήρεως· καὶ γὰρ εἰ οὐκ ἔσθε παρ' ἡμῶν ἐνωτισθέντες τὴν ἔλευσιν αὐτῆς, εἰς κενὸν ἂν ἦσαν οἱ τόσοι κόποι τῶν διὰ ξηρᾶς εἰσυχθέντων ἐν τῷ λιμένι ὀδοῦντα πλοίων· τέτρα γὰρ ἐμελλον γεγονέναι καὶ κόνις παρὰ τῶν Ῥωμαίων, ἡμεῖς δὲ τὴν ἀντιμισθίαν πληρώσαντες ἐποίησατε ἡμῖν τὴν τοσαύτην ζημίαν. » Ἐκ τῶν λόγων τούτων οὗς ἀναφέρει ὁ Δούκας, φαίνεται ὅτι τὸ πλοῖον τοῦτο εἶχε προμηθεύσει τὴν πρὸς ὑπερνώλησιν ἀναγκαίαν ὕλην. Οἱ δὲ ὑπουργοὶ τοῦ Σουλτάνου ἀπεκρίθησαν· « Μὴ γινώσκοντες ὑμετέρην εἶναι τὴν

ναῦν ἀλλὰ θαρρόντες τῶν ὑπεναντίων εἶναι, τοῦτο καὶ πεπραγάμεν. Ἔχετε οὖν θάρρος καὶ εὐχεσθε τοῦ λαβεῖν ἡμᾶς τὴν πόλιν· καὶ γὰρ ἤδη πάρεστιν καὶ ὁ καιρὸς ἐγγύς ἐστι, καὶ τότε πᾶσα ζημία καὶ πᾶν ἕτερον τὸ ὀφειλόμενον ἡμῖν δοθήσεται. » Ἐπειδὴ δὲ τὰ παρὰ τὴν ἄλυσιν πλοῖα ἐπαθον μεγάλας ζημίας ἀπὸ τῶν τηλεβόλων ἐκείνων, πλείονων ἐκ τοῦ πληρώματος φονευομένων καθ' ἐκάστην βολὴν, ἐγαλάσθη ἡ ἄλυσις καὶ ἐξεληθόντα τοῦ λιμένος προσωρμίσθησαν ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Γαλατᾶ (α).

Κατὰ τὴν 6 Μαΐου οὐδὲν ἄξιον λόγου συνέβη. Τὴν δὲ 7 περὶ τὴν 11 ὥραν τῆς νυκτὸς ἀπεπειράθησαν 30,000 Τούρκων κατὰ ξηρὰν ὅπως ἐξ ἐφόδου κυριεύσωσι τὴν πόλιν, πλὴν συναφθείσας μάχης ἧτις διήρκεσε τρεῖς περίπου ὥρας ἀπεκρούθησαν πολλοὺς ἀπολέσαντες. Τέλος δ' ἐκυρπόλησαν οἱ Τούρκοι τὴν πρὸ τῶν ἀνακτόρων κειμένην πύλην τὴν ἀγούσαν ἐκτὸς τῶν τειχῶν, ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι ἀπέφραξαν αὐτὴν πάλιν. Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ διακόψαντος τοῦ τουρκικοῦ στόλου τὰς ἐχθροπραξίας, τὰ πλοῖα τῶν χριστιανῶν προσωρμίσθησαν παρὰ τῇ ἀλύσει ἧτις συνεδέθη πάλιν ἀσφαλῶς (β).

Τὴν 8 Μαΐου ἀπεφάσισε τὸ συμβούλιον τῶν δώδεκα ἵνα βυθισθῶσι τὰ ἐν τῷ λιμένι τρία ἐνετικὰ πλοῖα, ἀποβιβαζομένων προηγουμένως εἰς τὴν ξηρὰν τῶν ἐμπροσθέντων. Πλὴν τὰ πληρώματα ἀνέστησαν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως, εἰπόντα ὅτι τὰ πλοῖα ἦσαν αἱ κατοικίαι αὐτῶν, καὶ ὅτι ἐὰν οἱ ἐχθροὶ κυριεύσωσι τὴν πόλιν καὶ υποδουλώσωσι πάντας, αὐτοὶ θέλουσι μέχρι θανάτου ὑπερασπισθῆ τὰ πλοῖα ταῦτα. Ἡ ἐνστασις αὕτη τῶν γενναίων ναυτῶν ἠνάγκασε τὸ συμβούλιον τῶν δώδεκα ν' ἀνακαλέσῃ τὴν ἀπόφασιν (γ).

Τὴν 9 Μαΐου τὸ συμβούλιον τῶν δώδεκα ἀπεφάσισεν, ἀνακαλέσαντες τὸν πλοίαρχον Γαβριὴλ Τρεβιζάν ἐκ τῶν δύο αὐτοῦ τριήρεων μετὰ 400 ἀνδρῶν, νὰ ἀναθέσωσιν αὐτῷ τὴν ὑπεράσπισιν θέσεως τινος κατὰ ξηρὰν. Καὶ οὕτω αἱ δύο τριήρεις ἀποπλισθεῖσαι ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ λιμεναρχοῦ Ἀλοῦ Διέδου, ὀνομασθέντος τὴν ἐπιούσαν ἡγεμόνος ὄλων τῶν ἐν τῷ λιμένι δυνάμεων, καὶ ἀναλαβόντος τὴν διοίκησιν αὐτῶν (δ).

Τὴν 11 Μαΐου ἐξήκολούθει ὡς συνήθως ὁ καννοβολισμός· τὴν δὲ 12 περὶ τὸ μεσονύκτιον ἀπεκρούθη ἡ ἐφοδος 50,000 Τούρκων ἐναντίον τῶν τειχῶν τοῦ Ἐβδόμου, καὶ τὴν ἐπομένην κατέλαβεν ὁ Γαβριὴλ Τρεβιζάν τὴν ὀριθεῖσαν θέσιν, ἧτις πιθανῶς ἦν παρὰ τῇ πύλῃ τοῦ Ἁγ. Ῥωμανοῦ, διότι ἐνταῦθα εἶχον ἀνακαινισθῆ μέρη τινὰ τῶν τειχῶν (ε).

Τὴν 14 Μαΐου μετεκόμισαν οἱ Τούρκοι τὰ ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Περαιᾶς τηλεβόλα τὰ ἐναντίον τῶν

(α) Ν. Βάρβαρ. σελ. 35, 36. — Δούκ. σελ. 277 — 79.

(β) Ν. Βάρβαρ. σελ. 37.

(γ) Ν. Βάρβαρ. σελ. 37, 38.

(δ) Ν. Βάρβαρ. σελ. 38.

(ε) Ν. Βάρβαρ. σελ. 39.

χριστιανικῶν πλοίων ἐστραμμένα, εἰς τὸν αἰγιαλὸν τοῦ νῦν Χάσκιοι, καὶ διεύθυνον αὐτὰ ἐναντίον τῆς βορείου ἀκρᾶς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ Κυνέγιον. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἠδύναντο ἐντεῦθεν νὰ προσβάλλωσι μετ' ἐπιτυχίας τὴν πύλην τὴν καλουμένην νῦν Αἰθῶν Σαράγι Καπουσι καὶ τὰ αὐτοκρατορικά ἀνάκτορα, μετέφεραν ταῦτα εἰς τὴν καννοστοιχίαν τὴν ἐναντίον τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ τεθεισάν πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτῆς. Οἱ πολιορκούμενοι τότε πρὸς ἄμυναν αὐτῶν διώρισαν ἐνταῦθα 300 ἐπιστράτιωτας Ἰταλοὺς φέροντας ἐξαιρετὰ πυροβόλα (α).

Ἡ 15 Μαΐου παρήλθεν ἀνευ σπουδαίου τινὸς συμβεβηκότος. Τὴν δὲ 16 περὶ τὴν 5 Μ. Μ. βρικήα τινα ἐκ τοῦ ἐν Βεσικτὰς προσωρμισμένου τουρκικοῦ στόλου ἐπλησίασαν εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ λιμένος. Οἱ δὲ ἐπὶ τῶν παρὰ τῇ ἀλύσει εὐρισκόμενων πλοίων νομισάντες ὅτι ἦσαν χριστιανικὰ διαφυγόντα τὸν τουρκικὸν στόλον, ἔμενον ἐντελῶς ἤσυχοι· ἀλλ' αἰφνης ἤρχισαν ἐκείνα καννοβολοῦντα. Τότε ἀντεπυροβόλησαν καὶ οἱ χριστιανοί, καὶ τρέψαντες τὰ ἐχθρικά κατεδίωξαν μέχρι τοῦ Βεσικτὰς, μεθ' ὃ ἐπανήλθον εἰς τὰς οἰκίας θέσεις (β).

Καὶ μέχρι μὲν τούτου ὁ πόλεμος ἐγένετο κατὰ τὴν ξηρὰν καὶ θάλασσαν, ἀλλ' ἀφικόμενων τῶν Σέρβων ὑπονομοποιῶν ἤρξατο καὶ συνεχῆς ὑπὸ τὴν γῆν πόλεμος. Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἀνεκαλύθη ἡ πρώτη ὑπόνομος ἣν οἱ Τούρκοι κατεσκεύασαν ἐναντίον τῆς Καλλιγεραιᾶς πύλης. Ἡ ὑπόνομος αὕτη προσῆλθε ἡμισυ σχεδὸν μίλιον, καὶ οἱ Τούρκοι εἶχον ἤδη διατρυπήσει τὰ θεμέλια τῶν τειχῶν ὅτε ἀνεκάλυψαν αὐτὴν οἱ πολιορκούμενοι.

Ὁ μέγας Δούξ Λουκάς Νοταρᾶς εἰδοποίησε τὸν αὐτοκράτορα, ὅστις προσέταξεν ἀμέσως νὰ κατασκευάσωσιν ἀνθυπόνομον. Ὁ Γερμανὸς Ἰωάννης Γράντ ἀνέλαβε τὴν κατασκευὴν ταύτης, καὶ βοηθούμενος παρὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Νοταρᾶ χορηγηθέντων ἐργατῶν, ἀνεῦρε τὴν ὑπόνομον καὶ ἐπέπηρε τὰς συγκρατούσας αὐτὴν δοκοὺς, ὥστε ἐκ τῶν ἐνταῦθα ἐργαζομένων οἱ μὲν κατεχώθησαν ὑπὸ τῆς καταπεσοῦσης γῆς, οἱ δὲ ἐφρονεύθησαν ἐκ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ καπνοῦ (γ).

Τὴν 17 Μαΐου ἦλθον ἐκ νέου πέντε τουρκικὰ πλοῖα ἐκ Βεσικτὰς πρὸς τὴν ἄλυσιν· ἀλλ' ἀποκρουσθέντα δι' ἰσχυροῦ καννοβολισμοῦ ἐκ τῶν χριστιανικῶν ἀπήλθον οὐδεμίαν βλάβην παθόντα (δ).

Τὴν 18 Μαΐου, ἄμα τῇ ἡμέρᾳ, εἶδε μετὰ θαυμασμοῦ ἡ φρουρὰ τῆς Χαρσίας πύλης ἔργον ὅπερ οἱ Τούρκοι τὴν προηγηθεῖσαν νύκτα ἐν διαστήματι τσοσάρων ὥρων κατασκεύασαν, ἀλλὰ τὸ ὅποιον πάντες οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐργαζόμενοι ἤθελον μόλις ἐντὸς ἐνὸς μηνὸς ἀποπερατώσῃ. Τὸ ἔργον τοῦτο, ὅπερ ὑψοῦτο δέκα περίπου βήματα μακρὰν τῆς τάφρου, ὑπὸ μὲν Φραντζῆ ἐλέπολις καλούμενον ὑπὸ δὲ Βαρθάρου προπύργιον (bastion), κατασκευάσθη ἐκ ξύλων ὀγκωδῶν περικαλυφθέντων διὰ δερ-

μάτων καμῆλων, βουβάλων καὶ βοῶν καὶ ἐνεπλήσθη ἐξ ἡμισίας χώματος. Πανταχόθεν ὑπῆρχον ἀναβάθραι καὶ καταβάθραι ἵνα εἰσέρχωνται καὶ ἐξέρχωνται οἱ φρουροί. Κατὰ δὲ τὸ πρὸς τὴν πόλιν ἐστραμμένον μέρος αὐτοῦ ὑπῆρχον τρεῖς θύραι. Ἐν αὐτῷ συνεκομίσθησαν παντὸς εἶδους ὄπλα καὶ μηχαναί· διότι οἱ Τούρκοι ἐσκόπουν νὰ προσβάλλωσι διὰ τῆς ἐλεπόλεως αὐτῆς ὑψηλοτέρως καὶ τῶν πρατεισιμάτων, τὰ ἐνδότερα τείχη καὶ τοὺς πύργους, καὶ νὰ πληρώσωσι χώματος τὰς τάφρους. Ἀπὸ τῆς ἐλεπόλεως μέχρι τοῦ στρατοπέδου κατεσκευάσαν ὁδὸν πανταχόθεν ὠχυρωμένην. Αἱ ὑπ' αὐτῆς προενηθῆσαι ζημίαι ἦσαν ἀκαταλόγιστοι, διότι οἱ Τούρκοι οὐ μόνον ἐκρήμνισαν τὰ τείχη καὶ ἐπλήρωσαν τὰς τάφρους, ἀλλὰ καὶ τὸν παρὰ τῇ πύλῃ πύργον καταδάψισαν. Περὶ δὲ τὴν ἐσπέραν διέκοψαν τὰς ἐργασίας αὐτῶν, μελετώντες νὰ ἐπαναλάβωσι ταῦτα τὴν ἐπιούσαν· ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ἐνηθρόνουντες τοὺς στρατιώτας παρεσκεύασαν διαρκούσας τῆς νυκτὸς τὰ πρὸς ἄμυναν ἐναντίον τῆς ἐλεπόλεως ἀναγκαῖα, ἀνορθώσαντες τὰ τείχη, κενώσαντες τὰς τάφρους, ἀνοικοδομήσαντες διὰ παντοίων μηχανῶν τὸν κρημισθέντα πύργον (ὅπως νῦν ἐτι ὑπάρχει) καὶ τέλος ἐμπρήσαντες τὴν ἐλεπόλιν· ἐνὶ λόγῳ τὰ πάντα ἐπεσκευάσθησαν ὡς ἂν οὐδὲν εἶχε συμβῆ. Ὅτε τὴν ἐπομένην ἡμέραν οἱ Τούρκοι πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἐπορεύθησαν πρὸς τὴν ἐλεπόλιν, ἐθαύμασαν μεγάλως ἰδόντες ταῦτα, καὶ ὁ Σουλτάνος αὐτὸς εἶπεν ὅτι καὶ ἐὰν πάντες οἱ προσῆται ἐλεγον ὅτι οἱ ἄπιστοι ἠδύναντο νὰ κατορθώσωσιν ἐν διαστήματι μιᾶς νυκτὸς τοιοῦτόν τι δὲν ἤθελε πιστεύσει. Ἴσως κατὰ πρῶτον μετὰ τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο ἤρξατο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν νὰ διασάξῃ ἐτι πλέον περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐπιχειρήσεως αὐτοῦ.

Παραδόξως πως ὁ Ἐνετὸς Βάρβαρος οὐδὲν λέγει περὶ τῆς πυρπολήσεως τῆς ἐλεπόλεως, καὶ τοι λεπτομερῶς περιγράφει αὐτὴν· οὐδὲ ὅμως ἀμφιβάλλομεν περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ὑπὸ τοῦ Φραντζῆ ἱστορουμένων, διότι καὶ ὁ Βάρβαρος αὐτὸς οὐδεμίαν πλέον ἐν τῷ ἡμερολογίῳ ποιεῖται μνείαν τῆς ἐλεπόλεως, ὅπερ ἀναντιρρήτως ἤθελε πράξει ἂν δὲν ἐπυρπολεῖτο (α).

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν κατὰ τὴν ἐφοδὸν ἀναγκαίων μηχανῶν κατεσκευάσθη ἐντὸς τοῦ ἔνδον λιμένος ἔργον τι θμιον τῇ ἐλεπόλει. Τὴν 17 Μαΐου ἐφθασεν εἰς πέρας ἡ κατασκευὴ τῆς ἐπὶ τοῦ Κερατίου κόλπου γέφυρας. Ταύτην κατεσκεύασαν οἱ Τούρκοι λαβόντες χιλίους ξυλίνους πίθους (βαρέλια), οὗς πιθανῶς δὲν μετεκόμισαν ἐξ Ἀδριανουπόλεως, ἀλλ' ἐπορίσθησαν ἐκ τοῦ Γαλατᾶ, συνδέσαντες αὐτοὺς κατὰ μῆκος, ἀνὰ δύο ζεύγη δι' ἰσχυρῶν κλωιδίων, ὥστε ἡ γέφυρα εἶχε πλάτος μὲν πέντε, μῆκος δὲ πεντακοσίων πηχῶν ἴσον τῷ ἀριθμῷ τῶν ζευγῶν τῶν πίθων. Ἐπ' αὐτῶν δὲ ἐτέθησαν δοκοὶ καὶ σαινίδες δυναταὶ ἵνα ὑποβαστάζωσιν ἐκτὸς τῶν ἐκατέρωθεν βαδιζόντων στρατιωτῶν καὶ ἐν τηλεβόλον.

(α) Φραντζῆ. σελ. 244 — 247. — Ν Βάρβαρ. σελ. 42, 43.

(α) Ν. Βάρβαρ. σελ. 34.

(β) Ν. Βάρβαρ. σελ. 31.

(γ) Δούκας σελ. 277.

(α) Ν. Βάρβαρ. σελ. 40.

(β) Ν. Βάρβαρ. σελ. 40.

(γ) Ν. Βάρβαρ. σελ. 41. — Φραντζῆ. σελ. 244.

(δ) Ν. Βάρβαρ. σελ. 41.

Ἡ γέφυρα αὕτη ἦτις ἔφερε πρὸς Κυνέγιον ἔκειτο ὅπου νῦν ἡ ἐνδοτέρα ἐκ τῶν τριῶν ἐνταῦθα γεφυρῶν, ἡ συνδέουσα τὸ Χάσιον μετὰ τοῦ Λιθῶν Σαράγι Καπουσί, ἦτοι τὴν Πύλιν τοῦ Παλατιοῦ τῶν ὑψηλῶν. Ὁ Βάρβαρος ἀντιφάσκων πρὸς τὸν Χαλκοκονδύλην, τὸν Δούκαν καὶ τὸν Φραντζῆν ἀξιοῖ ὅτι ἡ γέφυρα αὕτη προητοιμάσθη μόνον ἵνα χρησιμεύσῃ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς γενικῆς ἐφόδου, ἐν ᾗ οἱ ἱστορικοὶ ἐκεῖνοι λέγουσιν ὅτι οὐ μόνον ἐτέθη τῶντι, ἀλλὰ καὶ ὅτι οἱ πολιορκούμενοι ἀπειράθησαν πλὴν ματαίως νὰ καταστρέψωσιν αὐτήν. Περί τῆς ἐποχῆς τῆς ἀποπερατώσεως ταύτης συμφωνοῦσιν ὁ Χαλκοκονδύλης καὶ ὁ Δούκας μετὰ τοῦ Βαρβάρου· τὸνναντίον ὁ Φραντζῆς λέγει ὅτι κατεσκευάσθη ἀμέσως μετὰ τὴν διαβίβασιν τοῦ στόλου ἐντὸς τοῦ ἐνδοτέρου λιμένος (α).

Τὴν 20 Μαΐου ἐγένετο ἐκατέρωθεν ἀνακωχή, καὶ οἱ μὲν Τούρκοι ἐκκλονοῦσιν μόνον τὰ χερσαία τεῖχη, οἱ δὲ πολιορκούμενοι ἐργάζοντο μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν ἐπικνώθειαν τῶν ζημιῶν. Τὴν 21, δύο ὥρας πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ἐξέπλευσεν ὁ στόλος ἐκ τοῦ Βεσικτᾶς καὶ ἦλθεν ἡγούμενων τῶν σαλπικτῶν καὶ τυμπανιστῶν πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πόλει ἐσήμκνον ἀμέσως τοὺς κώδωνας ἵνα ἀναγγείλωσιν τὴν ἐπιδρομὴν καὶ σπεύσῃ ἕκαστος νὰ καταλάβῃ τὴν οἰκίαν θέσιν· ἀλλ' εἶτε διότι ὁ στόλος ἐπιδείξωσ μόνον χάριν ἢ πρὸς κατασκόπευσιν ἦλθεν, εἶτε διότι δὲν ἠσθάνετο τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ἀρκούσας πρὸς ἐπίθεσιν, ἀπῆλθε πάλιν εἰς Βεσικτᾶς οὐδὲ βολὴν ἀφείξ· ὥστε περὶ τὴν 7 ὥραν τῆς πρωῆς ἐπεκράτει πάλιν γενικὴ ἡσυχία. Περί δὲ μεσημβρίαν ἀνευρόντες οἱ πολιορκούμενοι ἐν τῇ Καλλιγαρεῖα νέαν ὑπόνομον, κατεσκευάσαν ἀμέσως ἄλλαν, καὶ οὕτω ἀμρότερα τὰ μέρη ἐπολέμησαν ὑπὸ τὴν γῆν μεταχειριζόμενα ἐναντίον ἀλλήλων ὕλας ἐμπρησίμους. Ἀλλ' ἐπὶ τέλος ἀπεκρούσθησαν οἱ Τούρκοι, οἵτινες χάριν ἐκδικήσεως ἐκράτησαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν μέγα μέρος τῶν τειχῶν καὶ ἐνὸς πύργου, ἅτινα ὅμως ἐπεσκεύασαν ἀμέσως οἱ πολιορκούμενοι (β).

Τὴν 22 Μαΐου οἱ ἐν τῇ πόλει ἀνευρόντες δύο ὑπόνομους κατέστρεψαν αὐτάς· καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἐκάσθησαν ὀλίγοι μόνον Τούρκοι, μὴ δυνηθέντες νὰ φύγωσιν ἐγκλίως, ἐν τῇ δευτέρᾳ ὅμως ἐφονεύθησαν ἅπαντες οἱ ἐργάται. Οἱ ὑπονομοποιοὶ ἐξέλεξαν τὸ μέρος τοῦτο κατὰ προτίμησιν πρὸς κακασκευὴν ὑπόνομον· διότι ἐνταῦθα οὔτε περίβολος οὔτε προτειχίσμα ὑπάρχει πρὸ τῶν τειχῶν, καὶ λόφος τις ὑψόμενος ἐγγὺς αὐτῶν ἀπέκρυπτε τοὺς ἐργάτας τῶν ὑπόνομων (γ).

Καὶ ἦσαν μὲν πάντα ἔτοιμα πρὸς γενικὴν ἐφοδον, ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι εἰ καὶ τὰ τεῖχη κατὰ μέρος ἐκρημνίσθησαν, καὶ τέσσαρες πύργοι κατῆδαρίσθη-

σαν, οὐδὲως ἦσαν διατεθειμένοι νὰ παραδώσωσιν τὴν πόλιν. Ὁ δὲ Σουλτάνος ἵνα πληροφορηθῇ ἀκριβῶς περὶ τῆς καταστάσεως τῆς πόλεως ἐπέμφε τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Σουλτάνον Ἰσμαὴλ Χαμζάν (α), υἱὸν τοῦ Ἰσφενδιάρ Χάν, φέροντα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα προτάσεις περὶ ὑποταγῆς. Περί τοῦ σκοποῦ τῶν ἀξιωματηνεύτων τούτων διαπραγματεύσεων, εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατον νὰ εἰκάσωμεν τι μετὰ βεβαιότητος, διότι ὁ μὲν Χαλκοκονδύλης καὶ Δούκας ἀντιφάσκουσι πρὸς ἀλλήλους, ὁ δὲ Βάρβαρος, παρὼν τότε ἐν τῇ πόλει καὶ ὁ Φραντζῆς οἰκίαις ὧν τοῦ αὐτοκράτορος οὐδὲν ἀναφέρουσιν. Ἐπειδὴ ὁ Ἰσμαὴλ Χαμζάν ἡγεμὼν ὧν τῆς Σινώπης καὶ τῆς Κασταμπόλης συμφέρον εἶχεν ὅπως μὴ αὐξήσωσιν ὑπερβαλλόντως αἱ δυνάμεις τοῦ Σουλτάνου, καὶ τούτου ἕνεκεν ἴσως ἐν κρυπτῇ ἦν ὑπὲρ τοῦ Κωνσταντινου, νομίζομεν ὅτι μετ' αὐτῶν συνετάθη καὶ πᾶν ὅ,τι ἐν ἀπορρήτῳ ὠμίλησαν· ὁ δὲ Δούκας ἀναφέρει μόνον ἐπισήμους τινὰς μεταξὺ αὐτῶν λόγους, οἵτινες διεβαλλήθησαν ὡς δῆθεν λεχθέντες ἵνα ἐξαπατήσωσι τὸ κοινόν. Ὁ δὲ ἄλλως τε σοφὸς καὶ ἐμβριθῆς Χαϊρουλλάχ, ὅστις ἀντιβρήτως ἠδύνατο νὰ βοηθήσῃ ἡμᾶς πρὸς διάλυσιν τῶν ὑπαρχουσῶν ἀμφιβολιῶν, περιωρίσθη μόνον εἰς τὸ νὰ διαστρέψῃ τὰ παρά τοῦ Δούκα ἐξιστορούμενα λέγων ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἔδωκεν ἀπόκρισιν ἐντελῶς ἀναξίαν αὐτοῦ. Ὁ Ἰσμαὴλ Χαμζάν κατέδειξε τῷ αὐτοκράτορι ὅτι πᾶσα ἀντίστασις ἐναντίον τῶν κραταιῶν τοῦ Σουλτάνου δυνάμεων ἦν ματαία, γενομένη μόνον ἀφορμὴ ἀνωφελούς αἱματοχυσίας· ὅθεν ἐάν ἤθελε νὰ σώσῃ τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς αἱματοχυσίας ταύτης ἔπρεπε νὰ ἐκκενώσῃ αὐτήν μετὰ τῶν ἀρχόντων, καὶ ὅτι καλὸν ἦτο νὰ ἐκλέξῃ κατ' ἀρέσκειαν ἄλλον τινὰ τόπον διαμονῆς, ἀπὸ μάλιστα ὁ Σουλτάνος σεβόμενος αὐτὸν ἀμέμως ἤθελεν ἐγκαταλείπει τὴν Πελοπόννησον ἀποζημιῶν ἄλλῳ τινι τρόπῳ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ. Ἡ ἀπόκρισις τοῦ αὐτοκράτορος, ὡς εὐκολον ἦτο νὰ εἰκάσῃ τις ἦν ἡ ἐξῆς· «Εἰ βούλει καθὼς καὶ οἱ πατέρες σου ἐζήσαν, εἰρηνικῶς σὺν ἡμῖν συζῆσαι καὶ σὺ, τῷ θεῷ χάρις· ἐκεῖνοι γὰρ τοὺς ἐμοὺς γονεῖς ὡς πατέρας ἐλόγιζον καὶ οὕτως ἐτίμων, τὴν δὲ πόλιν ταύτην ὡς πατρίδα. Καὶ γὰρ ἐν καιρῷ περιστάσεως ἅπαντες ἐντὸς ταύτης εἰσιόντες ἐσώθησαν, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντισταίνων ἐμακροβίω. Ἔχε δὲ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἀρπαχθέντα ἀδίκως κάστρα καὶ γῆν ὡς δίκαια καὶ ἀπόκοψον καὶ τοὺς φόρους τόσους ὅσους κατὰ τὴν ἡμετέραν δυνάμιν κατ' ἔτος τοῦ δοῦναί σοι, καὶ ἄπελθε ἐν εἰρήνῃ. Τί γὰρ οἶδας, εἰ θαρρῶν κερδανᾶν, εὐρεθεὶς κερδανθείς; τὸ δὲ τὴν πόλιν σοὶ δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἐστὶν οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ»

(α) Οὐδαὶς ἐκ τῶν ἐξ ἀνατολῆς ἢ ἐκ δύσεως ἱστοριογράφων ἀναφέρει ὀνόμαζον τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς τούτου ὅστις συνήθως εἰκαλεῖτο Ἰσφενδιάρ Ὀγλού ἢ Ἰσμαὴλ Βίης. Τοῦτο εὖρον ἀποκλήρον ἐν τινὶ ἐπιγραφῇ ἐπ' ἐνὸς Ἰμαρίτ (ἦτοι μαγαζιῶν τῶν πτωχῶν) ἐν Κασταμπόλῃ, ἔπερ ἔκτισεν οὗτος ἐν ἔτει Ἐγείρας 855 (1451).

(α) Ν. Βάρβαρ. σελ. 43. — Δούκ. σελ. 279. — Χαλκοκονδ. σελ. 430. — Φραντζ. σελ. 252.

(β) Ν. Βάρβαρ. σελ. 44, 45.

(γ) Ν. Βάρβαρ. σελ. 45, 46.

κοινῇ γὰρ γνώμη πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν (α).

Ὁ Βάρβαρος διηγείται ὅτι ἐκλειψίς σελήνης συμβάσα τὴν ἐσπέραν τῆς 22 Μαΐου ἐνέπλησε πάντας φόβου, διότι ὑπῆρχεν ἀρχαία προφητεία ὅτι ἡ πόλις θέλει ἀπολεσθῆ ὅταν δηλωθῇ τοῦτο διὰ τῆς πανσελήνου. Ἡ σελήνη, κατὰ τὴν διήγησιν αὐτοῦ, ἀνέτειλε περὶ τὴν 1 ὥραν κατὰ τὸ ἐνετικὸν ὠρολόγιον, ἦτοι περὶ τὴν 8· ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς καὶ τοὶ πανσελήνου ἦν κακὰ τὸ μέγιστον μέρος σκοτεινῆ, ὥστε ὡμοίαζε τὴν νέαν σελήνην κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὴν ἐμφάνισιν αὐτῆς· ὁ δὲ οὐρανὸς ἦν καθαρὸς καὶ ἀνεφελος. Ἡ ἐκλειψίς αὕτη διήρκεσε τέσσαρας περίπου ὥρας μέχρι 6, ἦτοι 4 Μ. Μ. Ἐπειδὴ ὅμως οὐδεὶς ἐκ τῶν συγχρόνων (Φραντζῆ, Λεονάρδου) ἀναφέρει τι περὶ ἐκλειψέως, καὶ ἐπειδὴ ἡ πανσελήνος δὲν ἀνατέλλει περὶ τὴν 8 Μ. Μ. κατὰ δὲ τοὺς ὑπολογισμοὺς μου ἦν τὴν 24 Μαΐου, καὶ ἐπειδὴ οὐδεμία ἐκλειψίς σελήνης ἐγένετο τῶντι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, νομίζομεν ὅτι τὰ περὶ αὐτῆς λεχθέντα εἰσὶν ἀναπλασμάτα φαντασίας (β). Τὴν 23 Μαΐου ἀνεκαλύφθη ἐν τῇ Καλλιγαρεῖα νέα ὑπόνομος, ἦτις καὶ ἐπυροπολήθη· δύο δὲ ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ ἐργατῶν ἐζήχθησαν ζῶντες ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων, οὕστινας ἀπὸ ἡρώτησαν περὶ τῶν λοιπῶν ὑπόνομων, ἐσφάζαν καὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἔβριψαν ἐκτὸς τῶν τειχῶν (γ).

Τὴν πρωτὴν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐπανῆλθε τὸ κατὰ τὴν 3 Μαΐου ἐκπλευσάν βρῖκιον. Τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ἦν καὶ ἤδη τουρκιστὶ ἐνδεδυμένον. Ἀφ' οὐπροέβη τὸ πλοῖον μέχρι τῶν περάτων τοῦ ἀρχιπελάγους, μὴδὲν ἔχον ἐὺρόν τοῦ περιμενομένου πρὸς ἐπικουρίαν στόλου ἐξ Ἑνετίας, τὸ πλήρωμα συνεσκέφθη ἂν ἔπρεπε νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Εἰς δὲ ἐκ τῶν ἐπιβατῶν ἀπεσάνθη ὅτι ἦν ὅλως ἀνωφελές, διότι κατὰ τὸν ἀπόπλον αὐτῶν ἐπαπειλεῖτο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἡ πτώσις τῆς πόλεως· οἱ λοιποὶ ὅμως αἰδοῦμενοι ἠρνήθησαν ν' ἀκολουθήσωσι τοιαύτην συμβουλήν, καὶ οὕτω ἐπανῆλθον εἰς τὴν πόλιν. Μικρὸν πρὸ τοῦ ἐν τῷ λιμένι εἰσπλοῦ ἀνεγνωρίσθη τὸ βρῖκιον ὑπὸ τοῦ ἐν Βεσικτᾶς στόλου, καὶ κα-

(α) Δούκας σελ. 279, 280. — Χαλκοκονδ. σελ. 451, 452. — Λεονάρδ. Χίος — Χαϊρουλλάχ. σελ. 71, 72.

(β) Πρὸς ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις οὐ μόνον ἀπαιτεῖται εὐθερέα, ἀλλὰ καὶ ψυχικὴ γαλήνη. Ὁ ἐνετὸς ἱστοριογράφος τοσούτον ἦν τεταραγμένος ἐκ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὥστε εὐκόλως θέλει τις συγχωρήσῃ αὐτῷ ἂν ἐβλεπεν ἐν τῷ οὐρανῷ ἕτι δὲν ἐβλεπεν καὶ οἱ ἄλλοι. Τετρακόσια ἔτη μετὰ ταῦτα ἀπαντῶμεν τὸ αὐτὸ συμβεβηκὸς ἐν ὁμοίαις περιστάσεσιν. Ἐγγύς τις ἀξιωματικὸς ἐν τῇ τουρκικῇ στρατοπέδῳ ἔγραψε τὴν 4 Νοεμβρίου 1853, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς περὶ Ὀλέντιαν μάχης, πρὸς τὸν συντάκτην τοῦ Morning Chronicle ταῦτα· «Σήμερον τὴν πρωτὴν ἀνέτειλε ἡ νέα σελήνη μετὰ τοῦ ἐωσφοροῦ. Ἐν ἡμῖν δεισιδαίμων ἤθελεν εἰλαβεῖν τοῦτο ὡς καλὸν εἶδός. Παριτῆ τὰ τουρκικὰ χρώματα, ἐρυθρὰν ἐπιφάνειαν, καὶ ἐπ' αὐτῆς τὴν ἡμισέληνον καὶ τὸν ἀστέρην. Καὶ ὅμως τὴν 4 Νοεμβρίου 1853 ἀνέτειλεν ἡ σελήνη περὶ τὴν μεσημβρίαν, καὶ ὁ ἐωσφορὸς (τότε ἔσπερος) περὶ τὴν 11 καὶ 1/2 πρὸ μεσημβρίας. (γ) Ν. Βάρβαρ. σελ. 46.

τεδιώχθη παρά τινων πλοίων ἐναντίον αὐτοῦ πεμφθέντων· πλὴν ἀφικόμενον ἐγκλίως εἰσῆλθεν ἐνδοθεν τῆς ἀλύσεως (α).

Περί δὲ τὴν μεσημβρίαν τῆς 24 Μαΐου ἀνεκαλύφθη νέα ὑπόνομος ἐν τῇ Καλλιγαρεῖα, ἦτις ἐξετείνεται ὑπὸ πύργον τινα καὶ δέκα περίπου βήματα ὑποκάτωθεν τῶν τειχῶν, ὥστε ἠδύνατο ν' ἀποβῇ λίαν ἐπικίνδυνος. Ὁ κανονοβολισμὸς ἦν σφοδρὸς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Κατὰ δὲ τὰ παραθαλάσσια οὐδὲν ἀξίον λόγου συνέβη.

Ὁ δὲ Σουλτάνος, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πρεσβείας τοῦ Ἰσμαὴλ Χαμζάν, πεισθεὶς ὅτι ἡ πόλις δὲν θέλει παραδοθῆ ἔκουσιως αὐτῷ, ἀνήγγειλε καθ' ἑαυτὸν τὸ στρατόπεδον ὅτι τὴν 29 Μαΐου θέλει ἐπιχειρήσῃ τὴν γενικὴν ἐφοδον. Ἴνα δὲ παρορμηθῇ ἐπιμαῖλον τοὺς στρατιώτας ὑπεσχέθη αὐτοῖς τριήμερον λεηλασίαν τῆς πόλεως, καὶ πάντα τὰ λάφυρα, αἰχμαλώτους τε καὶ χρήματα, αὐτὸς φυλάσσει εἰς ἑαυτὸν μόνον τὰ τεῖχη καὶ τὰς δημοσίας οἰκοδομάς. Τὴν εἰδήσιν ταύτην ἀπεδέχθησαν οἱ στρατιῶται μετ' ἀγαλλιάσεως, καὶ τὸ ἔσπερας τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐγένετο γενικὴ φωταψία ἐν τε τῷ στρατοπέδῳ καὶ τῷ στόλῳ. Τὰ ἄπειρα φῶτα τὰ περικυκλοῦντα τὴν πόλιν ἐφώτιζον οὐ μόνον αὐτήν, ἀλλὰ καὶ τὸν Γαλατᾶν, τὸν λιμένα καὶ αὐτὸ τὸ Σκούταρι. Οἱ Ἕλληνες νομίσαντες κατ' ἀρχὰς ὅτι ἐξερράγη πυρκαϊὰ ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἔδραμον πάντες ἐπὶ τῶν ἐπάλλεων ἵνα βεβαιωθῶσι περὶ τούτου· ἰδόντες ὅμως ἔπειτα τοὺς Τούρκους χορεύοντας καὶ εὐθυμούντας ἐνόησαν τὸ αἴτιον τῆς τόσης ἀγαλλιάσεως. Ἡ εἰδήσις αὕτη ἐνέπλησε πάντας τοὺς ἐν τῇ πόλει φόβου· οὐχ ἦττον ὅμως ὁ Ἰουστινιανὸς δραστηριώτερος γενόμενος τοὺς μὲν πολιορκουμένους παρώτρυνε νὰ ἐμφράξωσι τὰς χαραδράς καὶ ἀνακαινίσωσι τὰ καταπεσόντα μέρη τῶν τειχῶν, παρὰ δὲ τοῦ Λουκά Νοταρᾶ ἐξητήσατο τηλεβόλα τινα ἵνα μεταχειρισθῇ ταῦτα πρὸς υπεράσπισιν τῆς θέσεως ἢ ἐνεπιστεύθησαν αὐτῷ. Ὁ Νοταρᾶς ὅμως ἠρνήθη τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς αἰτήσεως λέγων ὅτι εἶχε χρεῖαν αὐτῶν· ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπέμενε ἀξίῳ ὅτι τὰ τηλεβόλα ταῦτα δὲν ἦσαν τοσοῦτον ἀναγκαῖα διὰ τὰ παραθαλάσσια τεῖχη, ἀνεφύη ἕρις μεταξὺ τῶν δύο καὶ ἐξυβρίσθησαν ἀμοιβαίως, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ παρεμβὰς εἶπε ταῦτα· «Ἀδελφοί, οὐκ ἔστι καιρὸς ἀναμείσον ἡμῶν τοιούτως ποιεῖν καὶ λέγειν καὶ μάχεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς συγχωρήσωμεν καὶ τῷ θεῷ δευθόμεν, ἵνα λυτρωθῶμεν ἐκ τοῦ προφανοῦς στόματος τοῦ αἰσθητοῦ τούτου δράκοντος. Ἐπὶ τῶν παραινέσεων τούτων συνδιαλλάξας αὐτοὺς ἀπέστειλεν ἕκαστον εἰς τὴν οἰκίαν θέσιν. Ὡς ἀξίεπαῖνον παράδειγμα τῆς δραστηριότητος, τῆς γενναιότητος, καὶ τοῦ ἀδαυροδοκῆτου τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀναφέρει Λεονάρδος ὁ Χίος ὅτι ὁ Σουλτάνος αὐτὸς ἐξέφρασε τὸν θαυμασμόν του μὴ κατορθώσας μετ' ἐπανηλειμμένους ἀποπειρας νὰ ἐξαγοράσῃ αὐτόν (β).

(α) Ν. Βάρβαρ. σελ. 35, 47.

(β) Δούκας σελ. 281. — Χαλκοκονδ. σελ. 452. — Φραντζ. σελ. 262. — Ν. Βάρβαρ. σελ. 48. — Λεονάρδ. Χίος.

Κατὰ τὰς ἐπομένους ἡμέρας, ἦτοι τὴν 25, 26 καὶ 27 Μαΐου ἐξηκολούθει ὡς συνήθως ὁ κανονοβολισμός, τὴν δ' ἐσπέραν τῆς 25 Μαΐου ἀνεύρον οἱ πολιιορκούμενοι ἐν τῇ Καλλιγασείᾳ νέαν ὑπόνομον, ἧτις ἦν ἡ τελευταία, διότι οἱ Τούρκοι ἐκτοτα ἐπέσιθσαν περὶ τοῦ ἀδυναίου τῆς ἐπιτυχίας τῶν ὑπόνομων. Τὴν αὐτὴν ἐσπέραν ἐγένετο γενικὴ φωταψία ἐν τῷ στρατοπέδῳ, καὶ ἀναριθμητοὶ Δερβίσηι περιεργόμενοι ἐν αὐτῷ προέλεγον εἰς τοὺς πιστοὺς τὰς ἡδονὰς τοῦ παραδείσου, καὶ ὑπέσχοντο αὐτοῖς ὡς ἀντιμισθίαν τοὺς πλουσίους θησαυροὺς τῆς πόλεως (α).

Καὶ ὅμως οἱ Τούρκοι δὲν ἐπίστευον εἰς αὐτὴν ἀδυστάκτως, ὅτι ἡ νίκη ἐστὶν ὑπὲρ αὐτῶν διὰ παρελθούσης τῆς πρώτης παραφορᾶς, ἤρχισαν πάλιν ἀμφιβάλλουσι καὶ δὲ ἀμφιβολίαι προσέδρασαν καὶ μέχρι δευτείας. Ἐν τῷ στρατοπέδῳ διεβουλλεῖτο ἡ προσεχὴς ἀφίξις στόλου ἐξ Ἔνετίας καὶ ἡ εἰσβολὴ οὐγγρικοῦ στρατοῦ. Ὁ Καλλι Πασᾶς ὠρελούμενος ἀπὸ τῆς φήμης ταύτης ἐπροσπάθησεν ὄλασι δυνάμει νὰ κατορθώσῃ τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Σουλτάνος αὐτός, ὅστις μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἰσχυρογνωμόνως ἐπέμενεν εἰς τὴν ἀλώσιν τῆς πόλεως, ἤρξατο ν' ἀμφιταλαντεύεται.

Τὴν 27 Μαΐου συνεκάλεσε συμβούλιον τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ Καλλι Πασᾶς μετὰ μεγίστης εὐγλωττίας περιγράφων τοὺς ἐπιχειρήματα κινδύνους ἐκ τῆς ἀφίξεως τοῦ ἐνεστικῆς στόλου καὶ τοῦ οὐγγρικοῦ στρατοῦ, ἐπροσπάθησε νὰ ἐπιτύχῃ χάριν τῶν Ἑλλήνων τὴν ἀναβολὴν τῆς ἐσόδου. Πλὴν ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ Ζαγανὸς Πασᾶς ἀνέτρεψε τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα, καταδείξας τὰς ὑπαρχούσας διχονοίας παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς καὶ παρὰ τοῖς ἡγεμόσι τῶν χριστιανικῶν λαῶν, καὶ ἐπὶ τέλος ἀποφανθεὶς ὅτι ἤθελεν εἶσθαι συμφέρον ἂν ὁ Σουλτάνος κυριεύσῃ τὴν πόλιν πρὶν ἢ ἀφίχθῃ ὁ στόλος. Ὁ Σουλτάνος καὶ τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου Κουρχαν καὶ λοιποὶ, ἐνθαρρυνθέντες ἀπὸ τῶν λόγων τούτων θεμελιουμένων ἐπὶ τῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων καταστάσεως, ἀπεδέχθησαν τὴν γνώμην τοῦ Ζαγανός. Ὁ δὲ Καλλι Πασᾶς δυσαρεστήθεις εἰς ἄκρον ἐμήνησεν ἀμέσως τὴν αὐτὴν ἐσπέραν τῷ αυτοκράτορι τὴν ἀπόρασιν τοῦ συμβουλίου, καὶ ἐνεθάρρυνεν αὐτὸν πρὸς ἀμυνὰν λέγων ὅτι ἐν τοῖς πολέμοις ἀδύνητος ἡ τύχη (β).

Τὰ προτειγόμενα τῆς πόλεως εἶχον ἤδη τοσοῦτον φθαρῆ ὥστε οἱ πολιιορκούμενοι, μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ μάχωνται ὀπισθεν αὐτῶν, ἠναγκάσθησαν ν' ἀποσυρθεῖσιν ἐντὸς τῶν ἐνδοτέρων τειχῶν, οὐδὲ ἠδύναντο πλέον νὰ ποιῶσιν ἐξόδους. Τότε ἀνεμνήσθησαν τινες τῶν γερόντων ὅτι ὑπῆρχε πύλη τις πρὸς τὸ κάτω μέρος τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἐβδόμου ἀσφαλῶς περραγμένη. Ἡ πύλη αὕτη ἐκαλεῖτο Σουλκερκος (Κερκόπορτα), καίτοι δὲ ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς τῶν τειχῶν ὀπισθεν τοῦ νεκροταφείου τῶν χριστιανῶν, πρὸς ἀριστερὰν τῶν ἐρεπίων τῶν

ἀνακτόρων. Προστάγματι δὲ τοῦ αυτοκράτορος ἠνεώχθη αὕτη, καὶ οἱ πολιιορκούμενοι ἐποίησαν ἐξόδον ἐναντίον τῶν Τούρκων (α).

Ἡ 28 Μαΐου κερήθη προετοιμαζομένων ἀμφοτέρων τῶν μερῶν διὰ τὴν γενικὴν ἐσόδον. Ὁ Σουλτάνος ἐκύρηξε διὰ σκληρικῶν καθ' ὅλον τὸ στρατόπεδον ὅτι ἕκαστος ἐπρεπε νὰ καταλάβῃ τὴν οἰκίαν θέσιν καὶ νὰ ἐτοιμασθῇ διὰ τὴν ἐπαύριον. Παρεσκευάσθησαν δὲ καὶ δύο χιλιάδες κλιμάκων μετὰ τῶν ἀναγκαιῶν ἐπικαλυμμάτων πρὸς ἀνάβασιν ἐπὶ τῶν τειχῶν ὡσπύτως δὲ προσετέθη καὶ ὁ ἐν Βεσικὰς στόλος νὰ καταλάβῃ τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ λιμένος πρὸς τὴν Προποντιδᾶ ἀπὸ τῆς ἀλύσεως ἐν τῇ γωνίᾳ τῶν ἀνακτόρων μέχρι τοῦ κήπου τῆς Βλάγκας, ὁ δὲ ἐν τῷ ἐνδοτέρῳ λιμένι τὰ μέρη τὰ μεταξὺ τῆς βορείου ἄκρας τῆς πόλεως παρὰ τῇ Ἑυλίην πύλῃ μέχρι τῆς ἀλύσεως ἐκτεινόμενα κατὰ μήκος τοῦ Κερκτικού κόλπου. Τὰ πλοῖα πάντα ἐρωδιάσθησαν διὰ κλιμάκων καὶ τηλεβόλων. Ὁ κανονοβολισμὸς διήρκεσε τὴν ἡμέραν ἐκείνην μέχρι τῆς 4 Μ. Μ. Ὁ αυτοκράτωρ, ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ὁ Ἰερώνυμος Μηνῶτος διέτρεχαν καθ' ὅλην τὴν πόλιν, διατάττοντες τὰ πρὸς ἀμυνὰν. Ὁ Μηνῶτος παρετέυασε σπαλιώνας (gabion) καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τοὺς ἐπὶ τῶν ἐπάλλεων φρουρούς. Ὁ Βάρβαρος δικαίως μέμφεται τοὺς Ἕλληνας κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, διότι προστεχθέντες νὰ μετακομίσωσι τοὺς σπαλιώνας, ἐζήτησαν τὴν προκαταβολὴν τοῦ μισθώματος αὐτῶν. Ἐπίσης καὶ Λεονάρδος ὁ Χίος ψέγων λέγει ὅτι ἐνεκα τοῦ ἐθνικοῦ ἢ θρησκευτικοῦ μίσους πρὸς τὸν Ἰουστινιανὸν οὐδεμίαν παρέσχον αὐτῷ βοήθειαν, ὥστε μόνος μετὰ τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ ἠναγκάσθη ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀνόρθωσιν τῶν τειχῶν. Ἀλλ' αἱ κατηγορίαι αὗται εἰσὶν ἀναμφισβόλων ὑπερβολικαί, διότι αὐτὸς ὁ Βάρβαρος διηγείται παρακατιῶν ὅτι μετὰ τὴν κωδωνοκρουσίαν τὴν ἀναγγέλλουσαν τὴν ἐσόδον, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία αὐτὰ ἐκόμισον λίθους μέχρι τῶν ἐπάλλεων, ἵνα ἐκσφενδονισθῶσιν ἐκείθεν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἀναλογιζόμενοι δὲ ὅτι ὁ Βάρβαρος σχεδὸν οὐδόπως μανθάνει τῶν ἀξιοπαίνων πράξεων τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἐπὶ τέλος μάλιστα παριστᾷ αὐτὸν ὡς προδότην, εἰκόζομεν ὅτι ὑπῆρχε πάντοτε ἐθνικὴ τις ἀντιπάθεια μεταξὺ Ἑλλήνων, Γενουσησίων καὶ Ἔνετων, ὅτι ὅμως αὕτη καὶ τοι ἐνίστοε πρόξενος ὀλιγορίας περὶ τὴν ἀμυνὰν, οὐδέποτε ὅμως προσέθη μέχρι ἀμοιβαίας προδοσίας. Περὶ τὴν μεσημβρίαν προσετέθη ἕκαστος νὰ καταλάβῃ τὴν οἰκίαν θέσιν, καὶ πάντες, καὶ τοι εἰδότες ὅτι ὁ ἀγὼν ἦν περὶ τῶν ὄλων, ἐσπευσαν ὅπου τὸ καθήκον, ἢ τιμὴ καὶ ἡ πατρὶς ἐκάλουν αὐτοὺς. Καὶ βεβαία μὲν ἦν ἡ ἥττα, ὁ ἀγὼν ὅμως ἦν ἀγὼν δόξης. Ὁ αυτοκράτωρ ἀποῦ ὠμίλησε πρὸς τὸν σύλλογον τῶν ἀρχηγῶν τῶν διαφόρων φυλακῶν, ἐπορεύθη μετὰ τῶν πλείστων ἐκ τῶν αὐλικῶν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν καὶ ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ἐ-

καίθεν δὲ ἐπανελθὼν εἰς τὰ ἀνάκτορα ἐζήτησε συγγώρησιν πρὸ ὄλων τῶν περὶ αὐτὸν θρηνοῦντων καὶ ὀδυρομένων.

(Ἔπεται συνέχεια.)

ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΝ ΚΟΗΕΝΑΓΗ ΒΑΣ. ΕΤΑΙΡΙΑΝ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΩΝ ΤΗΣ ΑΡΚΤΟΥ.

— 000 —

Ἡ ἐνδοξος αὕτη ἐταιρία συνεκοιτήθη τὴν ἐνιαύσιον αὐτῆς συνεδρίασιν κατὰ τὴν 14/26 Μαΐου 1859 ἐν τοῖς ἀνακτόροις Χριστιανοβούργου, ὑπὸ τῆς ὄψεως τοῦ φιλοπόσου τῆς Δανίας βασιλέως Φριδερίκου Η', τοῦ καὶ κλεινοῦ αὐτῆς προέδρου. Ἄμα κερύχθεισας τῆς ἐνάξεως τῆς συνεδριάσεως ἀνέγνω ὁ ἀκάματος αὐτῆς γραμματεὺς Κ. Ράφνος σύντομον ἐκθεσιν τῶν κατὰ τὸ λήξαν ἔτος πράξεων τῆς ἐταιρίας καὶ τῆς ἐνεστώσης αὐτῆς καταστάσεως. Ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ ἀνέφερε σὺν τοῖς ἄλλοις ὅτι ἐγγίζει εἰς πέρας ἡ ἐκδοσις τοῦ ὑπὸ Ἑγγλισθῶνος συγγραφέντος πρῶτου λεξικοῦ τῆς ἀρκτικῆς γλώσσης, εἰς ὃ προστεθῆσονται ἐν παραρτήματι πᾶσαι αἱ λέξεις αἱ ἀπαντώμεναι ἐν ταῖς ἀρχαῖαις ἐπιγραφαῖς τῆς Σουηδικῆς καὶ τῆς Δανίας.

Μετὰ ταῦτα ὁ διδάκτωρ Α. Γεώργιος Λύνδος παρουσίασε πόνημά τι περὶ γραμματικῆς συντάξεως τῆς ἀρχαίας δανικῆς ἢ ἀρκτικῆς γλώσσης.

Ὁ δὲ ἐφορος τοῦ Μουσείου τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς ἀρκτου Κ. Κ. Ι. Θόμσενος παρουσίασεν ἐξηγηματικὸν τινα κατάλογον τῶν ἐν τῷ Μουσείῳ διατηρουμένων καὶ διὰ πολυτίμων μετάλλων κεκοσμημένων ἀντικειμένων. Ὁ κατάλογος οὗτος συνετάχθη ἐπιμελείᾳ τοῦ Κ. Οὐλλέρμου Βούσου, τὸ δὲ δημοσιεῦθεν ἤδη μέρος ἐμπεριέχει τὰ εἰς τὴν εἰδωλοατρικὴν ἐποχὴν ἀντικείμενα. Ὑπεβλήθησαν ἐπίσης τῇ σοφῇ ὀμηγύρῃ τὰ παρὰ τοῦ ἐκ Σικωτίας Κ. Ἰωάννου Φρασέρου πεμφθέντα ἀντίτυπα διαφόρων ἀρχαιοτήτων ἀνακλυθέντων πρὸ μικροῦ ἐν τῇ νήσῳ Λέβι.

Ὑπεβλήθη εἴτι ἀντίγραφον ἀρχαίας τινος ἐπιγραφῆς, εὐρεθείσης ὑπὸ τοῦ διδάκτορος Κ. Α. Κ. Χαυλίνου ἐν τῇ νήσῳ Μονεγάνη τῇ κειμένη παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Μαίνου, καὶ ἐμφανισθεῖς κατ' αὐτὸν τὴν εἰς τὰς γῶρας ἐκείνας μεταβάσιν τῶν ἀρχαίων Νορμανῶν.

Ὁ δὲ Μεγαλειότατος πρόεδρος εὐπρεστῆθ νὰ δεῖξῃ τῇ ὀμηγύρῃ ἀγγεῖον χαλκοῦν εὐρεθὲν ἐν τῇ βορείῳ Σελανδίᾳ μετὰ τοῦ χαλκοῦ αὐτοῦ πώματος, ὠραίας καὶ ποικίλης κατασκευῆς. Εἶτα εἰδείξε διάφορα ἄλλα ἀρχαῖα ἀντικείμενα ἐκ τῶν διατηρουμένων ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ Μουσείῳ τῶν ἀνακτόρων Φριδερίκουβούργου.

Ὁ δὲ ἐκ Γερμανίας διδάκτωρ Κ. Λίσκος, ἐφορος τοῦ ἐν Μεκλεμβούργῳ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, εἰδείξε μέγα ἀγγεῖον χαλκοῦν σπηριζόμενον ἐπὶ τεθρίππου ἢ μᾶλλον τετραπόρου χαλκοῦ ὄχηματος, ἀνακλυθέντος τὸ 1843 σὺν ἄλλοις ἀρχαίοις ἐν τοῖς περιγύροις τῆς κωμπούλεως Πεκκατέλης. Συγχρόνως ἐξέθεσεν ἐν συνόψει διάφορά τινα περὶ τῶν μετὰ ταῦτα ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ἀνακλυθέντων χαλκῶν ὀχημάτων, ἀξίων ὅτι ταῦτα ἔχουσι σχέσιν τινα πρὸς τοὺς χαλκοὺς τῆς ἱερᾶς βίβλου λέβητας, καὶ τὸν ὑπὸ τοῦ Ομήρου ἐν τῇ Ἰλιάδι ἀναφερόμενον τρίποδα. Ἄξιόν δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ταῦτα ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ αὐτὴ πρὸς τὸν ἐξευγενισμὸν τάσις ὑπῆρχεν εἰς ἅπασαν τὴν ὑψηλίαν πρὸ χιλιῶν πρὸ Χριστοῦ ἐτῶν. Ἐλθεῖ δὲ ἡ συνεδρίασις μετὰ τὴν παραδοχὴν διαφόρων νέων μελῶν, ἐξ ὧν καὶ τοῦ νῦν βασιλέως τῆς Νεαπόλεως.

Ἐνταῦθα λαμβάνομεν ἀφορμὴν νὰ σημειώσωμεν ὅτι εἰς τοὺς ἀσπίως ἐκδοθέντας παρὰ τῆς ἐταιρίας ταύτης τόμους τῶν χρονικῶν τῆς τε ἀρχαιολογίας καὶ ἱστορίας τῆς ἀρκτου ἐμπεριέχονται διάφοροι ἀξιόλογοι διατριβαί, καὶ ἰδίως ἡ περὶ τοῦ κατὰ τὸν μεσαιῶνα καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους φρουρίου Ἀβραχαμτρυπού ἱστορικὴ καὶ ἀρχαιολογικὴ διατριβὴ τοῦ σοφοῦ καὶ ἀκαμάτου ἱστοριογράφου καὶ μυστικοῦ ἀρχαιοφύλακος τοῦ βασιλείου τῆς Δανίας Κ. Γασπάρους Φ. Οὐογενέρου, τοῦ καὶ ἀντιπροέδρου τῆς ἐταιρίας. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος φρούριον Ἀβραχαμτρυπού καίτοι ἐν τῇ βορείᾳ Σελανδίᾳ παρὰ τὸν μυθὸν τοῦ Ἰσπερίδου, ἡ δὲ ἐν αὐτῷ ἀνακλυθῆς κατὰ τὸ 1744 ἔτος τοῦ μεγάλου λεγομένου προδρόμου τῶν γιγάντων, κατέστησε τὸ φρούριον τοῦτο εἰς μᾶλλον ἀξιοσημείωτον, μάλιστα ἀνεγερθέντος τοῦ ἀρχαίου Νορβηγικοῦ λίθου τοῦ φέροντος διαφόρους ἀρχαῖας ἀγγλοσαξωνικὰς ἐπιγραφὰς, καὶ ἀνευρεθέντος ἐν ἐτῇ 1784 ἐν τῷ τάφῳ τῷ σωζομένῳ ἐν Θελεμάρκῃ. Τοῦτου ἐνεκα ὁ πάππος τοῦ νῦν Μεγαλειότατου βασιλέως τῆς Δανίας ἀνήγειρεν ἐν τῷ ἄλσει τοῦ φρουρίου τοῦτου εἰδὸς τι πανθέου, ἐν ᾧ ἀνέστησεν 62 ἀνδροάντας πρὸς μνήμην τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς Δανίας, Ἰσλανδίας, Νορβηγίας, Ὀλοστείνου καὶ Γερμανίας. Εἰς τοὺς ἀνωτέρους τόμους περιέχεται πρὸς τοῦτο καὶ ἡ τοῦ Κ. Λύγούστου Β. Μεχένου διατριβὴ περὶ τῶν περὶ τὴν γεωγραφίαν γνώσεων τῶν Ἰσλαμικῶν λαῶν, καὶ τῶν πρὸ αὐτῶν ἐγνωσμένων χωρῶν κατὰ τὰ βόρεια καὶ ἀνατολικά παράλια τοῦ παρ' αὐτῶν γνωστοῦ ἡμισφαιρίου. Ἐν τῇ διατριβῇ ταύτῃ ὁ Κ. Μεχένος, σπηριζόμενος καὶ ἐπὶ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Ρεϊνχόλδου, Μαλτε-Βρόνου καὶ Αελουέλου ἀπαριθμεῖ μεθ' ὅσας πλείστας ἀκριβείας τοὺς ἐξοχωτέρους τῶν ὀθωμανῶν γεωγράφων τοὺς ἀκμάσαντας ἀπὸ τῆς Θ' μέχρι τῆς 15' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Ἀκολούθως πραγματεύεται διεξοδικῶς ἐν ἰδιαιτέροις κεφαλαίοις περὶ τῶν δοξασίων τῶν Ἀράβων ὡς πρὸς τὸ σύμπαν, τὸ σχῆμα καὶ τὴν μαθηματικὴν διαίρεσιν τῆς γῆς, τὸν Ωκεανὸν καὶ τὴν διαίρεσιν αὐτοῦ. Εἶναι πρὸ πάντων ἀξιοσημείωτος ἡ ἐπιτυχία δι' ἧς ἐφαρμόζει εἰς τὰς νῦν γνω-

(α) Ν. Βάρβαρ. σελ. 48. — Χαλκοκονδ. σελ. 43α.

(β) Φρανκ. σελ. 263—269. — Λεονάρδ. Χίος.

(α) Δούκ. σελ. 282.

στάς χώρας και νήσους του δυτικού Ωκεανού τας των Αράβων ονομασίας, και τοιαύτην έφαρμογήν κήνυει επιτυχώς εις διαφόρους πόλεις της Γαλλίας, Αγγλίας, Δανίας, Σουηκίας και Ρωσίας· μάλιστα αναφέρει περιεκτικόν τινα περιηγήσεως του κατά τον ΙΒ' αιώνα (1132) ακμάσαντος Άραβος συγγραφέως Αβού Αβδαλλάχ Αμίδ του εκ Γρενάδης, εν η γίνεται λόγος περί αλιείας κήτους κατά τα παράλια των Ούδων, οίτινες κατά τας αξιολόγους έρευνας του Φράγκου εισιν οι εν τοις βωσσι- κούς χρονικούς αναφερόμενοι Ουέσει, η οι κατοικοῦν- τες λαοί εν τῇ Λευκῇ θάλασσῃ προς βορρᾶν του Νεο- γορδου, ἤτοι εν τῷ κόλπῳ του αρκτικού Ωκεανου. Είς προηγούμενον δέ τινα τόμον απαντᾶται

παρά του έσχάτως αποθανόντος βασιλέως των δύο Σικελιών εις τὴν Ελλάδα, των οποίων διάφορα αντίτυπα, οίον του Πλάτωνος, αρχαίων τινων άγγελίων και άλλων εδημοσιεύσα- μεν τό παρελθόν έτος.

ΔΙΑΣΩΣΙΣ ΠΛΟΙΩΝ.

Οί αναγνώσται γινώσκουσιν ότι εις διάσω- σιν πραγμάτων η πλοίων βυθισθέντων εις τὴν

Σφιγγ.

προσέει τό του πολυτίμου και έσχάτως παρά της αὐτῆς εταιρίας εκδοθέντος αρχαιολογικού της Άρ- κτου Άτλαντος εξηγητικόν κείμενον, συνταχθέν επι- μελεία του Ν. Χριστιανου Ι. Θαμισένου, εφόρου του εν Κοπενάγη αρχαιολογικού Μουσείου, και του ά- καματου γραμματέως της αὐτῆς εταιρίας Κ. Κα- ρόλου Χριστιανου Ράφνου.

Ι. ΑΡΚΙΓΓΛΑΔΑΣ.

ΣΦΙΓΞ.

Η παρακειμένη εικων είναι αντίγραφον Σφιγγός εκ των εκμαγείων των σταλέντων

θάλασσαν ειχεν εφευρεθη κώδων (cloche-à-plon- geur), οστις καταβιβαζόμενος εις τον μυχόν της θαλάσσης, περιείχεν αριθμόν τινα εργα- των, οίτινες ειργάζοντο εντός αυτου εν άνεσει, και οτι εισήγετο ανωθεν δια σωλήνος άηρ, οστις και τους ανθρώπους εξωογόνει και τό ύδωρ απεδίωκεν ίνα μη εισέρχεται εις τον κώ- δωνα. Τοιοῦτον κώδωνα είδομεν και οι Έλ- ληνες εν Πόρω, αγορασθέντα μὲν άδρῶς, μη χρησιμεύσαντα δέ, άγνοοῦμεν διατι.

Άλλοι δέ μετα ταῦτα νομίσαντες ανεπαρκῆ την μηχανήν εκείνην εφευρον νεαν, επιτρέπου- σαν εις τον εργαζόμενον αυτον να καταβαινη άνευ κώδωνος εις την θάλασσαν, όπως παρι-

στα η παρατιθεμένη εικων. Ο βυθιζόμενος φο- ρει πανοπλίαν, οὔτως ειπεῖν, δερματίνην, της οποίας η περικεφαλαία κοινώνει μετά του άε- ρος δια σωλήνων εκ γουτταπέρκας.

Οσάκις πρέπει να αναβιβασθῆ πλοιον βυ- θισθέν, ο μηχανικός καταβαίνει φέρων άντλίαν τοιαύτην έχουσαν δύναμιν, ώστε εντός λεπτοῦ της ώρας άντλεί χιλίους περίπου τόνους ύδα- τος εκ του εν αυτῷ. Ένεκα δέ της τόσης τα- χύτητος, τό πλοιον αναβιβάζεται εις την επι- φάνειαν πριν η προφθάσῃ τό ύδωρ να τό κα- ταποντίσῃ εκ νεου.

οίους μετά εννεάμηναν περιοδίαν εις Ρωσίαν, Σιβί- ρίαν και Καύκασον δια του Εϋζείνου Πόντου, της Κωνσταντινουπόλεως και των Αθηνών, και επί δε- καπέντε ήμέρας διήρχετο τας οδους των Παρισίων φέρων άσιατικὴν στολήν ως άλλος Σιαμῆλ. Λίγεται δέ οτι κατά την εννεάμηνον ταῦτην περιοδείαν συνήθροισεν ύλην δια τριακοντα τόμους μυθιστορη- μάτων, κτλ. διηγείται δέ και πλήθος ανεκδότων εις τους επισκεπτομένους αυτον. Μεταξύ των άλλων διηγείται δύο, τα οποια ο αναγνώστης είναι ελεύθερος να μη πιστεύσῃ. Μίαν των ήμερών ο Α. Δουμας εισελθών εις την εκκλησίαν πρίγκηπος τινος της Ανατολής, είδεν οτι ο πρίγκηψ προσήχετο δια

Μηχανή του διασώζειν πλοία.

Τὴν μηχανήν ταῦτην μετεχειρίσθησαν και οι Έρωστοίνα σώσωσι τα πλοία τα οποια ειχον βυθίσει εις τον λιμένα της Σεβαστουπόλεως.

πληρεξουσίον άρτιπροσώπου, και οτι εκ άριστερων του πρίγκηπος ίστατο εις θαλαμηκόπος, ετρέπων ά- καταπύστως είδος κυλίνδρου, ως τα παρ ήμιν εν χρῆσει δια τό ψήσιμον του καρῆ. Ερωτήσας δε προς τί εχρησιμευεν η μηχανή εκείνη, εμαθεν οτι χρησι- μευει εις τό να διατκεδάξῃ τον πρίγκηπα ενκαιρῷ της λειτουργίας. Διά να μη αποδοθῆ δέ αυτῷ άμαρτη- μά τι ως εκ τούτου, έτερος διάκωνος ίσταμενος εκ δεξιῶν αυτου παρακαλεῖ ακαταπύστως άντι του πρίγκηπος, ώστε ούτος απαλλάττεται του κόπου της προσευχῆς.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

ΑΝΕΚΔΟΤΑ. Ο περιώνυμος μυθιστοριογράφος Αλεξάνδρος Δουμας επιστρέψεν έσχάτως εις Παρι-

ίδου δέ και τό δεύτερον ανεκδοτον· Οτε ο Δου- μας υπῆγε ν' αποχαιρετίσῃ τον ευγενῆ τούτον πρίγ- κηπα, τῷ ειπον οτι, κατά την εθιμοταξίαν, ωφείλ

νά προστρέψη τὴν μύτιν τοῦ εἰς τὴν τοῦ πρίγκηπος. Ὁ Δουμᾶς συγκιτάνευσε, καὶ μετὰ τὴν προστρέβην ἠρώτησεν ἐὰν ἠδύνατο νὰ πράξῃ τὸ αὐτὸ καὶ μετὰ τῆς ὤρας πρίγκηπέσσης· ἀλλὰ τῷ ἀπάντησαν ὅτι δὲν ἦτο τοιαύτη συνήθεια εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνην.

ΠΗΓΑΙ ΝΕΙΑΟΥ. Νέα ἐκστρατεία ἀπερασίστη πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν πηγῶν τοῦ Νείλου. Οἱ συγκροτούντες αὐτὴν θέλουσιν ἀποπλεύσει ἐκ Μασσαλίας, ὑπὸ τὴν ὄδηγιάν τοῦ Κ. Μιάνη, μέλους τῆς Γεωγραφικῆς Ἐταιρείας τῶν Παρισίων. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων παρέσχεν εἰς τὸν Κ. Μιάνην γενναίαν συνδρομὴν, ἐπιτρέψας εἰς τὸν ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν νὰ παραχωρήσῃ αὐτῷ τὰ ἀναγκαῖα ὄπλα καὶ ἐφόδια. Ἡ ἔταιρεία σύγκειται ἐκ τοῦ παρισινοῦ ζωγράφου Δουμᾶ, τοῦ πλοίαρχου Πειχόν, οὐτινος τὸ ἔργον ἔσται κυρίως ἡ ἐνασχόλησις εἰς ἀστρονομικὰς θεωρίας καὶ εἰς προσδιορισμὸν τοῦ πλάτους καὶ μήκους, ὡς καὶ εἰς κατασκευὴν λέμβων πρὸς διάβασιν τῶν λιμνῶν τὰς ὁποίας ἐνδέχεται ν' ἀπκνήσῃσι, τοῦ Κ. Πωσίλ, Γραμματέως, ἐνὸς ἱατροῦ, ἐνὸς φυσιολόγου καὶ ἐνὸς χημικοῦ. Ὁ μικρὸς οὗτος στρατὸς θέλει στήσῃ τὸ κέντρον τοῦ εἰς τὴν πηγὴν Σαρτούμ, τῆς ἄνω Αἰγύπτου, ἐν ἣ διαμένουσι δώδεκα Εὐρωπαῖοι, Γάλλοι καὶ Ἰταλοί. Τὸ ὕψος αὐτοῦ εἶναι σημαντικώτατον, ἡ δὲ συνοδεία πολυάριθμος. Ἐκτὸς τῶν ἀναγκάσιων διὰ τὴν ἐκστρατείαν, ὁ Κ. Μιάνης λαμβάνει μετ' αὐτοῦ διάφορα ὄπλα διὰ τοὺς ἰθαγενεῖς ἡγεμονίσκου, καὶ ἄλλα εἶδη, ὅπως ἀνταλλάξῃ ταῦτα δι' ἐντοπίων προϊόντων. Οἱ ὄπαδοί του εἶναι ἐρωδιασμένοι καὶ μετὰ τὰς γνωστὰς κεράβιναις Μινιέ, καὶ μετὰ τὴν Vencennes χρησιμευόντων, ὡς γνωστῶν, ἀντὶ λογίων εἰς τὰς κεράβιναις, καθὼς καὶ μετὰ τοὺς ἀναγκαίους ἀλυσιδωτοὺς θώρακας, πρὸς προφύλαξιν τῶν ἀπὸ τὰ δειγματοτάτων ἰσοδύλων ἐρεπῶν. Τὸ σχέδιον τῆς ἐκστρατείας εἶναι νὰ διέλθῃσι διὰ τῆς Νουβίας, Σενάρ καὶ Ἀβυσσινίας, νὰ προχωρήσῃσι πέραν τοῦ ἰσημερινοῦ καὶ νὰ προσπαθῆσῃσι ν' ἀνακαλύψωσιν ἐὰν ἀληθῶς ὑπάρχῃ αὐτόθι ἡ φυλὴ ἡ ὀνομαζομένη Νιάμ-Νιάμ. Ἐὰν δὲ τύχῃσι προστασίας παρὰ τοῖς ἰθαγενεῖσι σκοπεύουσι νὰ διέλθῃσι τὴν Ἀφρικὴν κατ' ὄλον αὐτῆς τὸ μήκος.

ΠΑΥΘΥΣΜΟΣ ΝΕΟΕΒΟΡΑΚΟΥ. Ἀμερικανικὴ τις ἐφημερίς περιέχει τὰς ἐξῆς περιέργους πληροφορίας περὶ τῆς καταπληκτικῆς ταχύτητος μετ' ἧς ἠῤῥησαν ὁ πληθυσμὸς τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης ἀπὸ τοῦ ἔτους 1800, ὡς ἐξῆς·

ἔτος	Πληθυσμὸς
1800	— 60,489.
1810	— 96,373.
1820	— 123,506.
1830	— 197,112.
1840	— 312,710.
1850	— 515,547.
1855	— 629,904.

Ὁ πληθυσμὸς κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ὑπολογίζεται περὶ τὰς 800,000 κατοικίων ἄνευ τῶν περιχώρων.

Ἐὰν ἡ αὔξησις ἐξακολουθήσῃ κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ὡς μέχρι τοῦδε, ὑπολογίζεται ὅτι κατὰ τὸ 1900 ἔτος θέλει περιέχει 4,766,369 κατοίκους!

Τὸ Νεοεβόρακον θεωρεῖται ὡς ἡ ἐμπορικωτάτη πόλις τοῦ κόσμου μετὰ τὸ Λονδίνον. Αἱ ἡμερησῖαι συναλλαγαι, αἱ διὰ τῶν τραπεζῶν τῆς πόλεως, δὲν εἶναι ποτὲ ὀλιγώτερα τῶν ἑκατῶν εἰκοσίων ἑκατομμυρίων δραχμῶν, ὅλαι δὲ ὁμοῦ ὑπολογίζονται περὶ τὰς τριακόσια ἑκατομ. δρ. κατ' ἐκάστην. Αἱ εἰσπραξίαι τοῦ τελωνείου εἰσι κατ' ἐκάστην 420 χιλ. μέχρι ἐνὸς ἑκατομ. καὶ 500 χιλ. δρ. Ὁ λιμὴν τοῦ δὲν περιέχει ποτὲ ὀλιγώτερα τῶν 600 πλοίων, ἐξ ὧν 70 τούλάχιστον ἀτμόπλοια. Ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου μέχρι 1 Ἀπριλίου, ἦτοι ἐντὸς τριῶν μηνῶν, εἰσῆλθον εἰς τὸν λιμὴν τοῦ Νεοεβόρακου πλοία χωρητικότητος 350,000 τόνων.

ΚΡΗΝΗ ΕΝ ΔΩΔΩΝΗ. Εἰς Δωδώνην, μικρὸν χωρίον, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Τομάριου, κατὰ τὴν Ἰππειον, γνωστότατον καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Πελασγῶν ἕνεκα τοῦ αὐτοῦ ἀρχαιοτάτου μαντείου, εὐρίσκεται ἡ πάλαι ποτὲ διάσημος κρήνη, περὶ ἧς ἀναφέρει ὁ τε Στράβων καὶ διάφοροι ἄλλοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς. Ὁ Πλίνιος ὀνομάζει αὐτὴν *ψηγγράν Fons gelidus*. ἔχει δὲ τοῦτο τὸ ἀξιοσημειώτων ὅτι περὶ μὲν τὴν μεσημβριαν παύεται ἀναβλύζουσα, περὶ δὲ τὴν ἑσπέραν ῥεῖ ἀφρονώτερον, καὶ περὶ τὸ μεσονύκτιον τοσοῦτον εἶναι τὸ ἀναβλύον ὕδωρ ὥστε ὑπερχεῖλιζῆι ἡ δεξαμενὴ ἐν ἣ τὸ ὕδωρ τοῦτο συναίγεται. Τὰς τοιαύτας κρήνας ὀνομάζον οἱ ἀρχαῖοι ἀναπνευσμένας.

Λέγεται περὶ τῆς ἐν Δωδώνῃ κρήνης ὅτι σθένουνται αἱ ἀναμυμένα λαμπάδες ἐὰν τεθῶσιν ὑπὲρ αὐτῆν. Ὅθεν φαίνεται ὅτι τὸ ὕδωρ αὐτῆς εἶναι ἰαματικῆς φύσεως, ὡς περιέχον ἡ ἐκκλίον ἀνθρακικὸν ἀέρα. Τὸ ὕδωρ ἔχει πρὸς τοῦτους εὐάρεστον ὑπόξιμον γεῦσιν, καὶ θερμαινόμενον ἐξάγει πομπόλυγας· οἱ δὲ περὶ τὴν κρήνην κάτοικοι πίνουσιν αὐτό, καὶ θεωροῦσιν ὠφέλιμον κατὰ διαφόρων νοσημάτων. Διὸ πρέπει νὰ ὀνομασθῇ ὕδωρ *ἰαματικὸν ἡνθρακικὸν κρήνην*.

Ε. ΑΛΑΝΔΕΡΕΡ.

ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ ΘΑΛΗΤΟΣ.

—ooo—

Ἐρωτηθεὶς ποτε τί δύσκολον; τὸ ἑαυτὸν, ἔφη, γνῶναι. Τί δὲ εὐκολον; τὸ ἄλλῳ ὑποτιθεσθαι. Τί ἡδιστον; τὸ ἐπιτυγχάνειν. Τίς εὐδαίμων; ὁ τὸ σῶμα μὲν ἕγηε, τὴν δὲ τῆλην εὐπορος, τὴν δὲ ψυχὴν εὐπαιδευτος (*).

Φίλον παρόντων καὶ ἀπόντων μεμνησθαι, ἔλεγε.

Μὴ πλουτεῖ, ἔλεγε, κακῶς, μηδὲ διαβαλλέτω σε λόγος πρὸς τοὺς πίστεως κεκοινωνηκότας.

(*) Ὁ Θάλης ἔζητε παιδείαν τῆς ψυχῆς, δηλαδὴ τὴν παιδείαν ἐκείνην τὴν ὁποίαν παραμελοῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πάλαι οἱ ἀπύγονοι αὐτοῦ.